

Indholdsfortegnelse

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1	3
Indledning og læsevejledning	3
Problemfelt	4
Begrebsafklaring	10
Kapitel 2	20
Oprids af evaluerings udvikling	20
En samfundsforståelse	21
Kapitel 3	25
Videnskabsteoretiske refleksioner	25
Socialkonstruktivistisk tilgang	25
Bourdieu og videnskabsteoretiske betragtninger	28
Kapitel 4	34
Teoretiske betragtninger	34
Teoretisk forståelseshorisont	38
Felt	39
Habitus	41
Doxa	42
Kapital	42
Symbolsk vold	44
Kapitel 5	47
Metode	47
Sammenhæng mellem teori og metode	47
Kvalitativ tilgang	49
Fokusgruppeinterview	50
Selektion af informanter	54
Interviewguide	55
Før, under og efter selve interviewet	57

Indholdsfortegnelse

Transskribering af interviews	58
Verificering af interviewtekst hos informanterne	60
Den fortolkningsvidenskabelige tilgang	60
Hermeneutisk tilgang	61
Analysestrategi	63
Tolkningsniveauer som analysemetode	64
Med etiske briller	66
Etiske betragtninger i specialet	67
Kvaliteten i undersøgelsen	69
<u>Kapitel 6</u>	<u>72</u>
Analyse	72
Del 1 – Informanternes selvforståelsesniveau	72
Delkonklusion på del 1	81
Del 2 – Common sense-niveau	83
Delkonklusion på del 2	89
Del 3 – Teoretisk forståelsesniveau	89
<u>Kapitel 7</u>	<u>103</u>
Konklusion	103
<u>Kapitel 8</u>	<u>107</u>
Perspektivering	107
<u>Kapitel 9</u>	<u>109</u>
Litteraturliste	109
<u>Kapitel 10</u>	<u>112</u>
Abstract	112
Figurfortegnelse	114
Bilagsfortegnelse.	114

Indledning

KAPITEL 1

INDLEDNING OG LÆSEVEJLEDNING

Ideen til *Evaluering – en betydningsfuld sammenhæng* opstod på baggrund af et samarbejde med en kommunal Børne- og Familieafdeling, hvor jeg i sommeren 2008 skulle foretage en evaluering af deres igangværende modulordning på daginstitutionsområdet. Jeg havde som de fleste en forestilling om, hvad evaluering var, og jeg er desuden igennem mit studieforløb blevet undervist i forskellige evalueringsmodeller og - perspektiver. Så selv om evalueringsfeltet for mig ikke var et nyt og uudforsket område, var det alligevel i afdækningen af dette felt, at min interesse for området blev vakt. Det blev tydeligt for mig, at begrebet evaluering rækker langt bredere og kan studeres på langt flere niveauer, end jeg umiddelbart havde en forestilling om. I samarbejdet med Børne- og Familieafdelingen blev det hurtigt klar, at evalueringen var blevet igangsat på grund af krav fra Ministeriet, og at det var en undersøgelse, der ”bare skulle laves”. Oplevelsen af, at ansatte i offentlige organisationer foretog et arbejde, som de i bund og grund fandt uinteressant og betydningsløs, pirrede min nysgerrighed. Jeg fandt det derfor interessant at anvende mit speciale til dels at blive klogere på evaluering, men samtidig også at blive klogere på de mennesker, som i deres daglige praksis anvender evaluering. Specialet vil på den baggrund tage udgangspunkt i evaluering i offentlige organisationer og herunder fokuserer på dens betydning i et aktørperspektiv.

Kapitel 1 har til formål at introducere og afgrænse det felt, som specialet bevæger sig indenfor. Problemfeltet vil bevæge sig fra nogle generelle betragtninger i forhold til evaluering frem mod en mere specifik problemstilling og paradoks, som der stilles spørgsmålstejn ved. Det munder ud i en problemformulering, som afslutningsvis forklares og uddybes ved hjælp af en begrebsafklaring. Kapitel 2 yder læseren en kort gennemgang af evalueringens historie samt en teoretisk samfundsforståelse, som begge skal fungere som forståelsesramme omkring begrebet. Kapitel 3 omhandler specialets Bourdieu-inspirerede teoretiske position, hvor der indledningsvis gøres socialkonstruktivistiske videnskabsteoretiske betragtninger som følges op af en gennemgang af Bourdieus teoretiske begrebsapparat, som udvælges og diskuteres. Specialets metode vil fremgå i kapitel 4, hvor procedurerne omkring fokusgruppeinterview uddybes, hvorefter analysestrategien fremlægges og afsluttes af nogle etiske og kvalitetsmæssige betragtninger. I specialets kapitel 5 vil den kvalitative frembragte empiri og teori blive bearbejdet i en analyse på tre niveauer. Det munder ud i en konklusion i kapitel 6, og specialet afsluttes med en perspektivering i kapitel 7. Herefter fremgår litteraturliste, abstract og figur- og bilagsfortegnelse.

Problemfelt

PROBLEMFELT

Evalueringsbølgen har ramt os i et omfang, der kan være vanskeligt at indsnævre og definere. Der skrives bøger om evaluering, der undervises i evaluering, der lovgives om evaluering, der oprettes centre og afdelinger specifikt i forhold til evaluering. Man anvender dem i det offentlige, hvor størstedelen af de igangsatte tiltag og tilbud løbende bliver evalueret. Tendensen er den samme i den private sektor, hvor man ligeledes benytter evaluering til at vurdere et arbejdes succeser og fiaskoer. Vi evaluerer os selv, hinanden, vores forhold, vores mad, vores stil – ja, der evalueres stort set i alle sammenhænge og på alle niveauer. Evaluering fremstår i dag som symbol på ansvarlighed, kontrol og styringsparathed på alle niveauer i samfundet, og den kraft og gyldighed, der er i evalueringskriterier, er ofte selvlegitimerende.

På grund af evaluerings eksplosive udbredelse og kompleksitet er det samtidigt et felt, der til stadighed forsøger at finde sin berettigelse, og hvor der udkæmpes og er blevet kæmpet mange kampe om formål og anvendelse. Der er rigtig mange ting på spil, og ofte er det ikke muligt at fremhæve én procedure eller ét formål. Der eksisterer således mange officielle forklaringer, der kan anvendes, når man vil forstå, hvorfor evaluering så ofte igangsættes.

Peter Dahler-Larsen fremlægger i sin bog *Evaluering kortlagt* (2002) en redegørelse for brugen af og formålet med evalueringer. Den undersøgelse der ligger til grund for bogen, udgør første af i alt tre faser af projektet ”*Udvikling af evalueringsmodeller*”, som blev igangsat af Socialministeriet i marts 2001 (Dahler-Larsen, 2002:9). I efteråret 2002 og foråret 2003 udkom resultatet af projektets anden og tredje fase, som henholdsvis var en teoretisk analyse af muligheder og begrænsninger i eksisterende evalueringsmodeller samt en håndbog med nye evalueringsmodeller¹. En indledende interviewundersøgelse foretaget blandt nøglepersoner i statslige, amtslige og kommunale instanser viste, at der ikke var klarhed og enighed om, hvorfor der skulle evalueres, hvilke formål evalueringerne skulle tilgodese, og hvordan de derfor skulle tilrettelægges. Der var end ikke enighed om, hvad evaluering er. Dernæst viste undersøgelsen - i overensstemmelse med den generelle uklarhed omkring evalueringsfeltet - at evalueringslandskabet fremtrådte meget forskelligartet (ibid:13). Hovedundersøgelsen blev igangsat som opfølgning, og denne bestod af en spørgeskemaundersøgelse foretaget blandt amter og kommuners socialchefer. Undersøgelsen fungerede dels som en kortlægning af amter og kommuners evalueringspraksis på det sociale

¹ *Nye veje i evaluering: Håndbog i tre evalueringsmodeller* (2003).

Problemfelt

område, dels som identifikation af mønstre, der kunne yde nogle forklaringer på, hvorfor evalueringspraksis ser ud, som den gør. Det fremgik af undersøgelsen, at funktionen af evaluering i praksis ikke er at identificere ineffektive indsatser og nedlægge dem (ibid:71). I stedet viste resultaterne, at i to tredjedele af tilfældene medfører evaluering en grad af udvikling af en indsats. Det fremgik i den forbindelse, at der typisk fokuseres på udvikling af en offentlig aktivitet i retning af noget bedre, og at ”ideer om løbende læring, udvikling og justering har et vist tag i praksis” (Ibid:73). Evaluerings resultater kan på den baggrund således anvendes som argumenter mod videre tiltag i organisationen, da argumenter for beslutninger, forandringer eller nye ideer ofte bakkedes op af medarbejderne, hvis de selv har været med til at evaluere, eller har fået fremvist evalueringens resultater. Mennesker overbevises ofte, når de ser konkrete tal eller procenttal på noget bestemt. Det skaber med andre ord tillid til det de politiske beslutninger, som er truffet (Dahler-Larsen & Kroghstrup (red.), 2001:34, Vedung, 1991:13). Undersøgelsen viste derudover, at ca. to tredjedele af informanterne fandt, at evaluering havde en række andre virkninger. Bl.a. nævntes ”at skabe opmærksomhed og bevidsthed”, ”udvikling af bedre service, interne tilpasninger, og erfaringsudveksling”, ”bidrage til afklaring og debat”, ”indgår i planlægning og politikformulering”, ”kompetenceudvikling hos personale samt øge samarbejdet mellem enheder”, ”som kommunikationsredskab mellem forvaltning og borger” og endelig ”giver det engagement og styrker en fælles forståelse og et fælles værdigrundlag” (ibid:80-81). Undersøgelsen fremhævede således mange positive sideeffekter af evaluering, som rækker langt videre end den formelle hensigt og officielle formål, og den viste desuden, at det ikke er entydigt, hvilke følger evaluering medfører.

Evaluerings egentlige anvendelse

Ovenstående har ikke bidraget med noget klart og entydigt svar på, hvad de mange igangsatte evalueringer reelt anvendes til. Det har Dahler-Larsen og Hanne Katrine Kroghstrup (red.) (2001) derimod forsøgt at udpensle med en sontring af evalueringsanvendelse mellem syv principielt forskellige typer af anvendelse. 1) *Evaluering som kontrol*. I dette perspektiv anvendes evalueringer af et overordnet niveau i et offentligt system til at holde øje med underordnede niveauer, hvilket muliggør, at man efterfølgende rangordner de evaluerede enheder. 2) *Evaluering som læreproces*, hvor evaluering bl.a. anvendes til at reflekterer, forbedre og udvikle egen praksis. 3) *Den oplysende evaluering*, kan anses som et middel mod at opnå større viden om et felt ved at kigge på flere resultater fra mange forskellige undersøgelser. Andre mener derimod, at evalueringsresultater ikke bare drejer sig om oplysning, men i stedet om interessekonflikter og magtkampe, hvor spørgsmål om politik, værdier og magt er involveret i timingen af en evaluering. Denne form kaldes 4) *den*

Problemfelt

taktiske. Andre igen ønsker at anvende evaluering til at styrke allerede befæstede positioner, hvor resultaterne bliver tolket i den retning, der passer bedst med på forhånd indtagne synspunkter. Denne femte evalueringsanvendelse kaldes 5) *den strategiske*. Den sjette form betegnes 6) *den symbolske*, og har modsat de foregående ikke fokus på i forvejen opstillede mål. Den tjener i stedet som signal om en overensstemmelse med aktuelle, samfundsmæssige kulturelle koder, og kommunikerer på den måde noget om personen eller enheden, der foretager evalueringen. Syvende og sidste bud på former for evalueringsanvendelser er 7) *den konstitutive*, som betyder skabende og virkelighedsgrundlæggende. Fortalere for denne form fokuserer på, hvilke virkninger evalueringens resultater har på et mere eller mindre bevidst niveau.

Et offentligt paradoks

I forlængelse af ovenstående er det specielt den symbolske anvendelsesform, der vækker min interesse. For ud over signalværdien udadtil, undgår organisationer, der benytter sig af denne form evaluering, samtidig at resultaterne får nogen direkte indflydelse på det daglige arbejde (Dahler-Larsen & Larsen i Dahler-Larsen & Kroghstrup (red.), 2001:218, Albæk i samme bog:40). Evalueringer igangsættes og gennemføres, men de anvendes ofte ikke i praksis. I forlængelse af de indledende betragtninger hvor evalueringer blev fremhævet som "hver-mands-eje", som en institutionaliseret del af samfundet, og som et redskab der positivt fremhæves af de involverede, fremstår der et tydeligt paradoks. På den ene side oplever vi, at "bølgen" rider derudaf, og der benyttes flere og flere ressourcer på at producere evaluering, som kan højne det beslutningsmæssige informationsgrundlag. Samtidig viser empiriske forskningsresultater, at en stor andel af de gennemførte evalueringer sjældent har nogen påviselig indflydelse på efterfølgende beslutninger eller programmer, og evalueringforskere er enige om, at evalueringer i praksis sjældent bliver anvendt (Dahler-Larsen, 1998:13,15, Vedung, 1991:196, Albæk i Dahler-Larsen og Kroghstrup (red.), 2001:40). Der eksisterer således et paradoks mellem udbredelsen af igangsatte evalueringer og anvendelsen af dem.

Adskillige forfattere har forsøgt at komme med kvalificerede bud på, hvorfor det forholder sig sådan. Evert Vedung henviser i sin bog *Utvärdering i politik och förvaltning* til Erik Albæks konkrete forklaringer på den manglende anvendelse. Hos Albæk opdeles årsagerne i tre grupper. Den første er med fokus på de produktionsorienterede faktorer, dvs. manglende kvalitet i selve udførelsen af evaluering eller hos det udførende led. Andet bud er rettet mod de potentielle brugere af evaluering, hvorunder bestilleren i denne optik blot anser en igangsættelse af evaluering som et

Problemfelt

taktisk våben eller som legitimeringsinstrument. Et tredje bud på den manglende anvendelse af evaluering beror på kommunikationen mellem producent og anvender. Her henvises til vigtigheden af, at der er klare aftaler med hensyn til f.eks. en forventet færdiggørelse af evaluering. Foreligger slutevalueringen først efter en afgørelse skal træffes, er arbejdet ofte nytteløst. Endvidere fremgår det, at en helt enkelt årsag til den manglende anvendelse, er at evalueringers resultater ganske enkelte ikke når uden for forskningens mure (Vedung, 1991:197-200).

I Dahler-Larsens bog *Den Rituelle Refleksion* (1998), fremkommer han ligeledes med en række organisationsteoretiske bud på, hvorfor der eksisterer misforhold mellem evalueringsteori og praksis på området. Han retter sit perspektiv mod samfundet, dens struktur og påvirkning på individerne, hvor han undersøger hvilke tendenser, der gør sig gældende, i det han kalder det postmoderne og reflektive samfund, samt hvorledes disse har indvirkning på de ting, der foretages og gennemføres i f.eks. den offentlige sektor. Han påpeger, at forholdet mellem praktisk handling og teoretisk viden er komplekst, men pointerer samtidig, at man ikke bør lade sig indfange af fælden mellem handling og viden og stille sig tilfreds med enten eller. Han understreger, at man i stedet bør øge organisationers evne til både at rumme den kompleksitet, der omgiver en organisation i dag, og samtidigt at handle på den viden, der opnås gennem forskellige former for forskning (Dahler-Larsen, 1998:8).

Dog efterlader det mig stadig med en undren. Eftersom der både i Vedungs og i Dahler-Larsens bog foreligger konkrete bud på, hvordan det skal lykkes organisationer på en mere konstruktiv måde at gøre brug af den viden, de opnår gennem evalueringer i deres konkrete kontekst, hvorfor er anvendelsen af evaluering da stadig sjælden? Nu kunne man naturligvis indvende, at det meget vel kunne være sket, eftersom bøgerne er henholdsvis 17 og 10 år gamle. Alligevel er der klare indikatorer på, at dette ikke er tilfældet. Samme påstand fremføres af Tina Bømler i bogen *Sociale organisationer i en omstillingstid*, hvor den nyeste udgave er fra 2008, og hvor det fremkommer at:

”Evalueringen anvendes i dag som et styringsinstrument, der bl.a. skal sikre, at offentlige ydelser og foranstaltninger lever op til de kvalitetsstandarder, der er fastsat i servicedeclarationer, virksomhedsplaner og udviklingsplaner. Gør de nu også det? I hvert fald er det tankevækkende, at flere evalueringsforskere er enige om, at evalueringer sjældent bliver brugt til at ændre eller justerer offentlige programmer, institutioner eller andre foranstaltninger” (Bømler, 2008:69).

Citatet illustrerer og understøtter relevansen af den undren og nysgerrighed, jeg retter mod evalueringsfeltet, og som jeg i specialet søger en nærmere belysning af.

Problemfelt

Specialets perspektiv

Som vi har set gives der udtryk for, at offentlige evalueringer er med til at konstituere eller skabe en praksis, som rækker ud over de bagvedliggende intentioner og fastlagte formål. Vi har samtidig set, at evalueringer ofte har symbolsk eller rituel betydning, hvilke bevirker, at de udføres uden egentlig anvendelsessigte, hvorefter de arkiveres og glemmes.

Det er med udgangspunkt i disse betragtninger samt i Dahler-Larsens forslag mod at rette fokus mod organisationer og disses kulturer, at jeg fastlægger specialets formål. Hvor der i problemfeltet i højere grad er blevet argumenteret for konstitutive virkninger i et institutionelt perspektiv, efterlader det mig med en nysgerrighed i forhold til, hvorledes de individer der anvender redskabet i deres offentlige praksis, betragter og forholder sig hertil. Jeg vælger derfor at anlægge et aktørperspektiv for derigennem at opnå indsigt i den mening og betydning professionelle tillægger evaluering, og som ikke står beskrevet i de officielle formål. Jeg finder det interessant at undersøge, hvad det er for tanker, forestillinger og forståelser professionelle tillægger dette organisatoriske redskab for derved at forstå, om paradokset ligeledes fremtræder i deres forståelser og formuleringer, om de har en rituel tilgang til redskabet, eller om der er helt andre ting på spil i deres forståelsesunivers.

Valget af et aktørperspektiv er bl.a. truffet på baggrund af Deirdre Bodens *The Business of Talk* (1994), hvor grundtanken er, at organisationer holdes i live af en løbende italesættelse: "*When people come together in organizations to get things done, they talk*" (Boden, 1994:8). Det har relevans, hvem der taler til hvem, på hvilket tidspunkt, og på hvilken måde der tales. Organisationer og de ting, der foregår deri, skal derfor forstås og beskrives på baggrund af de involverede aktørers interaktion, meningsudveksling og handlinger, da det er derigennem, der skabes kontekster og varige træk. Det er en interaktionistisk forståelse, hvor der i kontakten med andre mennesker skabes opfattelser, som efterfølgende virker tilbage på de handlinger, man foretager (Hutchinson & Oltedal, 2006:89). Sproget får dermed en fremtrædende rolle i en forståelse af en organisations kultur. Teoretisk set involverer tegn, symboler og sprog fortolkning, hvorigennem aktører tilskriver disse elementer mening i samarbejde og vekselvirkning med andre, og det betyder, at der helt konkret figurerer sproglige "tegn" mellem de fortolkende, og ethvert individ bliver således bevidst om verden gennem disse "tegn" (Boden, 1994:55). I praksis skaber professionelle dermed mening med sit virke via tegn og signaler fra andre professionelle i gruppen. Disse tegn "står for" organisationskulturen og bringes til live og opretholdes gennem sproget og sproglige interaktioner. Hos Boden dannes sprog via grundlæggende elementer i den sociale orden, som struktureres indefra – "*from within*" (Boden, 1994:56). Struktureringen kommer efterfølgende til udtryk gennem tale,

Problemfelt

hvilket understreger, at organisationer i sig selv ikke gør eller siger noget. Det er gennem aktørerne i organisationen, at handling forekommer – aktørerne *er* organisationen (Ibid:56). I relation til dette mener jeg, at når professionelle kommer med sproglige ytringer, som er organiseret i deres indre, er de derigennem med til at kommunikere, forme og opretholde organisationskulturen via fortolkning fra andre professionelle. Denne teoretiske betragtning er således i overensstemmelse med min forudsætning om, at det er igennem intersubjektive, sproglige ytringer, at jeg har mulighed for at fremhæve betydninger.

Jeg placerer mig dog ikke stringent op af den interaktionistiske forståelse, hvor det bl.a. fremgår, at ”vi må respektere, at vi aldrig kan hævde, at vi ved mere om den anden, end den anden ved om sig selv” (Hutchison & Oltedal, 2006:123) Jeg er tværtimod af den opfattelse, at det meste af vores orientering i livet og hverdagen sker på praktiske præmisser, dvs. vi handler og gør ting, vi ikke tænker over. Vi er i alle livets facetter indvævet i en social sammenhæng, som har en stor betydning i vores opfattelse af verden. Denne sammenhæng kan ikke umiddelbart skabes eller vælges, men er en del af os, uanset om vi vil det eller ej. Vores opfattelse af verden hænger med andre ord sammen med vores levede liv, og vi kan ikke frembringe en mening eller betydning uafhængigt af tidligere oplevelser eller erfaringer (Callewaert, 2008). Men der kan skabes en indgang til meninger og betydninger gennem individers egne fortællinger og ytringer, hvilket vil være omdrejningspunktet i nærværende speciale.

Jeg har i det foregående foretaget en bevægelse fra indledningsvis at se på formål med og anvendelse af evaluering, mod fokusering på et offentligt paradoks for til sidst at indkredse specialets aktørperspektiv. Dette leder mig frem til følgende problemformulering:

Hvilken betydning tillægger professionelle evaluering i offentlige organisationer?

Specialets formål

Mit fokus i specialet vil være rettet mod evaluering, og den betydning professionelle tillægger dette redskab. Jeg beskrev tidligere et paradoks i forhold til offentlige evalueringer, og formålet med undersøgelsen er at belyse, om dette paradoks på samme vis fremtræder i professionelles forståelsesunivers. Jeg finder det interessant, hvorvidt paradokset spiller en rolle for de individer, der i det daglige bevæger sig i evalueringsfeltet, eller om det blot, med Pierre Bourdieus

Problemfelt

formulering, er udtryk for skolastiske fejlslutninger (Prieur & Sestoft, 2006:232). Hermed mener Bourdieu, at der bør være opmærksomhed på den risiko, der foreligger i forhold til, at forskningsmæssige og teoretiske resultater betragtes som virkeligheden. Hos ham drejer det sig med andre ord om at forstå praksis uden at bilde sig ind, at virkeligheden ser ud, som forskeren ser den. Ved at frembringe professionelles mening og forståelse af evaluering, vil jeg kunne undersøge, hvad for dem har relevans i forbindelse med dette redskab. Men jeg vil samtidig undersøge, hvad disse holdninger kan være udsprunget af. Jeg forventer dermed, at specialet kan bidrage med en subjektiv belysning af, hvilke betydning et offentligt redskab som evaluering, har for de individer, der beskæftiger sig hermed, samt hvad der er årsag til den betydning. Jeg vil ved at undersøge det sociale rum, som professionelle bevæger sig inden for, forsøge at præcisere hvad der foregår i dette felt, hvilket i sammenhæng med de subjektive beskrivelser, formodentligt kan fungerer som forklaringsbarometre og dermed sætte det førnævnte paradoks i et lidt andet lys. Jeg har ingen forventninger om at finde endelige svar eller løsninger på paradokset, endvidere har specialet heller intet generaliserende sigte. Jeg håber i stedet, at ved at få professionelle til selv med egne ord at diskutere evalueringens betydning, vil det sætte nogle tanker i gang hos de adspurgte, som gør, at de overvejer deres praksis på en ny og anderledes måde.

Problemfeltet har givet læseren et billede af, hvor specialets fokus placerer sig i evalueringsfeltet og dermed ført frem til en problemformulering, som i det nedenstående bliver uddybet og forklaret ved hjælp af en begrebsafklaring.

Begrebsafklaring

Vi kender og anvender alle ordene ”betydning”, ”professionel” og ”evaluering”, hvilket har medvirket, at de er blevet dagligdagsbegreber, som alle benyttes i en række forskellige sammenhænge og med forskellige meningsindhold. Følgende afsnit vil fungere som en uddybende definition og afgrænsning af, hvordan disse ord og begreber i relation til problemformuleringen skal forstås og anvendes i specialet.

Betydning

Om en række fænomener siger vi, at de har betydning eller er betydningsfulde. Vi siger også, at tekster, sproglige udtryk og handlinger kan have betydning, men hvad er betydning, og hvad vil det sige, at noget betyder noget? Dette er store spørgsmål, som umiddelbart er svære at svare på. Det er som sådan heller ikke muligt at fremdrage én overordnet definition af, hvad betydning er, eller kan

Problemfelt

anses som. Det fremhæves, at en mulig definition vil være betinget af den kontekst, hvori begrebet bliver fortolket. Det er på den baggrund karakteristisk for betydningsfulde fænomener, at de må fortolkes for at kunne forstås (Thellefsen, 2001:7, Gilje & Grimen, 2002:164). I litteraturen er der forskellige tilgange til begrebet betydning. I Torkild Leo Thellefsen antologi *Tegn og betydning* anlægges overordnet et semiotisk perspektiv på betydningsdannelse, hvorved der fokuseres på sprog som tegnsystem. Semiotik er teori om betydning og tegn, men også om udveksling af betydning og tegn, dvs. kommunikation. Det er med tegnet, at der overhovedet opstår betydning. Betydning har ingen eksistens i sig selv, men er derimod afhængig af bl.a. tegnene. Der må siges noget, skrives eller formes noget, for at der kan opstå betydning. I denne optik er man således nødt til at se nærmere på tegndannelse i forhold til sproget for at kunne forstå menneskets betydningsdannelse.

En anden tilgang fokuserer på kroppen som værende udgangspunktet for en førsproglig menings- og betydningsdannelse. Her er der fokus på, hvorledes vi danner betydning og forstår mening, før sproget er tilegnet. I denne optik anses betydningsdannelse som værende funderet i kroppen og som opstående i den dynamiske interaktion mellem subjektet, den anden og omgivelserne (Væver i Køppe, 2004:141).

I bogen *Kultur og betydning* fokuseres der i højere grad på en empirisk og hermeneutisk forståelse af betydningsprocesserne frem for den lingvistisk funderede semiotik. Fokus er på kommunikationsprocesser og på kulturens indflydelse som værende afgørende i betydningsdannelse. Der opstilles i bogen en serie modeller for sammenknytning af social kontekst, værdier og ressourcer, dvs. livsstil og livshistorie, som tilsammen bestemmer betydningsdannelse i praksis (Poulsen, 1999). På baggrund af disse tilgange og i sammenhæng med specialets fokus har jeg fundet det relevant at tage udgangspunkt i denne bogs forståelser af betydning.

Betydningsdannelse anses som værende en subjektiv konstruktionsproces hos den enkelte og ikke blot afdækning af en allerede tilstedeværende mening. Processen kan opstå autonomt i individets tanker, eller det kan være en registrering af noget fra omverdenen i form af et sanseindtryk. Betydning er et perspektiv, der anlægges i forhold til noget andet, f.eks. et ord eller en handling, og kan derfor ikke ses som et objekt, der enten eksisterer eller ej. Det er først, når det konstrueres i personens tanker, at der opstår en betydning. Betydningsdannelse kan i praksis derfor opfattes som tankens møde med et sanseindtryk, der enten kan være helt simultant eller genopleves i erindringen, og kan på den baggrund ikke eksistere i sig selv løftet ud af tid og sted (Poulsen, 1999:9-11). Det vil altid referere til noget skabt og brugt i en bestemt social og kulturel sammenhæng. Sproget kan ikke

Problemfelt

i sig selv give mening, men må forsynes med en social anskuet kontekst, der giver fortolkningsmuligheder og medbetydninger. Ordene får uvilkårligt et perspektiv og en retning (ibid:12). I tilfælde af forskellige betydningsopfattelser kan det således altid føres tilbage til forskelle i det situationsbestemte og sociale perspektiv, som aflæseren anlægger. Vi lærer os selv at forstå og agere i omverdenen ud fra sociale og kulturelle kontekster og på den baggrund producere betydning. Denne evne betegnes af Bourdieu som den ”praktiske sans” (ibid:14, Bourdieu, 1997:44, Bourdie & Warquant, 1996:106). Grundantagelse er således, at betydningsdannelse er situationsbestemt og består af en kombination af biologisk ubevidst ”viden” (f.eks. flakken med øjnene, pupilbevægelser osv., som den enkelte ikke har en bevidst kontrol over) og socialt erfarede mønstre og skemaer, som opbygges hos den enkelte. Disse mønstre og skemaer dannes i den enkeltes kulturelle baggrund. Det bliver her klart, at betydning og betydningsdannelse i denne optik ikke kan anskues særskilt, men må kædes sammen med og forstås i sammenhæng med *kultur*.

Kultur

Som udgangspunkt må det ligeledes understreges, at dette begreb er omfattende og bredt, og benyttes i mange sammenhænge såvel i daglig tale som inden for samfundsvidenskaberne. Mange fagfolk har diskuteret ordlyden af en præcis definition, men en gengivelse her ses ikke som specialets formål. I stedet vil begrebet blot let blive berørt, da det ses som en forudsætning for at kunne forstå dens sammenhæng med betydning. Begrebet kultur har fået en vigtig status i vores sprog i dag, og udløser en række, ofte modstridende, associationer hos mennesker. Derfor er det heller ikke nemt at tilslutte sig én specifik, universel definition. Ifølge Jørgen Poulsen kan kultur anskues som en konstruktion af tavs viden og ubevidste vaner, som individet bruger til at få orden på dagligdagen og forstå dens sociale betydningsmekanismer. Er den enkelte ude af stand til at opnå denne indsigt, kan omverdenen blive uudholdelig og uoverskuelig (Poulsen, 1999:17). Betydningsdannelse og kommunikation kan således anses som kulturelle praksisformer. I nogen sammenhænge er én type betydningsdannende praksisform accepteret, men ændres tid og sted og social sammenhæng, ændres betydningsbilledet sig tilsvarende. Almindelig betydningspraksis har ikke spilleregler for, hvordan de skal forstås, men får i stedet mening ved sædvaner. Dvs. noget som socialt, kulturelt afgrænsede grupper vil opfatte som betydningsfelter (Ibid:51). Samtidig påpeges det, at de forestillinger som den enkelte kan have om kulturens rolle som element i den sociale betydningsdannelse, er et kompleks af elementer knyttet til historie, værdier, social struktur og samfundsudvikling. Disse er alle kædet sammen i vores hverdagsbevidsthed. Kulturbegrebet er

Problemfelt

således så omfattende, at det først får mening, når man udvælger noget og anlægger et bestemt perspektiv. Kulturen som en enhed er således ikke eksisterende (ibid:176). I forlængelse af den stadig mere vidtgående anvendelse af kulturbegrebet på stort set alle livets områder, er der ligeledes massiv interesse for kulturer i organisationer.

Kulturen i en organisation kan opfattes som grundlaget for tolkninger af de problemer og situationer, medlemmerne er konfronteret med og for iværksættelse af handlinger i denne sammenhæng. Der er, som ved kulturbegrebet, forskellige opfattelser af begrebet. Der er forfattere, der arbejder med en heterogen opfattelse af organisationskultur, hvor den fremtræder som mosaikker af delkulturer. Opbygning af kultur og styring af kulturer en opgave for virksomhedens ledere med henblik på at styre adfærden i organisationen (Christensen i Bømler, 2008:165). Andre mener derimod, at eksistensen af en organisationskultur forudsætter ”ejerforhold” for alle grupper i organisationen (French & Bell 1985, i Bømler:166).

Jørgen Poulsens tilgang til organisationskultur har fokus på en subjektiv påvirkning i og omkring en organisation. Han påpeger i sin bog, at *”en organisationskultur er en fortløbende kollektiv betydningsdannelsesproces”* (Poulsen, 1999:111). Hermed mener han, at oplevelsen af at tilhøre en bestemt gruppe i en given sammenhæng er afgørende for både vores oplevelse af identitet, velfærd og vores mulighed for at udtrykke os over for nærmeste omgivelser. Vi bruger omvendt placeringen af et andet individ i en bestemt gruppe som en nøgle til at forstå, hvad vedkommende er i færd med og ud fra hvilke kriterier, der skal vurderes. Erfaring med at føle sig som del af en gruppe, er vigtigt i forhold til hvor meget betydning, vi tillægger andres handlinger. Vores handlinger, relevanssystemer og den enkeltes livslange serie af autobiografiske situationer, kan kun forstås ud fra den kulturelle sammenhæng, vi er i. Derfor kan vi kun handle ud fra den forståelse, vi har af vores egen og andres kulturelle situation (ibid:142). Hverken krop eller kulturelle forhold kan opleves og danne mening for den enkelte, uden at vi placeres et konkret sted, i en situation som altid er indlejret i en dobbelt kultur: Mellem den kultur der ligger i individets historie, og den kultur som kroppen oplever i den konkrete sociale kontekst. Kultur er således også et middel til at sandsynliggøre, at mennesket kan kommunikere og skabe gensidighed i forventninger. Den gør det muligt at arbejde med fordomme, så man ikke behøver at starte fra bunden, hver gang man skal kommunikere. Situationen er på den måde forprogrammeret for begge parter, ikke blot af fælles sprog, men også af fælles antagelser og fælles koder. Jo mere fælles kultur, jo flere forudsætninger er det muligt at tage for givet og dermed mindskes risikoen for misforståelser. Kultur kan betragtes

Problemfelt

som en fælles opfattelse af den fysiske, sociale og personlige verden. Den skaber erfaring i sit eget billede, som muliggør spontane fortolkninger, der skaber overblik uden overflødig brug af tid og tanke. Kultur er dermed en fælles konstruktion af tavs viden og ubevidste vaner, som vi bruger til at få orden på vores dagligdag og til at forstå dens sociale betydningsmekanismer (ibid).

Denne forståelse kan bruges i nærværende speciale, hvor jeg søger efter betydning hos professionelle. Som vi har set, anses betydningsdannelse og kommunikation som kulturelle praksisformer, og der vil ved søgen efter betydning automatisk opstå et billede af kultur i organisationer. Disse to elementer hænger ifølge teorien uløseligt sammen, og man vil ikke kunne fokusere på det ene uden også at inddrage det andet. Specialet vil derfor ved søgning efter og frembringelse af betydning samtidig give et indblik i den kultur, der omgiver professionelle.

Professionelle

Min problemformulering lægger op til, at jeg søger viden om den betydning, evaluering har for de adspurgte i kraft af deres position som professionel. Jeg vil her kalde det en søgen efter ”ydre” betydning, hvilket henviser til betydningen i en faglig og professionel kontekst. Det skal derfor understreges, at jeg ikke søger organisationers officielle holdning til redskabet, men at jeg samtidig heller ikke er interesseret i at undersøge, hvorvidt professionelle er personlige tilhængere eller modstandere af evaluering. Jeg er dog i den sammenhæng opmærksom på, at man ikke kan isolere det personlige, det ”indre” om man vil, da det har indflydelse på og betydning for den måde, man agerer som professionel.

Selve begrebet professionel kan betragtes fra en række forskellige perspektiver. Talcott Parson anses som grundlæggeren af en funktionalistisk forståelse. I denne forståelse fokuserer man på de kendetegn, der karakteriserer professionelle som faggruppe samt hvilken funktion, de har i samfundet, og som kan forklare deres høje status og materielle belønning. De er bærere af rationelle værdier, der kan være med til at understøtte økonomisk og social udvikling gennem teknologisk viden. De er således medvirkende til samfundets fortsatte rationalisering (Sognstrup, 2003:kap.3). Modstykket til denne forståelse er en symbolsk-interaktionistisk tilgang, som populært sagt kaldes magttilgangen. Denne betoner samspillet mellem professioner, professionelle og samfund. Her fokuseres mod at beskrive adfærd og den måde denne begrundes og fortolkes på, og i mindre grad at beskrive professionernes formelle og ydre træk. De egenskaber som funktionalisterne anser som essentielle for professionelle, kan i dette perspektiv i stedet anses som strategiske midler hos en

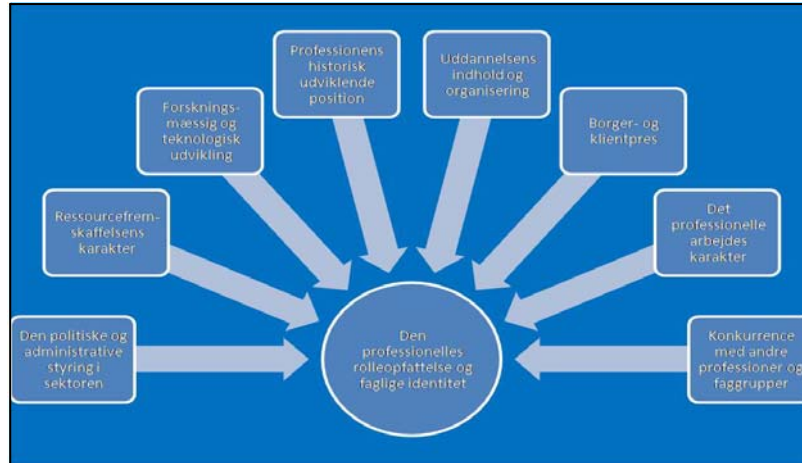
Problemfelt

faggruppe, der anvender dem i kampen for at opnå privilegier på bekostning af andre faggrupper i samfundet (ibid).

Dette er den tilgang Peter Kragh Jespersen lægger sig op af i hans beskrivelser af professionelle (I Bømler, 2008). I moderne offentlige organisationer findes mange højtuddannede specialister, og adskillige af disse producerer ydelser direkte til borgerne. En øget samfundsmæssig arbejdsdeling har ført til dannelsen af et stort antal faggrupper med hver sin uddannelse og specifikke kendetegn, og denne gruppe af højtuddannede specialister kaldes under ét for professionelle (Jespersen i Bømler, 2008:75). Professionelle bør forstås som en faggruppe, der har opnået særlige privilegier og magt på andre grupperes bekostning. Magtpositionen kan anses på 3 niveauer: 1) Samfundsmæssig magt. 2) Kontrol over eget arbejde internt i organisationen. 3) Kontrol i forhold til aftagerne af deres ydelser. På individuelt plan viser det sig i form af høje lønninger, social autoritet, retten til at give ordre og teknisk autonomi i arbejdet. På et professionelt plan giver det anerkendt monopolstatus samt politisk - og kulturel autoritet, hvilket giver stor sandsynlighed for, at professionens vurdering anerkendes som rigtigt og sandt af andre. Professionelle forsøger via en bestemt strategi at bevare og udbygge magtpositionen ved bl.a. at udvikle teorier, holdninger og teknikker, som understøtter deres egen position (ibid:83). Professionerne er blevet bureaukratiseret, men bureaukratierne er ligeledes blevet professionaliseret, og strategier udspilles nu i organisatoriske sammenhænge. Der er så og sige indgået en pagt mellem professionelle og organisationer. Organisationer bliver tilført ekspertise, mens professionelle til gengæld opnår magt, kontrol, status og goder (ibid:85 & Lipsky, 1980).

Henry Mintzberg kalder organisationer, der er præget af professionelle for ”professionelt fagbureaukrati”. Det afgørende kendetegn er dets afhængighed af forholdene i de udførende led, hvor de professionelle typisk opholder sig. Det er deres ydelser, der er afgørende for organisationers udvikling og trivsel. Resten af organisationen bør ifølge ham tilpasse sig forholdene i denne produktionskerne. Eksistensen af mange professionelle har således betydning for organisationers struktur (Jespersen i Bømler, 2008:86). De professionelles arbejdssituation er samtidig påvirket af interne strukturer og processer i fagbureaukratiet samt af professionsmedlemskabet og professionens overordnede strategiske handlinger. Dette kan vises med følgende figur:

Problemfelt

FIGUR 1: 8 DIMENSIONER DER VIRKER IND PÅ PROFESSIONELLES FAGLIGE IDENTITET.

Figuren illustrerer relationen mellem professionelle og de forskellige elementer, der virker ind på dennes opfattelse og dannelse af faglig identitet. Professionelles organisatoriske situation bestemmes således af både interne og eksterne forhold. Interne forhold er sammenfattet i den forhandlende orden, der til enhver tid repræsenterer både de interne interesser, strukturerne og processerne i organisationen. De eksterne forhold omfatter ikke kun de betingelser, der sættes via det politisk-administrative system, men også påvirkningen fra professionen og klienterne/borgerne. Alt i alt er det karakteristisk for professionelle sammenlignet med andre ansatte, at deres arbejdsforhold i høj grad må forstås via inddragelse af organisationseksterne faktorer.

I nærværende speciale vil overstående forståelse af professionelle bl.a. blive anvendt i udvælgelsen af informanter. Som udgangspunkt vil jeg søge efter informanter, som kan anses som højtuddannede specialister, og som har en overordnet, administrativ funktion i en organisation. Jeg søger ligeledes efter informanter som besidder en magtposition, da en sådan position giver anerkendelse i det arbejde der igangsættes eller udføres. Definitionen af professionelle skal ligeledes bidrage til at give en forståelse af, hvilke kræfter der dominerer det felt, der arbejder med eller igangsætter evaluering i offentlige organisationer.

Offentlig organisation

Begrebet "offentlig organisation" kan også defineres og anvendes i en række forskellige henseender og med forskellige betydninger alt afhængig af, hvem der anvender begrebet. Offentlige organisationer fremstår i alle tænkelige former og størrelser, og det kan være alt fra et lokalt ældrecenter til et nationalt regeringsorgan. I Deidre Bodens bog *The Business of Talk* fremkommer en meget klar og stringent definition af organisation:

Problemfelt

"...a set of stable social relations deliberately created, with the explicit intention of continuously accomplishing some specific goals or purposes" (Boden, 1994:25).

Denne definition anskuer en organisation som en række sociale relationer, der skal opfylde specifikke mål eller hensigter. Den læner sig op af en strukturalistisk tilgang, og har mindre fokus på dynamikken. Til fastlæggelse af hvad der i problemformuleringen menes med "offentlig organisation", vil der i stedet blive anvendt antologien *Sociale organisationer i en omstillingstid* (Bømler (red.), 2008). Denne bog fokuserer udelukkende på offentlige organisationer, og beskriver bl.a. organisationsudviklingen og rammerne for det sociale arbejdes praksis. I starten af bogen fremgår en overordnet definition af en organisation, som blev fremført af Torben Agersnap i 1968:

"Som et større antal personer, der er opdelt i mindre enheder inden for en større helhed i vekselvirken med en omverden, og hvis arbejde eller aktiviteter i en række nærmere præciserede henseender er samordnet under en ledelse til gennemførelse af en eller flere opgaver (mål) med iagttagelse af et sæt regler (normer), under udnyttelse af helhedens ressourcer" (Ibid:11).

Ud fra denne definition kan der tales om større eller mindre enheder, som alle kan betragtes som organisationer, og hvor imellem der eksisterer en vis dynamik. Kravet er, at de involverede personer er under en samlet ledelse, og at der er opsat en række mål og opgaver, som skal varetages. En organisation vil i den forbindelse være præget af de enkelte personers opfattelse og billede af pågældende organisation, og det kan derfor være vanskeligt at tale om organisationen. Det er samtidig heller ikke ensbetydende med, at der er tale om en *offentlig* organisation. Denne definition kan anvendes i mange sammenhænge, såvel i offentlige organisationer som i private eller mindre foreninger. Det påpeges i bogen, *"at definitionen af organisationen må tage udgangspunkt i det problem, som man ønsker at analysere"* (Bømler, 2008:11). Da jeg i specialet udelukkende anvender betegnelsen "offentlig organisation" til at afgrænse mig i forhold til professionelle i andre sammenhænge samt i forhold til udvælgelse af min empiri, finder jeg ovenstående definition dækkende.

Evaluering

Som det vil fremgå i det følgende kapitel, er der på grund af forskellige samfundsmæssige behov og ændringer gennem tiden kæmpet mange kampe omkring dette begreb, og evaluering er derfor blevet tillagt forskellige betydninger. NuDansk ordbog definerer evaluering som *"at vurdere eller fastsætte værdien af"*, hvilket kan anvendes i stort set alle tænkelige forhold. En mere generel definition af evaluering henvises til evaluering som

Problemfelt

”den systematiske opsamling af resultater af en given indsats, der kan have så forskellige mål som kontrol, dokumentation, læring, organisationsudvikling og opsamling af viden” (Foss-Hansen, 2001).

En ofte anvendt definition findes hos Evert Vedung, som dog ikke favner så bredt som ovenstående, men i stedet specifikt retter sig mod offentlig politik. Hans definition på evaluering lyder:

”en systematisk retrospektiv vurdering af gennemførelse, præstationer og udfald af offentlig politik, som tiltænkes at spille en rolle i praktiske handlingssituationer” (Dahler-Larsen, 1998:11, Vedung 1991:33).

I hans optik er der tale om en omhyggelig kortlægning af en offentligt gennemført foranstaltning i forsøget på at afstedkomme selvrefleksion, fordybende forståelser og velbegrundede beslutninger (Vedung, 1991:13) Denne definition bliver ofte fremhævet, da den som tidligere nævnt er skræddersyet til evalueringer foretaget i det offentlige. Peter Dahler-Larsen anlægger et noget andet perspektiv på evaluering, da han beskriver det som et ritual:

”Evalueringer er ritualer, som ikke blot beskriver virkeligheden med tilbagevirkende kraft, men også selv spiller aktivt med i den løbende mytiske udpegning af, hvad der er nødvendigt og hvad der er muligt i organisatoriske og samfundsmæssige sammenhænge” (Dahler-Larsen, 1998:163).

Derved distancerer han sig fra det ovenstående perspektiv, hvor der typisk er tale om instrumentel brug af evalueringer, hvilket han finder for begrænsede, da der ligger mere bag begrebet end som så. Han betegner det i stedet som institutionaliserede ritualer. Han påpeger endvidere, at til trods for det lidt flyvske begreb *ritual*, har evalueringer stadig virkelige effekter:

”Ritualet bekræfter og bestyrker bestemte tolkninger og stiller sig i vejen for andre. Ritualet meddeler grundlæggende forhold om verdens indretning [...] Ritualiserede evalueringer kan påvirke, hvad der tages som efterstræbelsesværdige mål i en organisation; de kan styrke eller svække bestemte former for solidaritet og samarbejde; de kan gøre bestemte typer af aktører tavse eller talende; de kan få det, der ikke er organiseret, til at blive det; og de kan få organisationer til at forsvinde. Det er det, der menes med, at evalueringer kan være konstitutive. De er med til at konstruere virkeligheden” (ibid:163).

Det er Dahler-Larsens forståelser af evaluering som ritual, jeg tilslutter mig i nærværende speciale. Jeg har ligeledes en forventning om, at de mange igangsatte evalueringer bidrager til andet og mere end deres officielle formål. Der kan siges at eksistere en formel nonverbal betydning, som jeg i specialet vil søge at frembringe ud fra professionelles egne ord og forståelser.

Endvidere kan det være relevant at påpege, at der i dag findes utallige forskellige evalueringsformer og -perspektiver, hvilket også fremgår af litteraturen. Hanne Katrine Krogstrups bog *Evalueringsmodeller* (2003) er en teoretisk analyse af eksisterende evalueringsmodellers

Problemfelt

muligheder og begrænsninger relateret til anvendelse på det sociale område. De modeller som fremhæves, er baseret på baggrund af, hvad der sker på det sociale område. Der er valgt i alt 11 evalueringsmodeller, som placerer sig i én af fire forskellige kategorier. Under overskriften effektevalueringer fremhæves klassisk effektevaluering, målopfyldelsesevaluering, målfri evaluering, modus operandi metode samt realistisk evaluering. Herefter præsenteres kategorien præstationsmålinger, hvor bl.a. brugerundersøgelser placeres. Ved kategorien responsiv evaluering skelnes mellem denne og responsiv konstruktivistisk evaluering også kaldet interessentmodellen. Endelig under overskriften brugerinddragelse i evaluering præsenteres deliberativ demokratisk evaluering, BIKVA-modellen samt KUBI-modellen.

I nærværende speciale vil der ikke være fokus på nogen specifik evalueringsform, men ovenstående opremsning er medtaget for at yde læseren en fornemmelse af områdets omfang og kompleksitet. Jeg søger i stedet efter professionelles umiddelbare holdning eller tilskrivning af evaluering. Dermed vil de således have forskellige forståelser og oplevelser af, hvad evaluering bidrager med, hvilket jeg anser som en styrke i min analyse, da jeg dermed opnår en uredigeret betydning af evaluering. Informanterne vil med andre ord "lade tankerne flyde" og ikke lade sig begrænse af, at der spørges ind til enkelte evalueringsmodeller.

KAPITEL 2

Hensigten med dette kapitel er kortfattet at belyse den historiske udvikling i evalueringspraksis samt tilbyde en samfundsmæssig betragtning af, hvorledes evaluering teoretisk kan anskues. Kapitlet vil indledningsvis indeholde et kort oprids af evalueringens udvikling, hvorefter der vil fremgå teoretiske samfundsbetragtninger. Disse betragtninger vil blive anvendt i analysen til en dybere forståelse af, hvilke forhold der spiller ind på evaluering.

OPRIDS AF EVALUERINGS UDVIKLING

Populariteten i brug af evaluering er ikke et nyt fænomen. Dens rødder tager afsæt i 1960'ernes USA, hvor økonomien blomstrede, og den offentlige sektor blev mere og mere involveret i aktiviteter. Da evaluering først blev introduceret, var det med kontrol, legitimering og mål- og resultatstyring for øje. De anvendte typer af evaluering var hovedsagligt målopfyldelses- og effektevaluering. Det skyldtes, at velfærdsstaten udvikledes, og i forlængelse heraf opstod der nye behov for viden. Dels var der behov for ansættelse af folk, som kunne fortælle, hvad der kunne og skulle gøres. Dels behov i forhold til at undersøge, om der kom resultater ud af de mange penge, der blev postet i forskellige aktiviteter. Denne efterspørgsel kom bl.a. fra politisk-administrative aktører, og der var på det tidspunkt tale om en top-down orientering. Det blev et mål at anvende samfundsvidenskabelig viden til brug i offentlig politik, og i den forbindelse fremkom et nyt syn på beslutningstagere og forskere. De overførte det dominerende positivistiske paradigme til de anvendelsesorienterede samfundsvidenskabelige discipliner (Dahler-Larsen & Kroghstrup (red.), 2001:24).

En økonomisk nedgang satte igennem i 70'erne, hvilket dog ikke fik betydning for velfærdsstaten, som fortsatte sin vækst. Dog med mere realistiske forventninger til hvad der økonomisk kunne lade sig gøre. I den forbindelse blev der udviklet bottom-up orienterede redskaber til brug for praktikerne, og der kom langt større fokus på implementeringsforskning samt fokus på en øget dialog med ledere og medarbejdere. Man ønskede en større viden om, hvad der virkede i forhold til at opnå de tilsigtede effekter. Formålet med evaluering i den periode var i højere grad et fokus mod et forøget vidensgrundlag for beslutningstagere samt læring og erfaring blandt praktikerne (ibid:25).

Det følgende årti blev præget af reformer, hvor der sigtedes mod at øge sektorens produktivitet og omkostningernes effektivitet. I Danmark førte det til moderniseringsprogrammer, som bl.a. var

En samfundsforståelse

inspireret af New public Management-filosofien, hvor den grundlæggende tanke er, at man via evalueringer og kvalitetsmålinger kan styre en offentlig virksomhed eller organisation (Bømler, 2008:69). Moderniseringsprogrammerne førte til forslag om decentralisering. Dette medførte nye krav om evaluering af produktivitet, kvalitet, effektivitet samt målinger af brugertilfredshed, der kunne give umiddelbar information om den offentlige velfærdsproduktion. Som konsekvens af at velfærdspolitikens oprindelige programpakke ikke fungerede, fremkom der i stedet empowermentevaluering, som fokuserede på brugerens ressourcer og formulering af ønsker og krav (Dahler-Larsen & Kroghstrup (red.), 2001:27-28). Brugerfokusering indikerer en glidning væk fra den autonome stat, der med henvisning til love, regler eller professionelle normer selv bestemte, hvad den ville give til borgerne. I dag er der snarere tale om den responsive stat, der opnår legitimitet ved at kunne tilfredsstille borgerne, og hvor denne selv er medaktør i udformning og gennemførelse af evalueringer (Beck Jørgensen & Melander 1992 i Dahler-Larsen, 1998:10). Evaluering i dag bliver derfor i højere grad anvendt som legitimeringsredskab for offentlige strategier, som symbol på handlekraft og ansvarlighed samt som informationskilde til brugerne.

Det er med dette kortfattede historiske oprids forsøgt at illustrere, at evalueringsanvendelse og -opfattelse løbende er blevet ændret i takt med samfundsmæssige ændringer, hvorigennem redskabet har fungeret med forskellig funktion og formål. For at yde læseren et teoretisk bud på hvilken samfundsopfattelse, der præger den nuværende diskurs, er følgende afsnit medtaget.

EN SAMFUNDSFORSTÅELSE

Der er blandt sociologer forskellige teoretiske vurderinger af, hvorledes det nutidige samfund skal betegnes. Ulrich Beck har betegnet samfundet som et "risikosamfund" (Beck, 1997), Jean-Francois Lyotard har betegnet det som det "postmoderne samfund" (Harste og Mortensen i Andersen & Kaspersen (red.), 2000), og endeligt betegner Anthony Giddens samfundet som det "senmoderne samfund" eller blot som et "radikaliseret moderne samfund" (Giddens, 1994). I følgende afsnit vil dele af sociologen Anthony Giddens teoretiske samfundsforståelse blive uddybet, hvor han bl.a. vurderer det senmoderne samfunds konsekvenser for individet. Ulrich Beck vil desuden også kort blive inddraget. Deres betragtninger har betydning for den måde evaluering ansues både på individ- og samfundsniveau, og inddragelsen af dem her skal således tjene som en overordnet ramme og forståelse i forhold til problemformuleringen. Jeg er dog opmærksom på, at begges teorier er opfattende og indeholder tilgange til vidtfavnende områder. Der vil derfor kun blive fremhævet passager fra deres teorier, som anses for væsentlige i forhold til nærværende speciale.

Anthony Giddens og det senmoderne samfund

Som nævnt ovenfor betegner Giddens det nutidige samfund som det "senmoderne samfund". Han er således ikke af den opfattelse, at vi er kommet i en ny tidsperiode, hvilket ellers kendetegner den postmodernistiske tankegang. Giddens mener derimod blot, at de karakteristiske træk fra det moderne samfund er blevet radikaliseret, samt har fået global udstrækning, hvorfor samfundet "kun" kan betegnes som et senmoderne, højmoderne eller som et radikaliseret moderne samfund (Giddens, 1994:129). Han påpeger dog samtidig, at det senmoderne samfund er langt mere kompleks end det præmoderne samfund. Ifølge Giddens er moderniteten en social organisering af det nutidige samfund som en verden, der har lagt sin fortid bag sig, og som et samfund der ikke er bundet af de traditioner, skikke, vaner, rutiner, forventninger der karakteriserede dens historie. Moderniteten er et historisk vilkår af forskelle og viden (Giddens & Pierson, 2002:22). Vi befinder os i en reflektiv modernisering, hvor transformationen i dag er langt mere synlig. Social refleksivitet henviser til et samfund, hvor de betingelser vi lever under, i høj grad er et produkt af vore egne handlinger. Omvendt er vore handlinger rettet mod at håndtere eller udfordre de risici og muligheder, vi selv har skabt.

Modernitet

Forskellen mellem det moderne og det præmoderne, er det moderne samfunds dynamiske karakter. Det forandrer sig med en hastighed, dybde og intensitet, som er unik. Det er tre elementer, som særligt er årsag til denne dynamik:

- Adskillelsen af tid og rum
- Udlejring af de sociale institutioner
- Refleksivitet

Giddens definerer *adskillelsen af tid og rum* som den kommunikative udvikling, som teknologien har medbragt. Tid og rum er således ikke længere afhængige af hinanden. Tid er blevet standardiseret og globaliseret. Ligeledes undergår rumbegrebet forandring via teknologiske tiltag (Giddens & Pierson, 2002:424, Giddens, 1994:22).

Med *udlejringen af de sociale institutioner* menes, hvordan betydninger er løftet ud af deres normale og lokale kontekst og omstruktureres. Disse udlejringssystemer kommer til udtryk gennem henholdsvis symbolske tegn og ekspertsystemer, som Giddens samlet betegner som abstrakte systemer (Kaspersen i Andersen & Kaspersen (red.), 2000:425, Giddens, 1994:31,75).

En samfundsforståelse

Ekspertsystemer forstås som systemer af teknisk eller faglig ekspertise, der omgiver os i det daglige. Det enkelte individ har ikke mulighed for at overskue kompleksiteten i det moderne samfund, og er således nødsaget til at støtte sig til og stole på de forskellige eksperter. I forbindelse med begrebet udlejring af sociale institutioner supplerer Giddens med begrebet genindlejring. Med dette begreb menes:

”gentilegnelsen eller omstøbningen af udlejlrede sociale relationer for at binde dem til lokale betingelser i tid og sted” (Giddens, 1994:72).

Således refererer begrebet til processer, hvormed ansigtsløse forpligtelser opretholdes eller transformeres til kendte situationer. Ligeledes i forbindelse med udlejring kommer Giddens bl.a. ind på begrebet *tillid*, der har en vigtig dimension i forhold til abstrakte systemer og modernitetens institutioner generelt. Vi er nødt til at have tillid til ekspertsystemerne, idet vi som enkeltindivid ikke kan have indblik i samtlige faglige og tekniske områder. Således er vi nødt til at udvise tillid til, at andre tager beslutninger for os på et overordnet plan, idet vi ellers kunne ”reflektere ting ihjel” (Giddens, 1994:31, 33).

Det sidste, meget særegent, kendetegn ved Giddens’ forståelse af moderniteten er begrebet *refleksivitet*. Her påpeger Giddens, hvordan både individer og institutioner til stadighed overvejer sit eget grundlag. På institutionelt niveau indebærer dette, at ny viden og information rutinemæssigt inkorporeres i handlingsmiljøer, som herigennem rekonstrueres og reorganiseres (Kaspersen i Andersen & Kaspersen (red.), 2000:426). På individniveau bliver størstedelen af alle aspekter af handlen ligeledes underkastet refleksion, netop idet nye informationer og ny viden til stadighed dukker op og udvikles. Det enkelte individ overvejer således sine handlinger refleksivt og på et rationelt grundlag, hvilket medvirker, at den sociale praksis ofte vil blive ændret. Man kan groft sige, at man er gået fra de mere traditionsbundne handlinger i det præmoderne samfund til det fornuft- og reflekterende handlinger i det senmoderne samfund.

Samtidig medfører den øgede refleksivitet en grundlæggende usikkerhed om den nye videns sandhed. Tvivlen om sandhed er blevet et eksisterende eksistentielt træk ved det moderne menneske med konsekvenser for vores identitet (ibid:426). Denne tvivl eksisterer både på institutionelt og personligt plan. Tillid til systemer er afgørende for den ontologiske sikkerhed, som igen udgør fundamentet for vores egen identitet. Tillid til abstrakte systemer skaber tillid i vores dagligdag. Men det medfører samtidig tillid til upersonlige principper og anonyme andre, som skaber en ny form for psykisk sårbarhed (ibid:427). Således bringes spørgsmålet om tillid, dialog og autonomi i

En samfundsforståelse

både det offentlige og personlige felt frem i forreste række. Giddens påpeger, at regeringen og statsinstitutioner er nødt til at komme på højde med de demokratiseringsprocesser, der er i front i de sociale forandringer. Folk skal kunne nære tillid til de organisationer, de har overladt forvaltningen, men som alt for længe har fremstået som selvtilstrækkelige og koblet fra folks daglige problemer. Det er nødvendig for staten at arbejde *med*, og ikke *mod*, det moderne samfunds sociale refleksivitet (Giddens & Pierson, 2002:31).

Ulrich Beck og risikosamfund.

Som kritik af Giddens påpeger Beck, at det er for snævert at sidestille refleksivitet med viden. Han hævder, at det moderne samfund ikke blot producerer produkter, men også risici som en følgevirkning af det stigende brug af teknologi i industrisamfundet. Han mener, at det enkelte individ har svært ved at overskue virkninger og konsekvenser af de teknologiske fremskridt i samfundet. Derfor må individerne, i højere grad end tidligere, stole på eksperterne. Men samtidig vil industrisamfundets velfærds- og overflodsproduktion komme ind i en fase, hvor der vil opstå det, Beck betegner som "*refleksiv modernisering*" (Harste i Andersen & Kaspersen (red.), 2000:454). Dette begreb refererer til, at vi går over i en fase, der kendetegnes af den autonome logik. Det betyder, at man ikke længere blindt stoler på eksperter, men at der i større grad end tidligere stilles spørgsmål herved. De handlinger, der foretages i det moderne samfund, er således blevet mere refleksive; de skal kunne tematiseres, forklares og bortforklares, stilles i relation til konsekvenser og andre muligheder. I stedet for blot at fokusere på moderne samfunds produktivkræfter, må man også analysere moderne samfunds destruktionskræfter. Risikosamfundet er afhængig af refleksiv viden for at undgå problemer i fremtiden. De hænger sammen med, at man har fået en forståelse af, at risici ikke blot er objektive, men afhænger af, hvorledes vi fortolker dem. Den sociale legitimation og accept af risici er afgørende, hvis man skal forstå dens betydning for den sociale orden. Med vendingen i forståelsen af risici bliver konflikterne om risici i stedet til videnskampe (Beck, 1997 og Harste i Andersen & Kaspersen, 2000:452-53).

KAPITEL 3

VIDENSKABSTEORETISKE REFLEKSIONER

I problemformuleringen lægger jeg op til en søgen efter betydning hos professionelle. Vi så samtidig i begrebsafklaringen, at frembringelse af betydning fører mere end blot at frembringe et individs holdning eller mening. Det blev bl.a. påpeget, at *”betydningsdannelse er en subjektiv proces, en konstruktion, og ikke blot en afdækning af allerede tilstedeværende mening”* (Poulsen, 1999:9) Vi konstruerer således konstant betydninger ud fra det, vi møder i vores hverdag, og disse møder kombineres med tanker og tidligere erfaringer, for at det kan give præcis mening for os. På baggrund af den problemformulering specialet centrerer omkring, har følgende afsnit til formål at foretage nogle videnskabsteoretiske overvejelser i forhold til den socialkonstruktivistiske position, hvilket dog begrænser sig til nogle overordnede betragtninger. En beskrivelse af hele positionen vil ikke her være muligt, og er endvidere ikke formålet med dette speciale. Der vil i stedet blive argumenteret for min videnskabsteoretiske – og heraf analytiske ramme for specialet. Derudover vil der være videnskabsteoretiske betragtninger i relation til specialets Bourdieu-inspirerede teoretiske grundlag. I forlængelse heraf vil jeg tydeliggøre nogle af de debatter og diskussioner, der har fundet sted angående Bourdieus forsøg på at bryde dualismen mellem aktør og struktur. Det vil afslutningsvis fremgå, hvilke implikationer følgende valg har for min undersøgelse.

Socialkonstruktivistisk tilgang

Det kan være vanskeligt præcist at formulere, hvad en socialkonstruktivistisk position specifikt indebærer, da der eksisterer mange forskellige udlægninger af, hvad der ligger i termen. Men en overordnet fælles forståelse er, at der er tale om et ”demaskerende” eller ”debunking” perspektiv på videnskab, og der skal sætte spørgsmålstejn ved det, vi opfatter som naturligt (Wenneberg, 1999:57). Et godt eksempel på flertydigheden kan hentes i Søren Wennebergs bog fra 2002 *Socialkonstruktivisme – positioner, problemer og perspektiver*, hvor han indleder med en beskrivelse af fire former for socialkonstruktivisme, som han omtaler som mere eller mindre radikale positioner: et kritisk, et sociologisk, et erkendelsesteoretisk og et ontologisk perspektiv (Wenneberg, 2002:17)².

² Kritisk: Man tager ikke det naturlige for givet, da man har en forståelse af, at det også kunne være anderledes. Ofte opfattes handle-mønstre som naturlige og kropsbestemte, men det er i stedet kulturelt bestemt. Alt potentielt kunne således være anderledes. Sociologisk: Bruges specifikt på sociale institutioner, som er komplekse og sammensatte, og skal ses som noget, der er menneskeskabt og kunne være anderledes. Der gives desuden bud på, hvordan disse institutioner skabes – hvad deres natur er. Erkendelsesteoretisk (epistemologisk): Beskæftiger sig med viden. Vores indre

En del af årsagen til denne flertydighed skyldes at tilgangen, på grund af dens historiske ophav, kædes sammen med en andre positioner og filosofier. Der er elementer fra Ludwig Wittgensteins sprogspil, hvor formålet er at kommunikere mening mellem mennesker, som er enige om spillets regler, og hvor det er sociale konventioner og socialisering, der bestemmer en korrekt given adfærd. Ligeledes har etnometodologiens stærke fokus på empirisme påvirket positionen, hvor forståelse først og fremmest hviler på observationer. Man må på den baggrund se og undersøge den udforskede hverdag og aktiviteter, før man kan begynde at inddrage teori (Wenneberg, 1999:55-56).

Det socialkonstruktivistiske perspektiv er opstået og formet på baggrund af et opgør med et traditionelt syn på videnskaben, der har fokus på en universel sandhed. Det er en kamp mod videnskaben som relationel og realistisk, som hver omfatter en række forskellige positioner, herunder rationalismen, positivismen, og objektivismen, men som til sammen kaldes realismen. Disse har det tilfælles, at de tager udgangspunkt i søgen efter "sandheden" samt ser virkeligheden som fysisk eksisterende uafhængigt af vores erkendelse af den (Olsen & Pedersen, 2002:151). Spørgsmålet om hvorvidt noget er sandt eller "findes", handler om ontologi, dvs. "*antagelsen om hvad der eksisterer uafhængigt af vores viden om fenomenet*" (Sahlin i Meeuwisse & Swärd, 2004:104). For socialkonstruktivister spiller det ingen rolle, om noget reelt eksisterer, da det hos dem alligevel kan defineres og håndteres som et problem. De sætter med andre ord det ontologiske spørgsmål i parentes. Opgøret med realismen kan således ses som et opgør med dennes ontologiske position, men også den epistemologiske position udfordres.

Epistemologi handler om, hvad vi kan vide om verden, og om hvorvidt der overhovedet eksisterer sand objektiv viden (ibid:114, Olsen, 2002:148). Epistemologisk konstruktivisme indebærer, at man ikke kan beskrive virkeligheden som enten sand eller falsk, men virkeligheden er afhængig af individers historiske og kulturelle kontekst. Man kan således ikke beskrive virkeligheden eller viden direkte, men forstår den i stedet som en social konstruktion (Sahlin i Meeuwisse & Swärd, 2004:116). Konstruktionen afhænger af hvilket perspektiv, der antages, dvs. på baggrund af

subjektive virkelighed bliver også konstrueret i den forstand, at vores viden på forhånd er konstrueret af vores sprog. Sproget er en social størrelse, som kræver flere mennesker til kommunikation. Ontologisk: Den fysiske naturlige virkelig opfattes som socialt konstrueret. For en yderligere uddybning se Wenneberg, 2002 kap. 5-8.

erfaringer, intelligens og vilje. Hvad der er virkeligt for ét individ, er ikke nødvendigvis virkeligt for et andet. Man beskæftiger sig således med den "viden", som hver især besidder, uden at tage hensyn til om denne har status som gyldig eller ugyldig.

Begrebet social konstruktion stammer fra sociologerne Peter Berger og Thomas Luckmann, og hos dem er der heller ikke indbygget nogen fundamental forskel mellem gyldig og ugyldig viden. De overlader i stedet de mere erkendelsesteoretiske problemstillinger, "hvad er gyldigt?" til filosofien. De beskriver i deres bog *Den samfundsskabte virkelighed* (1992), at menneskets virkelighedsbillede dels skabes intrasubjektivt, men samtidig konstrueres socialt, da specifikke "virkeligheder" er knyttet til specifikke sociale sammenhænge. Vi anskuer således verden på en fælles – men dog ikke objektiv eller entydig måde. Social aktivitet bliver vaner, som giver os fælles antagelser om, hvordan tingene hænger sammen. Dette foregår i en cyklus af konstant vekslende påvirkninger, som skaber strukturer, som efterfølgende skaber konventioner, som folk lever efter i disse strukturer (Payne, 2005:21). Der er med andre ord, og som titlen på deres bog fremhæver, fokus på en samfundsskabt virkelighed. Som det også fremgår i bogen bør alt studeres; også den almindelige hverdagsverden. Her sætter arven fra Alfred Schultz ind med hans fokus på common sense. Socialkonstruktivister er således åbne over for casestudier på mikroniveau, hvor den opnåede viden anses som konstrueret. Naturen sættes hos dem i en "black-box", fordi de mener, at forskerens arbejde og teori ikke forholder sig til naturen, men er udelukkende determineret af sociale forhold (Wenneberg, 1999:61). I en socialkonstruktivistisk forståelse er det endvidere væsentligt at fremhæve tilgangens fokus på sprog, hvilket samtidigt forbinder dette perspektiv med problemformuleringen, hvor der i begrebsafklaringen blev understreget koblingen mellem sprog og en betydning. Vi har i den sociale verden ikke adgang til at se andres bevidsthed eller de kræfter, som styrer de sociale processer. For at opnå social erkendelse eller betydningsdannelse er vi nødt til at konstruere billeder og modeller via sproglig formulering. Vi er således kun i stand til at danne relation til virkeligheden ved hjælp af "*et ords regelbundne brug i en social og sproglig sammenhæng*" (Olsen, 2002:157). Derfor anses perspektivet også som afslørende og kritisk, da den ofte via analyser er med til at vise, hvordan herskende diskurser fastholder magten i samfundet. Ved at kritisere og analysere det, der omtales og opfattes som "naturligt", kan det afsløres og vises som historisk og menneskeskabt - og dermed foranderligt.

Så selvom positionen i sig selv kan være vanskelig at definere, er der dog nogle træk eller karakteristika, som kan fremhæves, og som holder socialkonstruktivismen sammen:

Videnskabsteoretiske refleksioner

- De ser den sociale virkelighed som socialt konstrueret.
- De er åbne over for casestudier på mikroniveau.
- De har fokus på sprog og sproglige formuleringer.
- De accepterer en erkendelsesteoretisk relativisme (Wenneberg, 1999:54).

Afslutningsvis vil jeg kort påpege nogle af de kritikpunkter, som typisk fremføres mod dette perspektiv, og som bruges som argumenter imod anvendelsen af perspektivet. Denne tilgang bliver ofte opfattet som kølig og distanceret, da tilsagn i socialt arbejde fornægtes eller bagatelliseres som konstruktioner. Som konsekvens risikeres det at være hindrende for egentlige tiltag i forhold til trængende grupper. I samme omgang finder kritikere mod perspektivet det politiske potentiale i videnskaben for spinkelt, da det påpeges, at der ikke kan dannes grundlag for eksplicit samfundskritik, hvis ikke en videnskab gør krav på at være bedre end andre former for viden. Dette kan i sidste ende betyde, at der ikke sættes ind med hensigtsmæssige foranstaltninger over for et givet socialt problem (Sahlin i Meeuwisse & Swärd, 2004:120-122). Endeligt kan der stilles kritiske spørgsmål til socialkonstruktivismens opgør mod naturvidenskaberne. Hvis perspektivet har en større forklaringssevne end sidstnævnte, må de også kunne forudsige nye naturvidenskabelige teorier, og alle naturvidenskabelige grundbegreber må findes i de sociale teorier.

Bourdieu og videnskabsteoretiske betragtninger

Med inddragelse af Pierre Bourdieu som teoretisk forståelsesramme i nærværende speciale, bør det i forlængelse heraf være relevant at betragte den videnskabsteoretiske position i relation til hans sociologiske placering. Flere vil nemlig påpege, at der ikke længere kan tales om en konstruktivistisk position, da Bourdieu ikke specifikt lader sig placere i forhold til de gængse videnskabsteoretiske kategorier. Hans placering i det sociologiske landskab er derimod præget af en række forskellige positioner. Han afviser en placering som traditionel strukturalist, men argumenterer, at han forholder sig til en ”nyere” strukturalisme, og henviser til, at der i verden findes objektive strukturer, der er uafhængige af agenternes bevidsthed. Samtidig medgiver han subjektivisternes, at agenten skaber sin egen verden, men han mener på samme tid, at de glemmer, at agenten er viklet ind i et socialt system med en position, der kun kan forstås i forhold til andre agents positioner. Dermed ses elementer fra symbolsk interaktionisme og etnometodologi (Priour i Priour & Sestoft, 2006:27). Det konstruktivistiske hos Bourdieu skal forstås således, at grundlaget for opfattelse, tænke- og handlemønstre skal findes i den sociale opståen, som konstituerer habitus. Han følger ikke Alfred Schultz’ traditionelle fænomenologiske sociologi, men derimod Aaron

Cicourel, der repræsenterer en etnometodologisk konstruktivisme (Callewaert, 2008:50). Han finder således inspiration fra flere forskellige positioner, men tilslutter sig ikke definitivt.

Det fremgår derimod, at Bourdieu selv ikke ønskes placeret under én af de videnskabsteoretiske kategorier, og han har i den forbindelse betegnet sig som ”konstruktivistisk strukturalist” eller ”strukturalistisk konstruktivist” (Callewaert et al (red.), 2008:52, Andersen et al, 2000:360). Denne særegne beskrivelse af sig selv modstrider på flere måder den gængse videnskabsteoretiske opdeling mellem subjektivisme eller objektivisme, og hvor man enten er konstruktivistisk, og anskuer verden som en konstruktion gennem sproget, eller hvor man modsat har en opfattelse af verden som bestående af nogle objektive, samfundsmæssige og determinerende strukturer. Hans tilgang kan derimod betegnes som en relationel videnskabsfilosofi, som anser relationerne som værende grundlæggende. En agents muligheder er dels indskrevet i kroppen, dels i strukturen i de situationer der handles inden for, og de potentielle muligheder der er indskrevet i relationen mellem disse to. Relationerne er usynlige, men udgør en reel virkelighed, og er det reelle princip for individers og gruppers adfærd.

Der kan i denne sammenhæng tales om ”en tredje vej”, som placerer Bourdieu i feltet mellem det subjektivistiske og den objektivistiske videnskab, og hvor hans teoretiske analyseredskaber bruges til netop at forstå denne overskridelse. En karakteristik, der ofte placerer ham under betegnelser som ”refleksiv sociolog” eller ”synteseteoretiker”, idet han gør et forsøg på at overskride sociologiens dualisme (Andersen (red.), 1998:68). Ifølge Bourdieu må

“analyser af sociale fænomener ske gennem en dobbeltoptik, der kan udnytte de epistemologiske fordele, der knytter sig til den enkelte læsning taget for sig, og undgår de ulemper, de begge to er behæftet med” (Bourdieu & Warquant, 1996:21).

I den første læsning er det sociologiens opgave at afdække strukturerne i de sociale verdener og de mekanismer, der sørger for, at strukturerne reproduceres eller forandres. Dette gøres uafhængigt af individets egne forestillinger. Men samtidig finder han, at samfundet også består af fremstilling og vilje, hvorfor en anden læsning bliver nødvendig, hvor man inddrager den enkeltes egen vilje og forestillinger om virkeligheden for at forstå det sociale. Han har således en antagelse om, at sociale forhold har objektive egenskaber, som strukturerer handlinger på vegne af agenter. Samtidig bør de menneskelige handlinger anerkendes, idet *“agenten fortrænger de strukturerende faktorer i samme øjeblik, den erkender de legitime grunde”* (Callewaert et al (red.), 2008:15). Han forener således et strukturalistisk perspektiv med et konstruktivistisk/hermeneutisk, dvs. forener forestillingen om, at

der findes objektive sociale strukturer med tanken om, at mennesker deltager i konstruktionen af den sociale virkelighed, og studiet af praksis må omfatte forholdet mellem disse to perspektiver.

I forlængelse heraf anvender Bourdieu selv betegnelsen *prakseologisk teori* om sin videnskabelige tilgang til sociale praktikker, hvorved han forsøger at integrere ”det rigtige” fra de to retninger og anvende det i en tredje speciel dimension. Han fremhæver, at individet er i besiddelse af en ubevidst og irrationel praktisk sans, som afgør, hvorledes man anskuer verden. Dette udgangspunkt anser han dog i forskningssammenhæng som værende for subjektivt, da det ikke formår at indfange de objektivt eksisterende strukturer i samfundet. I sine undersøgelser ønsker Bourdieu derfor at foretage en objektivisering af disse strukturer for derefter at foretage en subjektivisering, så han kan forstå, hvorfor individer handler, som de gør (Andersen et al., 2000:349). Det drejer sig om at arbejde de ”pletter” frem, der er blinde i både hverdagens og videnskabens lys, og således åbne muligheden for en ny forudsætning og forståelse af hvad man er i færd med. I hans tilgang understreges det, at det er vigtigt, at forskeren altid reflekterer og forholder sig kritisk til alle dele af sit forskningsobjekt. Det er således væsentligt, at forskeren opererer på grundlag af teorier, der rummer en erkendelse af afstand mellem teori og praksis, og denne ”epistemologiske årvågenhed” anses hos ham at være en afgørende forudsætning for, at sociologien kan fungerer som en videnskab (Bourdieu & Warquant, 1996:60, 62).

Det er hos Bourdieu ikke muligt som sådan at tale om et ontologisk ståsted, for selv om virkeligheden ifølge prakseologien har en objektiv eksistens, dvs. reelt er eksisterende ”derude”, vil den samtidig påpege, at den aldrig fuldstændig bliver begrebet. Man kan således ikke tale om en generel ontologi, men i stedet noget på forhånd tomt der skal udfyldes i enhver specifik kontekst med udgangspunkt i det historisk specifikke. Derigennem forsøger han at fremanalysere, den virkelighed og erkendelse, der *er*. Bourdieu tale om en modificeret objektivisme, idet prakseologien forsøger at reformulere betingelserne for erkendelse og videnskab gennem empirisk praksis, således at en erkendelse af det objektive netop bliver mulig. Det er således agenternes væren i verden og deres erkendelse, der strukturerer verden og gør den objektiv. Der kan siges at ske en sammensmeltning af ontologi og epistemologi, når der anlægges et prakseologisk udgangspunkt. I og med at disse to er sammenfaldende, er det samtidig meningsløst at adskille teori fra praksis og praksis fra teori, hvilket følgende citat vidner om: ”*Teori uden empirisk forskning er tom, empirisk forskning uden teori er blind*” (Bourdieu i Prieur & Sestoft, 2006:212). Det betyder med andre ord, at Bourdieus teori ikke udelukkende kan forstås teoretisk, men skal placeres i en praktisk

sammenhæng, og at den ene ikke skal prioriteres på bekostning af den anden. Bourdieus prakseologiske tilgang har på samme måde som socialkonstruktivismen været genstand for kritik. Dette vil dog ikke blive gennemgået her, men i stedet henvises der til nogle uddybende kritiske refleksioner over anvendelse af Bourdieu i kapitel 4 på side 45.

Bourdieu og hermeneutikken

Hos Bourdieu handler det således om at fremtolke dybere mening og forklare fænomener. I en hermeneutisk vekselvirkning mellem teori og empiri og med brug af begreberne habitus, felt og kapital, beskriver han forskellige sociale felters interne magtstrukturer. Disse begreber vil blive uddybet senere i følgende kapitel 4 fra side 39. Det er hos ham vigtigt, at forskeren går bag det tilsyneladende, at han bryder med de tilsyneladende objekter, der præsenterer sig selv som indlysende. Bruddene forudsættes gensidigt af hinanden, og skal foretages igen og igen. Det handler ligeledes om at man i konstruktionen af et felt, er nødt til at identificere de kapitalformer, der har gennemslagskraft og samtidig forstå feltets logik, hvorfor man bevæger sig imellem disse to poler i en fortsat proces (Bourdieu & Warquant, 1996:94). Selvom vi siger, vi nærmer os virkeligheden uden hypoteser, er vores hoveder fulde af forkonstruerede objekter (Nørholm i Callewaert et al (red.) 2008:109). Dette er tilsvarende pointe, der kan læses ud af hermeneutikken, hvor man på baggrund af sine forforståelser ligeledes søger dybere forklaringer og sammenhænge ved både at stille spørgsmål til informanternes meningsforståelse men også til forskerens forståelse af denne meningsforståelse.

Diskussionen omkring overskridelsen af dualismen mellem objektivismen og subjektivismen medfører samtidig nogle teoretiske og metodiske spændvidder, som bl.a. er dét, der ligger til grund for den bevægelse, jeg foretager i specialet. Nemlig bevægelsen mellem at anvende Bourdieus teori og gå til informanterne med en vis hermeneutisk forforståelse, men dog samtidig anlægge et socialkonstruktivistisk perspektiv og bevæge mig ind i fænomenologien ved at lade informanternes egne forestillinger om virkeligheden komme til udtryk. Denne umiddelbare uforenelige metodiske bevægelse forsøger at imødekomme forskellige fortolkninger og dermed imødekomme modsætningen mellem struktur og aktør. Således åbnes der i specialet op for nye metodiske muligheder på baggrund af Bourdieus forsøg på at udviske skellet mellem de to positioner. Man kan i forlængelse heraf påpege, at jeg ikke placerer mig tæt op ad Bourdieu, da jeg ukritisk anvender fænomenologisk teori til at frembringe informanternes forståelser – og ikke i Bourdieusk ånd

foretager deciderede feltanalyser og observationsstudier. Min placering i forhold til Bourdieu vil blive yderligere uddybet i nedenstående afsnit side 33.

Den videnskabsteoretiske position i specialet kan på baggrund af ovenstående refleksioner ikke siges at være klart defineret. Dels bærer specialet præg af en socialkonstruktivistisk tilgang qua min søgen efter betydning hos professionelle. Dels hælder mit teoretiske udgangspunkt mod en strukturalistisk position med fokus på de objektive sociale strukturer og med en hermeneutisk tilgang. Positioneringen kan virke uforenelig. Ikke alle er dog af den opfattelse, og anser i stedet hermeneutikken som det mest markante grundlag for socialkonstruktivismen. De opfattes ikke som uforenelige traditioner, men snarere som hinandens ydre punkter på samme linje, da de begge deler forudsætningen om, at virkeligheden er baseret på menneskelig skabende fortolkning (Rendtorff i Hansen & Sehested (red.), 2003:101). Dog mener jeg stadig, at specialet overordnet set anlægger en socialkonstruktivistisk tilgang, hvor jeg har fokus på at beskrive og frembringe betydninger og meninger. Jeg forsøger med andre ord at beskrive den sociale orden, og har ikke ambition om at foretage en decideret sociologisk feltanalyse. Det kan bekræftes og forstærkes af mit valg af fokusgruppeinterview som metode til dataindsamling, da denne position pointerer ”...*that much of reality and the meaning and categories that frame everyday life are essentially social creations*” (Stewart et al., 2006:112). Bourdieus indflydelse vil i højere grad få betydning i analysen, som vil bære præg af hans konstruktivistiske/hermeneutiske anbefalinger.

Debat om Bourdieus videnskabelige placering

I forlængelse af ovenstående gennemgang af Bourdieus videnskabelige placering, anses det her for relevant kort at påpege og uddybe den debat, som Bourdieus alternativ til objektivisme og subjektivisme eller struktur- og aktørperspektivet har afledt. Desuden vil jeg i afsnittet redegøre for min egen placering i forhold til anvendelse af Bourdieu.

Bourdieu advarer imod, at man udleder handling og interaktion fra strukturen, og at man reducerer strukturer til opfattelser, handlinger og interaktioner. Fortalere for den objektivistiske tilgang er bl.a. Emilie Durkheim og Karl Marx, som mener, at det sociale liv skal forklares ud fra de dybe årsager, der ligger uden for bevidstheden. Alfred Schultz indtager det modsatte synspunkt og mener, at den sociale virkelighed er specielt relevant for de mennesker, som lever, handler og tænker i den, og det er ud fra deres opfattelse og adfærd, at man kan frembringe virkeligheden (Callewaert et al., 2008:53-54). Et af de væsentligste debatpunkter i denne sammenhæng er diskussionen om en

strukturelt determineret habitus mod det *skabende subjekt*. Bourdieu insisterer på, at opfattelsen af en ”ond cirkel” med strukturer, der producerer habitus, som så reproducerer strukturerne, er en mislæsning og en fejlagtig udlægning af hans sociologiske arbejde og hans praksisteori. Habitus betyder ikke en strukturelt determineret adfærd eller et fastprogrammeret adfærdsmønster. Kritikere af denne forståelse mener derimod, at subjekter reduceres til ”passive dukker” (Rasmussen i Frederiksen et al., 2004:39), og at det i forlængelse heraf, er utænkeligt, at individer ikke stilles over for beslutninger og valg, hvor de er tvunget til reflektere over deres muligheder og begrænsninger ud fra deres erfaringer. Men Bourdieu afviser det med den henvisning, at selv strategiske beslutninger i sidste ende alligevel bestemmes af habitus, og er ikke af selvstændig foretagne beslutninger (Bourdieu, 2000, Rasmussen i Frederiksen et al., 2004:38). Når folk handler, som de gør, skyldes det, at deres viden er praktisk og indlejret i kroppen. Netop fordi folk gør mere, end de ved, de gør, er de heller ikke i stand til at fortælle praksis til andre. Jeg placerer mig i den forbindelse på kritikernes side, da jeg i specialet går til informanterne med en forventning om en tro på, at de er i besiddelse af en større viden og bevidsthed, end den Bourdieu tildeler dem. De udtalelser og de handlinger informanterne udtrykker, er således efter min opfattelse, på baggrund af en bevidsthed og en konkret vurdering, som hos informanten sættes i forhold til forskellige værdisæt. På den baggrund placerer jeg mig i højere grad op af den socialkonstruktivistiske tilgang, hvor der netop fokuseres på sprog og mikroorienterede processer.

KAPITEL 4

TEORETISKE BETRAGTNINGER

Valget af en teori hænger sammen med en kvalificeret vurdering af, hvad der kan være relevant som hjælp til belysning af problemformuleringen samt i henhold til specialets øvrige valg. Følgende kapitel vil fokusere på og uddybe det teoretiske afsæt, jeg har valgt til belysning af specialets problemformulering. Kapitlet vil indledningsvis gennemgå nogle overordnede refleksioner over valget af Pierre Bourdieu, hvor jeg argumentere for teorivalget i relation til specialets problemformulering. Ydermere vil der fremgå en uddybende teoretisk forståelseshorisont, hvor de begreber, der anses for relevante i nærværende sammenhæng, udvælges og uddybes. Endeligt vil kapitlet afrundes med nogle kritiske refleksioner og mangler ved anvendelse af Bourdieus teori.

Refleksioner over valg af teori

I afsnittet om videnskabsteoretiske refleksioner gør jeg det klart, at jeg som udgangspunkt bevæger mig inden for en socialkonstruktivistisk position, da jeg søger en betydningsdannelse hos professionelle. Samtidig bliver det klart, at det i en socialkonstruktivistisk tilgang er et nødvendigt vilkår også at se på konteksten. Jeg har via mit problemfelt, problemformulering og begrebsafklaring fastlagt konteksten i dette speciale til at gælde *professionelle i offentlige organisationer*. Det er således med et specifikt fokus på disse individer i deres specifikke arbejdskontekst, at jeg vil agere. Den socialkonstruktivistiske ramme for undersøgelsen sætter ligeledes nogle standarder for mit teorivalg. Når jeg betragter viden som konstrueret og med sproget som en vigtig kilde i denne konstruktionsproces, giver det umiddelbart ikke mening at anvende metoder og teorier, der betragter viden som en objektivt eksisterende masse, der blot skal afdækkes eller graves frem fra informantens ”gemmer”. Derfor kan et valg om anvendelse af Pierre Bourdieus teoretisk begrebsapparat umiddelbart virke modsigende, da hans teori bl.a. fokuserer på de underliggende strukturer og den bagvedliggende historie, der gør, at aktørerne har en umiddelbar og ureflekteret erfaring af verden. Dog vil jeg her alligevel forsøge at argumentere for, at valget af netop denne teori giver mening i forhold til den opgave, jeg har sat mig for at undersøge.

Begrundelse for sammenhæng mellem teori og problemformuleringen

Som udgangspunkt vil jeg fremhæve en væsentlig formulering i forhold til argumentationen om anvendelse af Bourdieu som teoretisk udgangspunkt:

”Bourdieus tankeverden og måde at tænke verden på rummer i sig selv en tilskyndelse til læseren om at tænke videre og i givet fald bestride og tilbagevise hans ideer [...] Som Foucault [...] sagde

Teoretiske betragtninger

om Nietzsches filosofi, står det enhver frit for ”at bruge den, vride den af led og få den til at jamre og protestere”. Det samme gælder Bourdieus ideer og måde at tænke verden på ”(Bourdieu & Wacquant, 1996:13).

Det gode og interessante ved Bourdieus teoretiske og metodologiske position fremtræder her, da det giver forskeren mulighed for at udvælge og anvende Bourdieus begrebsapparat på en måde, som passer til pågældendes analyse. Det giver mig således en vis frihed i forhold til anvendelsen af Bourdieu, og det er med denne ”frihed”, at jeg i det følgende udvælger de begreber, jeg anser for operationelle, og senere anvender dem i forhold til analysen.

Bourdieu opfatter relationen mellem det samfundsstrukturelle og det individuelle niveau som et deterministisk forhold, og han påpeger, at man ikke kan nå ind til kernen af den logik, der er på spil i den sociale verden, hvis ikke man dykker ned i enkeltstående tilfælde (Prieur & Sestoft, 2006:26). Med hans teori i hånden vil jeg undersøge praksis, og tilgangen kan på én og samme gang anvendes til en forståelse af menneskelig handling samt de ydre objektive elementer, der har betydning for disse handlinger. I en analyse af et felt vil jeg søge efter betydninger hos professionelle, men jeg vil samtidig forholde mig kritisk til disse betydninger, og ved hjælp af teorien forsøge at fremvise, at menneskers meninger og ytringer ikke er tilfældige og subjektive, men er forbundet med systematiske forskelle i sociale egenskaber. I begrebsafklaringen blev det desuden fastlagt, at det som konsekvens af at søge efter den betydning professionelle tillægger evaluering, søger jeg samtidig efter en socialt skabt kontekst og i forlængelse deraf efter kulturelle sammenhænge. Bourdieu benytter ikke selv begrebet kultur, men anvender habitus til at forstå individers praksis. Han anser habitus som et socialiseringsbegreb, der muliggør, at man kan begå sig i forskellige kulturelle sammenhænge (Rasmussen i Frederiksen et al., 2004:37). Jeg mener derfor, at det i specialet bl.a. er centralt at fokusere på habitusbegrebet, da det kan forstås som forbindelsesled mellem den søgen efter betydning, som problemformuleringen lægger op til og det teoretiske udgangspunkt. Dog kan habitus ikke anvendes og forstås alene, men må betragtes i relation til både felt- og kapitalbegrebet. Ved hjælp af disse begreber bliver det muligt for mig at nærme mig et svar på problemformuleringen, da det er igennem viden om feltet, at jeg kan begynde at forstå, hvilke kapitaler der har gyldighed, og giver adgang og gennemslagskraft på området. Disse påvirker og påvirkes af individets habitus, hvorfor en forståelse af sammenhængen mellem disse begreber, ligeledes kan bruges som forståelse af den betydning, der tillægges evaluering.

Pierre Bourdieus kulturopfattelse

Bourdieu har selv påpeget tidligt i sin teoriudvikling, at hans brug af habitusbegrebet i en vis forstand kan læses som et forsøg på at skabe en generel teori om kultur som praksis. Ligesom kultur er habitus et begreb, der forholder sig til det, folk gør, og kan anvendes til forklare, hvorfor de gør det i den specifikke kontekst, de befinder sig i. Valget af begrebet habitus begrundede han som strategisk i forhold til det overdeterminerende kulturbegreb:

“Kultur ville være en bedre term end habitus. Men dette overdeterminerende begreb risikerer at blive misforstået, og det er vanskeligt at definere omstændighederne for dets gyldighed udtømmende” (Bourdieu, 1968 i Wilken i Esmark et al., 2005:214).

Der knytter sig ifølge Bourdieu for mange undefinerbare omstændigheder til kulturbegrebet, hvorfor det bliver vanskeligt at anvende konstruktivt. Ved netop at anvende begrebet deterministisk om kultur antager jeg, at han modsat anser habitusbegrebet mindre ”fastlåst”, hvilket giver mulighed for forandring. Så selvom vi som individer til en vis grad er determinerede til at handle på bestemte måder qua vores habitus, så er der tilsyneladende mulighed for forandring over tid, hvis eksterne forhold ændrer sig. Det tilfører habitusbegrebet en vis fleksibilitet (ibid:217).

Habitus kan i forlængelse af ovenstående ses som de kulturelle vaner eller holdningssystemer som den enkelte – og mange enkelte i fællesskab – orienterer sig efter. Habitus er de kropslige og kognitive strukturer, der ligger til grund for menneskers handlinger, de meninger de har, og de valg, de træffer – eller med andre ord; deres praksis (Bourdieu & Wacquant, 1996:106). Der er derfor en række punkter, hvor habitus og kultur kan anses som værende lig hinanden. Et eksempel er begges internalisering af objektive eksterne strukturer i bevidstheden og kroppen. Som det sås tidligere i begrebsafklaringen skal kultur forstås som en fælles konstruktion af tavs viden og ubevidste vaner og en fælles opfattelse af den fysiske, sociale og personlige verden. På samme vis kan man anskue habitusbegrebet, som understreger, at handlinger styres af en praktisk sans eller en ”tagen for givet” i forhold til, hvordan man gebærder sig i den sociale verden (Wilken i Esmark et al (red.), 2005:214). Habitus kan således ses som specifikke dispositioner for det enkelte individ baseret på dennes erfaringer af den sociale virkelighed. Disse tager udgangspunkt i placeringen i en social position i samfundet, og denne position kan svare til det, man betegner kultur.

Så hvis begreberne alligevel ligner hinanden så meget, som der lægges op til, hvorfor så bruge tid på dem begge? Hvad kan de hver især bidrage med i en analyse, som gør dem begge relevante at inddrage?

Teoretiske betragtninger

Her vil jeg henvide til tidligere begrebsafklaring, hvor det blev fremhævet, at “*vores handlinger, relevanssystemer og den enkeltes livslange serie af autobiografiske situationer, kan kun forstås ud fra den kulturelle sammenhæng, vi er i. Derfor kan vi kun handle ud fra den forståelse, vi har af vores egen og andres kulturelle situation*” (Se side 15). De kan på den baggrund siges at være indbyrdes afhængige og uden mulighed for at studere hvert for sig. Bourdieus hensigt er at nedsænke de kulturelle normer i omgivelserne, og vise at de bestemmes af andre mere materielle kræfter. Magt og kultur er så at sige noget, der kommer ovenfra, og som de underliggende klasser kan tilegne sig, hvis de har kulturel, social og/eller økonomisk kapital. Hos Bourdieu overvældes aktører i den forbindelse af et praksiskrav, og er derfor hele tiden i gang med at tilpasse sig til deres ydre omgivelser. De observerbare regelmæssigheder som forskeren rekonstruerer, og som oftest betegnes kultur, opstår, fordi overensstemmende betingelser mødes med overensstemmende strategier (Callewaert et al (red), 2008:19). Individets habitus handler derfor om vores møde med verden, med andre mennesker, med samfundet og med samfundets strukturer. Når vi handler og taler i forskellige sammenhænge, får vi en respons, og denne respons former os og vores senere adfærd. Vi socialiseres dermed, og habitus er således resultatet af den socialisation, vi har modtaget (Jerlang & Jerlang, 1997: 368). Hvor end vi vender os, er vi vævet ind i en social sammenhæng, som den enkelte ikke bare skaber eller vælger, men derimod er indlejret i. Netop derfor er man i søgen efter en betydning samtidig på jagt efter individers habitus og dermed også efter den kultur eller de omgivelser, der er i berøring hermed.

Men der kan ligeledes spores forskelle mellem begreberne. Forskellen ses ved, at individets erfaringer med kultur og positionering i forhold til denne påvirkes af *andres* erfaringer med en social virkelighed. Kulturen skabes så og sige først i det øjeblik, et individ kommer i berøring med andres erfaringer. Habitus knytter sig derimod til *den enkeltes* biografi og den enkeltes mentale strukturer, som derved påvirkes ved individets specifikke berøring med kultur. Habitusbegrebet forklarer, hvorfor vi hver især internaliserer dele af en kultur på forskellige måder. Habitusbegrebet forsøger samtidig at indfange, at årsagerne til disse forskellige praksisformer (eller kulturer) kommer fra individernes forskellige erfaringer med den sociale virkelighed eller på baggrund af tidligere foretagne handlinger.

Styrken ved at benytte begge begreber ser jeg fremtræde i selve analysen, hvor jeg ved at være bevidst om deres indbyrdes sammenhæng vil få mulighed for at identificere, hvorledes den enkelte informants erfaringer både påvirker og påvirkes af den kontekst, denne er del af. Min søgen efter

Teoretiske betragtninger

betydning vil dermed både være præget af individets individuelle erfaringer, men samtidig af de erfaringer der gøres i sammenhæng med andre individer. Jeg vil dermed kunne frembringe flere forklaringsniveauer.

TEORETISK FORSTÅELSESHORISONT

Nedenfor vil jeg mere udførligt gengive de dele af Bourdieus teori, der er relevant i specialets kontekst. Det skal understreges, at det ikke er et forsøg på udtømmende at gengive Bourdieus teoretiske ståsted, men i stedet at beskrive udvalgte begreber, som efterfølgende kan anvendes i en analysemæssig sammenhæng i specialet. Der vil hovedsagligt være fokus på begreberne habitus, felt, kapital, men også doxa samt symbolsk vold vil fremgå. Afsnittet vil ikke tjene som gennemgang af, hvordan disse begreber er udledt, og i et vist omfang har skiftet indhold i løbet af Bourdieus forfatterskab. Jeg vil udelukkende forklare begreberne og deres sammenhængskraft eller sammenfletning på en måde, som kan ses anvendelig i forhold til en belysning af empirien. Til belysning af hans teoretiske begrebsapparat vil der blive anvendt dele fra bogen *Refleksiv sociologi* af Pierre Bourdieu og Loic J.D. Wacquant, Bourdieus egen *Af praktiske grunde* samt en forholdsvis ny artikel af Bourdieu fra tidsskriftet *Af praktiske grunde*³. Men også sekundær litteratur i form af Annick Prieur og Carsten Sestofts *Pierre Bourdieu – En introduktion* samt Martin Munk, Morten Nørholm og Karin Anna Petersens *Pierre Bourdieu*, vil blive benyttet. Desuden vil der blive anvendt Anders Mathiesen og Henriette Højbjergs *sociologiske feltanalyser – om at anvende Bourdieus feltbegreb i historisk konkrete analyser*. Jeg er i den forbindelse bevidst om, at jeg ved ikke udelukkende at anvende Bourdieus egen primære litteratur risikerer at miste noget af essensen. Jeg overgiver mig dog til en tro på, at gengivelserne og fortolkningerne af Bourdieus værker kommer så tæt på den oprindelige tekst som muligt. På samme måde er jeg bevidst om konsekvenserne ved at anvende danske oversættelser af *Refleksiv sociologi* og *Af praktisk grunde*. Ved at læse tekster der er oversat til dansk, risikerer jeg at miste nuancer og betydninger, som kun en person, der er virkelig ”hjemme i sproget”, kan fange og forstå. Det har dog rent praktisk ikke været muligt for mig at læse Bourdieus egne værker, da jeg ikke mestrer det franske sprog. Afsnittet vil blive afrundet med nogle kritiske overvejelser over anvendelsen af Pierre Bourdieu som teoretisk fundament.

³ Hele tidsskriftet kan læses i bilag 1. Artiklen begynder på side 72.

Indledende betragtninger

Pierre Bourdieu opholdt sig i 1950'erne og 60'erne hos kabylere i Algeriet for at studere, hvordan bønderne reagerede under moderniseringsprocessen. Ud fra disse studier udarbejdede han en teori om *praktisk sans*, som kan anvendes til at forstå og forklare menneskers praksis, som ifølge ham ofte ikke er i overensstemmelse med normerne for den eller med de repræsentationer, de selv giver af praksis.

”Det går ud på, at den praktiske omgang med de objektive livsvilkår og handlemuligheder lagrer tavse, praktiske orienteringsskemaer, som orienterer iagttagelsen, tænken, vurdering og handlen. Det er via den internalisering af de eksterne betingelser, at de bagvedliggende faktorer har en styrende effekt på praktikken. Og den praktiske sans er mere adækvat og træfsikker end de spontane umiddelbare oplevelser...” (Callewaert et al. 2008:16).

Hans tilgang er blevet betegnet som en *relational* videnskabsfilosofi, som betyder, at ingenting har værdi i sig selv, men altid kun ved sin relation til alt andet. Det er derfor en fejl, hvis der anlægges en top/down forståelse på anvendelsen af begreberne, felt, kapital og habitus, da der ikke eksisterer rangordning mellem begreberne. Samtidig påpeger Bourdieu, at man altid bør inddrage kontekst og historie til en dybere forståelse. Som det sås tidligere er et andet væsentlig træk ved Bourdieus videnskabelige ståsted hans forsøg på at forholde sig både til subjektivistiske og objektivistiske strømninger i sociologien. Man kan hos ham ikke forstå den enkeltes liv og position uden at forklare de objektive betingelser. Det betyder, at han har fokus både på aktør og struktur, men også på historie og struktur. For at forstå de magtrelationer, som ifølge ham altid eksisterer i et forhold, men som ikke altid kommer til syne i den observerede interaktion, er der behov for viden om de underliggende strukturer og om den bagvedliggende historie. Bourdieu udviklede sine begreber og teoretiske forståelser ved igen og igen at vende tilbage til dem og konfrontere dem fra nye vinkler. Derfor egner de sig dårligt til generalisering. Han understreger endvidere, at begreberne felt, habitus og kapital bør ses systemiske, og at de er udformet til at kunne anvende systemisk på empirisk materiale. Han anser således ikke sit bidrag som en stor overordnet og selvstændig teori, men i stedet et sæt tænkeredskaber, der tager form i forbindelse med empirisk forskning (Bourdieu & Warquant, 1996:83).

Felt

Feltbegrebet er hos Bourdieu udviklet som en indsigtsgivende måde at stille spørgsmål til den sociale virkelighed på (Mathiesen & Højbjerg:2004:247).

”Det primære i den sociologiske forskning er felter [...] Det er frem for alt gennem viden om det felt, individerne er placeret i, man kan begynde at forstå, på hvilke punkter de udskiller sig som

Teoretiske betragtninger

noget særligt [...] For at få adgang til et felt skal den enkelte være udstyret med bestemte kvalifikationer og egenskaber” (Bourdieu & Wacquant 1996: 93-94).

Et mål for Bourdieu er således at finde ud af, hvilke træk og egenskaber der giver adgang og gennemslagskraft, det vil sige hvilke specifikke kapitalformer, der har gyldighed på hvilke områder.

I Bourdieus sociologi er det centralt, at samfundet ikke kan betragtes som en enhed, men som bestående af en række mindre sociale rum, hvor sociale agenter indtager felter. Der eksisterer mange forskellige felter, bl.a. et akademisk felt, et kunstnerisk felt, uddannelsessystemets felt, arbejdsmarkedets felt – som hver for sig bifalder forskellige egenskaber. Felterne kan ifølge Bourdieu ses som forholdsvis autonome arenaer, hvor der hersker hver deres love, værdier og interesser, og hvor det i hvert felt er forskellige typer egenskaber og ressourcer, der anerkendes.

Ethvert felt er som et rum af kræfter eller determinerende betingelser, opfyldt af spændinger og modsætninger, der er udgangspunkt for konflikter. Det betyder, at det samtidig er et rum for kampe eller konkurrencer, der skaber forandring. I sådanne felter, og i de kampe der foregår i dem, handler den enkelte agerende ud fra sin position, dvs. i overensstemmelse med den kapital der disponeres over og ud fra sin habitus, der er relateret til den personlige historie (Bourdieu, 2000 i Praktiske Grunde 2/2008).

Bourdieu ønsker at synliggøre og fremhæve den konstellation af objektive relationer, der eksisterer uafhængigt af agentens bevidsthed eller vilje, og som er fastlagt i forhold til fordelingen af den magt og kapital, der er anerkendt i det pågældende felt. Feltbegrebets formål er bl.a. at gøre opmærksom på, at man ikke eksplicit bør beskæftige sig med en analyse af individer, men at oplysninger fra individer blot giver adgang til en forståelse af feltet. Inden for hvert felt positionerer agenterne sig, og de forskellige positioner har forskellige verdensanskuelser. Agentens position i feltet afhænger således af den relative mængde af kapital, som denne besidder. Dermed bruger Bourdieu sine kapitalbegreber til at forklare, hvordan ulige adgang til materielle, sociale og kulturelle ressourcer skaber og reproducerer bestemte magt- og ulighedsformer i de sociale felter (Bourdieu, 1994:53, Bourdieu & Wacquant, 1996:85). Hans blik er med andre ord rettet mod de magtkampe, som agenter og sociale grupperinger fører mod hinanden, i en konstant kamp om at påtvinge andre en definition af verden, der tilgodeser deres interesser. Drivkraften i feltet er magtkampen mellem de forskellige positioner. Jo mere kapital, man besidder, jo mere styrke til at dominere og indtage en dominerende position i et felt. Feltet ophører med at eksistere, når der ikke længere eksisterer en kamp internt i feltet, dvs. når én dominerende position er i stand til at

Teoretiske betragtninger

undertrykke og eliminere modstanden fra de andre positioner. Derfor er det hos Bourdieu ikke muligt at tale om fastsatte grænser for et felt, hvorfor det i forlængelse heraf er prioriteret at se på det, der foregår i feltet og ikke mellem felter (Bourdieu & Wacquant 1996, 87, 90).

Habitus

Ifølge Bourdieu indgår der i den sociale virkelighed en masse mentale strukturer, som han anser som produkter af menneskers sociale praksis i bestemte historiske samfund. Det betegner Bourdieu som habitus (Mathisen & Højbjerg, 2004:245). Han definerer habitus som et system af *dispositioner* (principles of visions and divisions), dvs. af permanente måder at være på, måder at ”registrere”, handle og tænke, eller et system af varige mønstre eller strukturer for perception, tænkning og handling (Bourdieu, 2000 i Praktiske Grunde, 2/2008). Dette system af dispositioner er et resultat af sociale erfaringer, hukommelse, tanker og handlinger, som agenten har oplevet livet igennem, og som er blevet indlejret i krop og psyke. Det skabes gennem socialisering, og især den tidlige socialisering spiller en vigtig rolle i dannelsen af dispositioner. Habitus kan ses som et individs internalisering af eksterne objektive strukturer, der opererer indefra. Når folk handler som de gør, skyldes det, at de ved, hvordan man gør. Det er en ubevidst og nonverbal erfaring, hvilket betyder, at individet ikke er bevidst om det på en måde, der kan omsættes diskursivt. Deres viden er praktisk og indlejret i kroppen (Bourdieu & Wacquant 1996:29-30 og 106-107, Bourdieu, 1999:16).

Ved at undersøge eller afdække habitus får man ifølge Bourdieu dels et billede af historien, dels et billede af hvilke mentale strukturer eller holdningssystemer, der dominerer et felt (Järvinen i Andersen & Kaspersen, 2000:350). Ved at beskue habitus som et historisk produkt er det samtidig en indikation på, at den ikke er noget naturgivet eller medfødt, men i stedet et produkt af social erfaring og uddannelse, som kan ændres af historien, dvs. af nye erfaringer, uddannelse eller oplæring. På grund af dens mulighed for forandring må habitus ikke anvendes isoleret, men skal anvendes i relation til feltbegrebet, der i sig selv og i relation til habitus repræsenterer et dynamisk princip (Bourdieu, 2000 i Praktiske Grunde, 2/2008).

For Bourdieu var målet ved indførslen af begrebet habitus at overvinde den modsætning, der gennemsyrrer handlingsforståelse generelt – at handlinger enten opfattes som et ritual eller som en strategi. Han ville i stedet vise, hvordan man i kraft af en dyb socialisering disponeres for at handle på bestemte måder, som ikke er så fast struktureret, at det kan kaldes et ritual, men som heller ikke er frit svævende og bevidst, at det kan kaldes målrettet strategisk handling (Prieur i Prieur & Sestoft, 2006:26). Habitusbegrebet forklarer det fænomen, at mennesker kan handle fornuftigt uden

Teoretiske betragtninger

at være stringent rationelle. De handler i overensstemmelse med et felts krav og normer, idet feltet på den ene side ”*strukturerer habitus som et internaliseret produkt af feltets immanente nødvendigheder*” [...] og habitus på den anden side ”*bidrager til at konstituere feltet som en verden, der giver mening, med værdier, det kan betale sig at efterstræbe*” (Bourdieu & Wacquant, 1996:112).

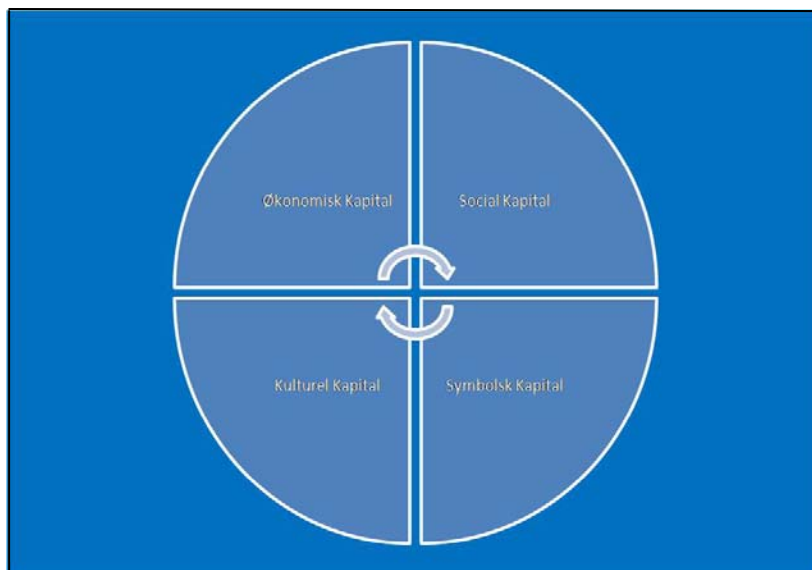
Doxa

Ifølge Bourdieu har ethvert felt sin særlige doxa, som kan anses som værende forestillinger, fremherskende meninger, common sense-forestillinger eller spilleregler, der eksisterer i og omkring et felt. En hovedtanke er, at doxa udledes på baggrund af et felts magtkampe, da man anser doxa som værende styret af de dominerendes stærke konserverende kræfter. Det vil sige, at alle de naturlige opfattelser og handlemønstre, der kendetegner et felt, samtidigt fungerer som symbolske magtinstrumenter (Meeuwisse & Swärd, 2004:244). Gennem rekrutteringsprocedurer, ritualer, uddannelse eller sociale relationer indvies og socialiseres nytilkomne til ubevidst at acceptere et felt forestillinger og distinktioner og derigennem forsøge at fastholde den kapital, agenterne er i besiddelse af. De er via socialiseringen blev kropsliggjorte og før-refleksive, og dermed usynlige for de involverede agenter. Det kan siges at være en utematiseret baggrundsviden, som alle adlyder, men som ikke tydeliggøres (Bourdieu, 1997, Järvinen i Meeuwisse & Swärd (red), 2004:243, Järvinen i Andersen & Kaspersen, 2000:356). Ved at studere et felt over en historisk konkret periode, bliver man i stand til at se - ikke kun om doxa har ændret sig - men også hvilke ændringer, en ændret doxa medfører for agenterne.

Kapital

Kapital kan hos Bourdieu ikke reduceres til et spørgsmål om, hvor meget økonomisk kapital, man er i besiddelse af. Alt for ofte negligeres andre kapitalformer, der kan være med til at udøve eller producere magt. Derfor har Bourdieu på baggrund af empiriske analyser identificeret tre forskellige former for kapital samt én overordnet kapitalform. Den hierarkiske position som et individ indtager indenfor et givent felt, vil således i højere eller mindre grad afhænge af vedkommendes kapitalbeholdning. Dette ses illustreret i figur 2.

Teoretiske betragtninger

Figur 2: Samspil mellem en agents mulige kapitaler (Med inspiration fra www.itu.dk/courses/DFMN/F2005/Kulturel%20afgraensning.htm)

Figuren illustrerer, hvordan individets position indenfor feltet afhænger af kombinationen af de forskellige kapitalformer, hvilket betyder, at nogen begår sig bedre inden for et specifikt socialt system frem for et andet. Samtidig må det også forstås, at kapitalformerne påvirker hinanden indbyrdes og sammensætningen heraf har betydning for den måde individet forstår og tænker. For at kunne forstå, deltage og begå sig i en given kultur kræves det dermed, at individet er i besiddelse af en specifik sammensætning af kapitalformer. Kapital kan anses som en værdi eller ressource, som agenten er i besiddelse af, og værdien af kapitalen afhænger af det felt, som den bringes i spil i. Gennem sin kapital har agenten mulighed for at opnå indflydelse på feltet og derved magt, men det kræver samtidig anerkendelse fra andre agenter eller grupper (Bourdieu & Wacquant 1996, 86-87). Sagt på en anden måde, så anskuer Bourdieu det sociale som et marked, hvor man har bestemte former for evner, som man går ud på markedet med, og som så har en bestemt værdi, alt efter hvordan de sociale relationer er stykket sammen på det givne tidspunkt. Hvad en agent kan eller ikke kan hænger derfor sammen med den kapital, der besiddes, og endvidere hvordan denne kapital anerkendes af andre.

Den kulturelle kapital hænger sammen med habitus forstået således, at baggrunden for vores kulturelle kapital er indlejret i vores krop og viser sig i form af den dannelse, smag og de værdier, vi udtrykker, eller de vaner vi har. Det kan ligeledes henvises til den uddannelse eller de kulturelle færdigheder, en agent har tillært sig (Järvinen i Andersen & Kaspersen, 2000:349). Den økonomiske kapital er de penge og materielle goder, agenten besidder. Den sidste af de tre

Teoretiske betragtninger

grundformer er social kapital. Med denne refererer Bourdieu til de eksisterende eller potentielle ressourcer, den enkelte agent eller gruppe har til rådighed i kraft af, at denne/de er medlem af et netværk af stabile relationer. Her anvendes i høj grad forskellige ”forbindelser”, som agenten kan trække på (Bourdieu & Wacquant 1996, 105). Endelig kan den fjerde og sidste kapitalform anses som en særlig, overordnet type, og skal forstås som det, sociale grupper anser for værdifuldt, eller det, der erkendes som en værdi hos et menneske. Det kan ligeledes opfattes som en ressource, der kan anvendes af gruppen eller agenten til at skaffe sig et forspring i relation til en anden gruppe. Disse symboler får tillagt ressourcer i det omfang, der findes en gruppe mennesker, der er i stand til at opfatte, forstå og fortolke symbolerne. Det kan ses som en form, de tre foregående kapitaler forvandles eller transformeres til, når der med Bourdieus ord er ”*overensstemmelse mellem en objektiv struktur og et system af dispositioner*” (Kaspersen i Andersen, 1998:69). Et eksempel kan være, hvis professionelle ud fra deres system af dispositioner, anser evaluering som værende anvendelig, og at den objektive struktur samtidig er, at evaluering er anvendelig. Det er i dette samspil, at der opstår symbolsk kapital. Det skal afslutningsvis understreges, at kapital kan fremtræde i meget forskellige former, når man undersøger strukturer og dynamikker i forskellige samfund eller kontekster, og der vil således være stor forskel på den kapital, man finder frem til (Bourdieu & Wacquant 1996, 105).

Symbolsk vold

I forlængelse af beskrivelsen af doxa og fokuset på de kampe, der eksisterer i feltet mellem forskellige agenter og positioner, anvender Bourdieu begrebet symbolsk vold. For at præcisere denne er det vigtigt at understrege, at Bourdieus formål med hans analyser er at synliggøre den magtudøvelse, der finder sted i felterne mellem kapitalerne. Denne er en ikke-fysisk vold, der udøves med stiltiende accept af både den dominerende og den dominerede, idet begge parter er ubevidste om dominansforholdet. Den agent, der udsættes for den symbolske vold, opfatter den ikke som vold, men accepterer blot tingenes tilstand. I forhold til dominans er det centralt at forstå, at Bourdieu ikke benytter en modstilling mellem tvang og frivillighed, men at dominansen opstår i et samspil *mellem* agenter og er kendetegnet ved en ureflekteret accept (Bourdieu, 1999:52, Bourdieu & Wacquant, 1996:151). Den ureflekterede accept sker desuden på baggrund af, at den dominerede agent har internaliseret de strukturer, som udgør verdenen omkring ham, og ser derfor en del forhold som naturlige og uden at sætte spørgsmålstegn ved dem. På denne måde er den undertrykte part med til at opretholde dominansforholdet (ibid:152). Symbolsk vold skabes ifølge Bourdieu gennem kommunikation, da ”*enhver sproglig interaktion rummer muligheden for, at der kan udøves*

symbolsk vold" (Bourdieu & Wacquant 1996, 130). Denne mulighed forøges, hvis der er forskel på positioner og på den relevante kapital, som agenterne er i besiddelse af. Sprog kan derfor ses som en ressource eller en kapital, som ikke er til rådighed for alle i samme mængde (Bourdieu & Wacquant 1996, 131). Ud fra den betragtning har alle agenter derfor heller ikke samme mulighed for at udøve symbolsk vold over for andre agenter.

Kritiske refleksioner i forhold til Bourdieu

Mange har gennem tiden diskuteret og kritiseret Pierre Bourdieus sociologiske bidrag til samfundsvidenskaberne (Bl.a. Frederiksen, Rasmussen & Rasmussen, 2004). Afsnittet her har ikke til formål i forlængelse heraf at foretage en grundig og uddybende diskussion af hans begrebsapparat. Det vil blot blive anvendt til en påpegning af, hvor hans bidrag evt. har mangler og hvilke andre teoretiske betragtninger, der evt. kunne have været gavnlige at inddrage.

En overordnet og ofte tilknyttet kritisk kommentar til Bourdieus tekster rejses i forhold til hans skrivestil, som i originalteksterne består af lange og indviklede sætninger, hvor hver enkelt del kræver forudsættende forståelser hos læseren (Callewaert i Bourdieu, 2008:11). Mange af hans tekster er efterhånden oversat til dansk eller engelsk, men i den forbindelse risikeres der at miste nuancer, som går tabt fra de franske formuleringer. En anden interessant refleksion er rettet mod de objektive sociale strukturer, og hvorledes disse er opstået, hvilket Bourdieu umiddelbart ikke giver noget bud på. Det fremgår ikke, hvordan disse er blevet produceret, og om det er muligt at ændre dem, når de ifølge ham befinder sig uden for vores bevidsthed og vilje (Frederiksen, 2004:9). En yderligere, og i denne sammenhæng mere interessant fremsat diskussion, centrerer sig omkring Bourdieus gentagne anvendelse af habitus, felt og kapital som forklaringer på stort set alle handlinger. Han påpeger, at hvis vi skal forstå en agents handlinger, må der søges indsigt i denne og derigennem forstå forholdet mellem individets objektive position i samfundet og individets positionering. Jeg vil i den sammenhæng stille spørgsmålstegn ved, hvorvidt habitus bliver tillagt for megen vægt, da han mener, den kan forklare alle situationer. Også de situationer hvor en agent afviger i forhold til dennes objektive position i samfundet (Frederiksen i Frederiksen et al., 2004:7). Eksisterer der med andre ord noget "uden for" habitus? Evt. noget medfødt? Kan vores handlinger siges at være mere end summen af historien? I forlængelse af denne diskussion vil jeg rette blikket tilbage mod omtalen af muligheden for forandring, som blev gennemgået i ovenstående kapitel. Ofte kritiseres han for at frembringe deterministiske modeller, der er statiske og lukkede, så det stort set ikke levnes plads til modstand, forandring og historisk brud (Bourdieu & Warquant,

Teoretiske betragtninger

1996:70). Selvom han omtaler habitus som mindre deterministisk end kultur, og dermed mere tilgængelig i forhold til forandring, undrer det mig, at jeg ved gennemlæsning af teksterne, ikke er stødt på en udførlig forklaring på forandring. Det fremgår implicit i hans tekster, at forandring forekommer, når individer i de sociale rum og felter kæmper om de tilgængelige ressourcer og dermed prøver at forøge deres kapitalbeholdning. Men ingen konkret forklaring eller henvisning til, *hvorledes* forandring finder sted. I en konkret praksissituation kan hans handlingsteori derfor umiddelbart virke deterministisk. Når man arbejder inden for og med det sociale områdes felt, og når man med Bourdieus henvisning bør bevæge sig i det empiriske felt, er det væsentligt, at man også kan opstille muligheder for den enkelte aktør eller institution, så de kan ændre deres praksis og dermed skabe forandring og udvikling. Der er i forlængelse heraf udtrykt kritik i forhold til, at Bourdieu har for lidt forståelse for politiske strukturer og praksisser, og at det er med til at svække hans analyser af nutidens samfund. I en forandrings- og handlingshenvisende henseende finder jeg ikke teorien dækkende. Den kan i højere grad hjælpe til at afdække, hvor det går trægt, og hvor der eksisterer magtkampe. Teorien kan for mig at se, ideelt kædes sammen med andre teoretisk og metodiske redskaber. Der er bl.a. givet bud på inddragelse af den klassiske sociolog Max Weber, der ligesom Bourdieu viser en meget stor interesse for sociologisk metodologi og ligeledes leverer et bud på, hvordan man kan opnå en forståelse af menneskelig handling. Han anvender begrebet idealtipe som instrument, når forskeren skal forsøge at fange virkelighedens mangfoldighed (Frederiksen i Frederiksen et al., 2004:5). Jeg mener personligt, at Bourdieus fokus på makrostrukturer kunne være givtigt at forbinde med teori om social samhandling, som er en mikroorienteret tilgang. Her kan blandet andet Herbert Blumers symbolske interaktionisme inddrages, som i nogle sammenhænge er en diametral modsætning til Bourdieu. Det ses bl.a. i Blumers afstandtagen i forhold til at betragte interaktion som noget, der udtrykker et individs indre tilstand eller en ydre strukturel orden (Andersen & Kaspersen, 2000:196). Det kunne endvidere være relevant at inddrage Alfred Schütz, som tager udgangspunkt i menneskers common sense-verden og analyserer begreber som mening, handling og rationalitet, som giver en forklaring på, hvad det er, der får vores bevidsthed til at standse op og netop gøre noget til et tema for tænkning eller beslutning. (Andersen, 1998:64). Endeligt kunne det være interessant at kombinere Bourdieu med nogle af socialt arbejdes konkrete systematiske metoder, fx inden for kommunal beskæftigelsesindsats, hvorved praktikerne i højere grad vil kunne forstå på hvad baggrund, brugerne agerer.

KAPITEL 5

METODE

I afsnittet om problemfeltet fremlægges det, at det er den *betydning* professionelle tillægger evaluering, der søges undersøgt. Det kræver nogle metodiske overvejelser, som handler om, hvordan jeg bedst tilnærmer mig ”en betydning”, som er et sammensat og komplekst fænomen, hvilket begrebsafklaringen også viste. Jeg skal med andre ord vælge en metode, der kan omsætte de professionelles udtalelser til en række data, som kan give betydningsfuld information om deres tanker, refleksioner og forståelser af begrebet evaluering. Med et konstruktivistisk perspektiv for øje, indser jeg, at der ikke eksisterer metoder, der kan indfange og reproducere tanker og handlinger til fulde, og jeg erkender derfor at kontakten med denne betydningsdannelse, kun kan blive en tilnærmelse. Jeg må derfor vælge den metode, der ifølge min overbevisning, bringer mig tættest på informanternes egne synspunkter. Følgende kapitel vil gennemgå og uddybe de metodiske valg, jeg har truffet i specialet, herunder vil specialets analysestrategi fremgå. Kapitlet rundes af med etiske og kvalitative betragtninger over undersøgelsen.

Sammenhæng mellem teori og metode

Inden jeg fordyber mig i specialets metodiske henvisninger, finder jeg det relevant at knytte nogle kommentarer til sammenhængen mellem mit valg af teori og de metodiske anbefalinger dette valg angiver. Som det fremgik i foregående kapitel udstikker Bourdieus teoretiske og metodiske fundament nogle henvisninger til, hvorledes man ideelt set bør gribe en analyse af den sociale verden an. Dette afsnit er medtaget for at vise hvilke dele fra dette fundament, jeg vil gøre brug af. Det er samtidig medtaget for at illustrerer, at jeg i specialet ikke placerer mig tæt op ad Bourdieus metodiske henvisninger og dermed logikken i teorien, men at jeg er bevidst om, at han ville have foretaget andre metodiske valg. Jeg understreger således, at specialet i relation til den socialkonstruktivistiske position, primært er et bidrag til at beskrive den forefundne sociale orden. Der er dermed ikke ambition om at foretage en uddybende feltanalyse, hvor jeg synliggør og anfægter underliggende sociale magtrelationer. Dog bevæger jeg mig alligevel udover den socialkonstruktivistiske analyse, da jeg ikke forholder mig som neutral iagttagere, men reelt forsøger at stille spørgsmålstejn ved individets umiddelbare erfaringer. Specialet vil derfor bygge på analyser af praksis og konkrete menneskelige aktiviteter, hvor jeg vil sætte fokus på identifikation af relationer mellem positioner, dvs. mellem kapitalformer og kapitalmængder, der strukturerer den sociale verden og dens kampe i grove træk. Der vil derfor være fokus på konfliktfyldte processer i

Metode

feltet, som jeg vil anskue ud fra konkret handlende mennesker. Dermed afgrænser jeg mig til at fokusere på et enkelt felt dog med den mulighed for at henvide til eller reflektere over andre felters betydning for det undersøgte felt.

Ifølge Bourdieu kan man ikke analysere praksis på baggrund af sproglige udtalelser alene, da individers handlinger er styret af en praktisk sans, der er indlejret i kroppen. De sproglige udtalelser giver blot adgang til viden om, hvordan folk selv forstår eller fremstiller virkeligheden. Dermed vil jeg forsøge at vise, at menneskers meninger og ytringer ikke er tilfældige og subjektive, men er forbundet med systematiske forskelle i sociale egenskaber. Den analyse jeg foretager, vil ifølge Bourdieu være en teoretisk begrebslig konstruktion, og jeg kan ikke til fulde beskrive, forklare og begrunde den verden, som professionelle arbejder i. Men jeg kan forsøge at arbejde de ”pletter” frem, som den enkelte ellers er blind over for, hvilket giver mulighed for nyet indsigt i, hvad der er på færde i feltet. Metoden går altså ud på, at organiserer en måde at lade disse ord, beretninger, forklaringer, fremgangsmåder, regelsæt og alle de oplevelser og udtryk, med hvilke professionelle har ordnet deres faglige kontekst.

Bourdieu præsenterer en række metodiske anbefalinger til, hvorledes man kan identificere og gøre de ”blinde pletter” mere tydelige. Som det fremgik tidligere, er folks udtalelser blot en indgang til at forstå virkeligheden, og ifølge Bourdieu ligger der mere bag virkeligheden, end det den enkelte angiver. Det er derfor væsentligt, at man har adgang til yderligere empiri i form af enten observationsstudier eller via statistisk materiale, da det giver indblik i, hvad agenter reelt gør. Disse metodiske anbefalinger vil i specialet ikke blive fulgt til fulde, men jeg mener dog, at med valget af fokusgruppeinterview som dataindsamlingsmetode åbner dette op for nogle muligheder. Jeg foretager ikke observationer i henhold til Bourdieus anbefalinger, men det giver mig en mulighed for – dog i en kunstig opstillet situation – at observere de handlinger som foregår informanterne imellem. Hvis det skulle have fundet sted efter Bourdieu henvisninger, skulle observationerne have været foretaget over en længere tidsperiode og med mulighed for at genkende mønstre, der kunne have sagt noget generelt om de objektive strukturer (Wilken i Esmark et al. (red.), 2005:227). Det ville bl.a. kræve, at jeg blev en del af det felt, jeg ønskede at observere, da det først er ved en sådan inddragelse, at man vil kunne få øje på de oprigtige handlinger og dermed strukturer.

Han påpeger endvidere, at et felts placering i forhold til andre overordnede felter bør klarlægges, da man dermed vil opnå feltets betydning i forhold til andre felter (Sestoft i Prieur & Sestoft, 2006:169). Dette kræver en vis kendskab til det område informanterne arbejder inden for. Dette

Metode

kendskab vil jeg forsøge at inddrage i analysen dels i forlængelse af de udtalelser, jeg opnår fra informanterne, men også ud fra den kendskab jeg har opnået omkring offentlige organisationer gennem mine uddannelsesforløb samt fra en generel almen viden. På samme vis anbefaler Bourdieu, at det i en optimal undersøgelse er væsentligt, at forskeren gør sin placering i feltet tydeligt, således der både fokuseres på det udforskede samt på forskeren selv. Det er først i det rette perspektiv, at tingene kan analyseres klart. Dette indebærer med Bourdieus egne ord, en epistemologisk årvågenhed, hvor man som forsker i en undersøgelse altid reflekterer og forholder sig kritisk til alle dele af sit forskningsobjekt. I den forbindelse fremhæver han fire fordringer, som forskeren ideelt set bør medreflektere i sin undersøgelse: 1) Brud med det prækonstruerede, 2) Fordringen om at konstruere objektet, 3) Fordringen om at tænke relationelt samt 4) Fordringen om refleksivitet (Prieur & Sestoft, 2006:216). Denne optagethed og viden om de metodiske aspekter ved forskning optager i høj grad Bourdieu, men fordringerne vil ikke specifikt blive konkretiseret og anvendt i dette speciale. Jeg tilslutter mig endvidere ikke Bourdieus konsekvente anvendelse af begrebet agenter, da agent for mig medfører associationer til en spion eller til et hemmeligt politi. Jeg vælger i stedet at benytte ord som ”professionelle”, ”individer” eller ”informanter”. Specialet vil således ikke konsekvent anvende Bourdieus metodiske anbefalinger, men derimod tage sig den metodefrihed, der tidligere blev givet tilladelse til (se side 34-35), og dermed blot inddrage de elementer fra hans teori, som anses som væsentlige og givtige i forhold til en analyse af det sociale rum.

Kvalitativ tilgang

For at komme så tæt på betydningsdannelsen som muligt vælger jeg en kvalitativ metode, der kan frembringe data, som kan give en dybere indsigt i betingelserne for evaluering, og som kan frembringe nye forståelser af sammenhænge. Den kvalitative forskning er relevant, når forskeren vil indfange, hvordan mennesker beskriver, opfatter, konstruerer mening og udtrykker deres forståelse af dem selv, deres erfaringer og deres omgivelser. Der er fokus på at beskrive og forstå dybden af den helhed, det er en del af (Launsø & Rieper, 1997:128). Der vil således være tale om anvendelse af subjektivitetsprincippet, som påpeger, at adfærd må studeres ved hjælp af begreber, som tilhører den udforskede opfattelse af situationen og ikke udelukkende ved forskerens begreber (Ibid:22). Kvalitative metoder har, når de er veludførte, en indbygget drift i sig efter det uforudsete, og idealet er dermed at lære nyt. Kvalitative metoder forsøger mere direkte end kvantitative metoder at tage subjektiviteten i ethvert undersøgelsesarbejde på sig. Derfor egner kvalitative undersøgelser sig heller ikke i forhold til statistisk generalisering, men lægger i højere grad op til

Metode

generaliseringsmuligheder i et teoretisk eller analytisk perspektiv. Kvalitative undersøgelser tenderer mod at have lokalt præg, hvilket præcis gør dem storartet i komplekse, differentierede organisationer præget af forskellige grupperes faglige og professionelle autonomi (Dahler-Larsen, 1998:135-136).

Fokusgruppeinterview

Ved valg om anvendelse af en kvalitativ interviewform er jeg opmærksom på, at der findes mange forskellige muligheder og typer. Valget af fokusgruppeinterview er truffet for at sikre bedst mulig resultat i forhold til netop min problemformulering. Det fremhæves hos Launsø & Rieper, at

”fokusgruppeinterviewet kan producere empiriske data, der kan sige noget om den betydningsdannelse i grupper, som kan samsvare den betydningsdannelse, der foregår i hverdaglivets sociale sammenhænge” (Launsø & Rieper, 1997:145).

Så med min problemformulering fokuseret med frembringelse af betydning, findes denne metode relevant. Som det ligeledes fremgik i kapitel 1 har det relevans, hvem der taler til hvem, på hvad tidspunkt, hvordan der tales og på hvilke måde. Organisationen skal forstås og beskrives på baggrund af de involverede aktørers interaktion, meningsudveksling og handlinger, da det er derigennem, der skabes kontekster og varige træk. Den afgørende forskel mellem at vælge denne metode frem for gruppeinterview er, at emnet der skal diskuteres, er bestemt af undersøgeren og således fokuseret ud fra dennes forforståelser, snarere end på deltagerens. Det vil sige, at processerne i fokusgruppen tager udgangspunkt i undersøgerens spørgsmål. Denne kombination af gruppeinteraktion og emnefokus gør fokusgrupper særligt velegnede til at producere empiriske data, der siger noget om betydningsdannelse som en del af menneskers sociale erfaringer, og man får samtidig noget af vide om, hvad en gruppe af mennesker kan blive enige om. Samtidig er der mulighed for at frembringe beretninger som en del af interaktionen i en social kontekst modsat ved individuelle interviews, hvor deltageren i højere grad beretter uden at den sociale kontekst spiller ind (Halkier, 2002:12-13).

Fokusgruppeinterviewet som metode går historisk tilbage til 1940'ernes USA, hvor der ønskedes mere autentiske data, som ikke var styret af forskeren. Metoden stammer fra en række forskellige discipliner, men hovedkilderne var klinisk psykologi, hvorfra man har hentet gruppeanalyse, gruppeterapi og sociologisk og social psykologiske studier af gruppedynamik samt markedsundersøgelser. Metoden er omtalt *“a rich stew of socio-psychological and psychotherapeutic traditions and techniques”* (A.E Goldman and McDonald, 1987 i Stewart et al, 2007:4).

Metode

Der kan opstilles 3 kriterier, der danner en prototype af et fokusgruppeinterview:

1. **Fokuseret forskning.** Der er hovedsagligt fokus på et enkelt fænomen, hvilket generer en konduktiv dybde-data (Stewart et al.:9).
2. **Gruppe-interaktion.** Gruppedynamik påvirker den enkeltes opfattelse, informationsproces og beslutningstagen. Man har mulighed for at observere, hvordan individer accepterer eller afviser andres ideer. Ved interaktion med andre stimuleres den enkelte til at fremkomme med mere information end ved enkeltinterview (ibid:10)
3. **Dybde-data.** Der er blevet stillet for mange og meget direkte spørgsmål, hvor svarene er ”nemme” eller ligetil. På den måde får man ikke åbnet op for det indvendige, og får ikke fremvist dybdegående data (Ibid:12).

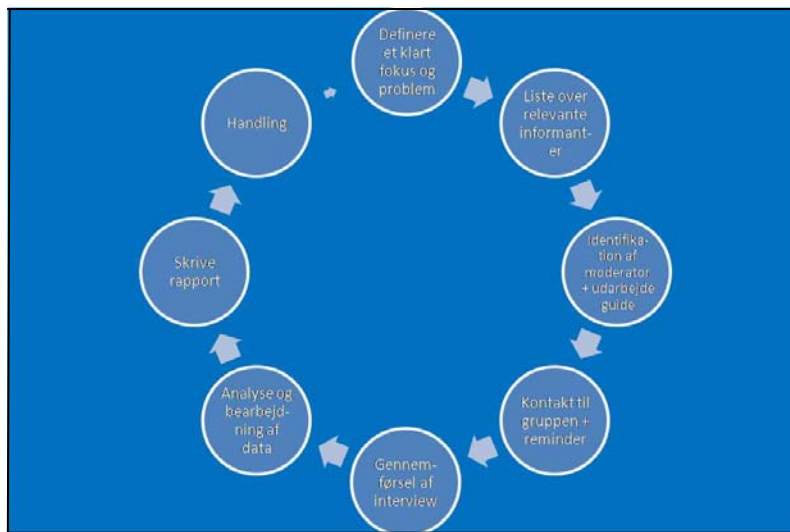
Fokusgruppeinterview skal primært belyse de kvalitative spørgsmål, hvor man ønsker at diskutere holdninger og synspunkter i forhold til et bestemt emne. Der er således tale om et møde, hvor forskellige parter - typisk 8-12 personer fremlægger deres synspunkter, oplevelse eller holdninger i forhold til et bestemt emne. Et fokusgruppemøde varer typisk 1½ til 2 timer, og ledes af en såkaldt moderator, der præsenterer mødets temaer og styrer diskussionen. I litteraturen kan en moderatur udpeges ”udefra” og således ikke have noget specifikt forhold til pågældende opgave eller undersøgelse. I mindre forskningsopgaver vil der af ressourcemæssige årsager ofte peges på en moderator, som selv er en aktiv del af undersøgelsen. I nærværende speciale vil jeg selv udfylde rollen som moderator, dels fordi jeg er alene om specialet, dels fordi jeg dermed bedst muligt sikre at få indhentet den viden, som er relevant til besvarelse af problemformuleringen. For at opfylde rollen som moderator bedst muligt, stilles der forventning om besiddelse af en række evner og egenskaber. Det nævnes bl.a. at moderatoren skal besidde lederegenskaber, skal være generel interesse i at høre på andres tanker og følelser, skal kunne udtrykke egne følelser, være livlig og spontan, have humor, besidde empati, indrømmer egne bias, have indsigt/søger indsigt hos folk, udtrykke sig klart, være fleksibel samt som forberedelse forstå emnet godt, sætte sig ind i gruppedynamik og kende gruppen/gruppesammensætningen (Stewart et al:72). Der er således en forventning om, at moderatoren kan bevæge sig mellem en privat position og en lederposition uden dog at miste kontrollen med gruppen. Generelt kan det siges om både moderator-egenskaber samt kriterierne for et proto-fokusgruppeinterview, at de antager common-sense karakter. Der er tale om metodekriterier der generelt handler om forventet og korrekt interaktion mellem mennesker. Mange

Metode

af disse kriterier vil ligeledes optræde ved andre kvalitative metoder samt i andre interpersonelle sammenhænge generelt.

Der kræves endvidere åbne spørgsmål, dog med en vis strukturering. Intervieweren er således ikke nødsaget til at stille alle spørgsmål, der fremgår i interviewguiden. Det lukker blot af for spontaniteten. Antallet af hovedspørgsmål i guiden bør næppe overstige 12, og mere konkret anbefales der mellem 8 og 12 spørgsmål (Launsø & Rieper, 1997:142, Stewart et al:37).

En grafisk illustration af processen i et fokusgruppinterview er afbilledet i figur 3.

Figur 3 Proces i et fokusgruppinterview. (Med inspiration fra www.selvevaluering.emu.dk/evaluering.html)

Ovenstående figur illustrerer, hvilke trin der bør foretages i processen omkring et fokusgruppinterview (Stewart et al. 2007:48) Desuden kan modellen ses i forhold til, hvordan en deltagers udsagn bliver de øvrige input, og der skabes en vidensspiral, der når længere, end hvad ville have været muligt ved individuelle interviews.

Fokusgruppinterviewets styrke ligger i, at det er en forholdsvis let tilgængelig måde at indsamle en stor mængde data på med det formål at få informanternes egne opfattelser og vurderinger frem i lyset. Det faktum, at der er flere til stede, bidrager til en højere grad af nuancering, idet de udsagn, der måtte komme, diskuteres og modificeres af udsagn fra flere sider. Således er der ved fokusgruppinterviewet mulighed for indsamling af viden på et nuanceret niveau, fordi informanterne hele tiden bliver holdt i skak af de øvrige deltagere, så ekstreme eller direkte forkerte udsagn sorteres fra. Ligeså har de øvrige informanter mulighed for at opponere, hvis de ikke er enige i et udsagn eller en fortolkning, og kan supplere hinanden ved vanskelige spørgsmål. Det

Metode

bliver med denne metode også lettere at tilegne sig data fra grupper, som eller ikke er nemme at få i tale. Ved eksempelvis valg af *livsfortællinger* som metode, vil man således ikke opnå muligheden for diskussion eller modificering af emnet, men derimod ukritisk godtage og anvende informantens ord og fortællinger. Fokusgruppeinterviewet har endvidere den fordel, at forskeren har mulighed for at observere informanternes faktiske fysiske adfærd i forbindelse med interviewets forløb. Modsat kan fokusgruppeinterviewet have den ulempe, at en dominerende respondent lægger kursen, hvorefter de andre hopper med som ”det tynde øl.” Det lille antal af informanter kan give besvær i forhold til generalisering, og i visse tilfælde kan svarene ikke ses uafhængige af de andre informanter, eller de kan være domineret af én i gruppen eller moderatoren. Moderator kan frembringe bias ved ubevidst at give udtryk for bestemte svar eller søge efter gruppekonsensus. Det kan ligeledes anses som en ulempe, at fokusgruppeinterviewet, i forhold til at interviewe én person af gangen, begrænser sig til færre spørgsmål. Ved fokusgruppeinterviewet kan det endvidere forekomme, at nogle informanter måske holder kortene tættere ind til kroppen, hvis de ikke føler sig helt trygge ved de øvrige respondenters tilstedeværelse (Launsø & Rieper, 1997, Stewart et al.: Kap. 3)

I relation til eksempelvis et valg om enkeltmandsinterviews, de såkaldte *livsverdensinterview* (jf. Kvale, 1997:19), har fokusgruppeinterviewet qua sin gruppedynamik en række fordele. Hvad fokusgruppeinterviewet dog ikke fanger, og som bliver mere tilgængelig ved livsverdensinterviewet, er den dybe, uddybende samtale, hvor den enkelte informant får mulighed for at fordybe sig og reflektere uden at skulle forholde sig til andre mening eller holdning. Man kan i den forbindelse diskutere ud fra hvilken af de to nævnte metoder, man opnår den mest ’virkelige’ situation. Livsverdensinterviewet kan evt. i højere grad anses som en konstruktion, hvor situationen er opstillet og forskeren så og sige tvinger meninger og forståelser frem. Fokusgruppeinterviewet er på samme vis en konstruktion i og med, at man sammensætter deltagerne til at tale om et specifikt emne. Men denne form kan bære præg af en mere autentisk mødesituation, hvor deltagerne får frit spil i forhold til refleksion og fordybelse omkring et emne. Jeg anser det i forbindelse med frembringelse af betydningen af et fælles organisatorisk redskab mest anvendeligt at foretage fokusgruppeinterview, da dynamikken omkring mødet med andre professionelle kan sætte gang i en ’sneboldeffekt’, og dermed frembringe en viden, som jeg evt. ville være ’blind overfor’ i et enkeltmandsinterview. Det giver med andre ord feltet mulighed for at udtale sig mere righoldigt omkring et specifikt emne. Konsekvensen ved denne metode er dog samtidig, at der kan være ting, som ikke kommer frem, ligesom jeg ikke får mulighed for at fordybe mig i et emne, som optager en

Metode

enkelt informant. Eller at informanterne sidder inde med en viden, som de ikke føler sig trygge ved at udbrede i flok. Derved risikerer jeg, at værdifuld viden går tabt.

Selektion af informanter

Problemfeltet samt problemformuleringen har betydning for de kriterier, der stilles ved udvælgelse af informanter, hvorfor udvælgelsen som udgangspunkt vil være analytisk selektiv (Olsen, 2002:82, Halkier, 2002:30). For det første er det vigtigt, at deltagerne kan betegnes professionelle. Jeg søgte derfor bevidst efter informanter, som besad disse pågældende kriterier, jf. begrebsafklaringen af professionelle. Et andet kriterium var, at informanterne besad en administrativ, overordnet position, hvorfra de enten skulle træffe beslutning om igangsættelse af en evaluering eller om anvendelse af en eksisterende evalueringens resultater. Det har således ikke været målet at finde informanter, som sad i et såkaldt udførende led, f.eks. socialrådgivere, pædagoger, lærere el.lign. Dette valg er truffet ud fra en tidligere overvejelse, som fremgik i problemfeltet. Det udførende led er efter min overbevisning i mindre grad nødsaget til at tage stilling til en eventuel evaluering, da denne er blevet dem tillagt ovenfra. Det må i stedet være det hierarkiske led ”over dem”, professionelle, som må gøre sig overvejelser i forhold til den betydning, evaluering kan have for arbejdet og for organisationen, og som således har et vist informationsniveau. Det er også i højere grad denne målgruppe, der har kompetence til at foretage konkrete handlingsanvisninger i forlængelse af evalueringens resultater. Endvidere søgte jeg informanter, der besad en vis faglig og teoretisk viden om evaluering og som har arbejdet med redskabet i deres praksis.

Det er samtidig væsentligt, at informanterne får de nødvendige informationer for at kunne en tage beslutning vedrørende deltagelse i interviewet. Jeg udformede et brev, hvor jeg kort redegjorde for min problemstilling samt den viden, jeg ønskede at indsamle⁴. Jeg benyttede mig af den kontakt, jeg havde opnået gennem samarbejdet med Børne- Familieafdelingen, og derigennem blev jeg formidlet kontakt til eventuelle informanter. Kontakten var således behjælpelig med forslag til forskellige mulige informanter, som inden de sagde ja til deltagelse, havde læst det udsendte brev. På den måde var alle informanterne informeret om, hvad formålet med undersøgelsen var, og ingen ville blive ’overrasket’ over indholdet under selve fokusgruppeinterviewet. De blev ved samme henvendelse sikret anonymitet ved deltagelse i undersøgelsen. I alt tilkendegav 9 professionelle, at de ønskede at deltage, hvilket dog pga. afbud endte ud med et fokusgruppeinterview med i alt 6

⁴ Se bilag 2.

Metode

deltagere, som alle jævnligt er i berøring med forskellige former for evaluering. Hver informant vil blive præsenteret ved køn og stilling i vedlagte bilag⁵. Desuden foreligger der uddrag fra en organisationsplan, hvoraf det vil fremgå, hvilke sektorer informanterne repræsenterer⁶. På baggrund af informanternes forskellige professioner og tværfaglige positioner er jeg bevidst om, at deres tilgang til problemstillingen er forskellig, hvorfor der også vil fremkomme forskellige svar. Dette var ikke et kriterium fra start, men ved efterfølgende refleksioner må tværfagligheden anses som en styrke ved undersøgelsen, da betydningen af evaluering bliver belyst fra flere forskellige perspektiver og ikke blot fra en enkelt professions. Hvis der havde været tale om informanter fra én enkelt faggruppe, kunne der have været en mulighed for, at de alle var 'farvet' af netop denne professions forståelser, udtryk og sammenhænge, og det ville ikke på samme vis have givet et nuanceret billede af evalueringens betydning i praksis.

Interviewguide

Ved udarbejdelsen af et fokusgruppeinterview lægges der op til brug af en åben og meget løst struktureret interviewguide modsat de ofte semistrukturerede og fast strukturerede guides ved enkeltmandsinterviews. Ideen er at få informanternes egne opfattelser og vurderinger frem, men jeg erkender samtidig, at for at frembringe refleksioner i forhold til netop min problemstilling, er en vis grad af strukturering nødvendig. Jeg har derfor udformet en temacentreret interviewguide⁷, som er inspireret af Bourdieu og hans teoretiske begrebsapparat, og som har til hensigt at afdække de betydninger, informanterne tillægger evaluering i deres praksis. Som sikring af at diskussionen når omkring de ønskede temaer, har jeg udformet 10 spørgsmål, som skal inspirere informanterne til at diskutere temaerne, og som jeg samtidig har mulighed for at byde ind med, hvis ikke diskussionen selv drejer i den ønskede retning. I det følgende vil jeg uddybe mine temaer og diskutere fokus og formål for hvert af dem. Det har medført en guide bestående af en introduktionsrunde, en præsentationsrunde samt 3 temaer, der samlet set skal forsøge at afspejle undersøgelsens problemstillinger:

⁵ Se bilag 3.

⁶ Se bilag 4.

⁷ Se bilag 5.

Metode

- Tema A: Erfaringer med brug af evaluering
- Tema B: Ændringer på evalueringsområdet
- Tema C: Intern forståelse af evaluering i kommunen

Under præsentationen beder jeg informanterne kort præsenterer sig samt deres arbejdsområde. Formålet er at få identificeret informanterne med både navn og lyd. Jeg har en forventning om, at de på grund af organisationens forholdsvis lille størrelse, kender hinanden på forhånd. Præsentationen er altså i højere grad for min skyld. Desuden fungerer en præsentation af deres stillingsbeskrivelse samtidig som indgang til en bedre forståelse af konteksten for informantens udtalelser. Det skal her påpeges, at jeg ikke retter samtlige spørgsmål mod alle informanter. Dog ønskes spørgsmål 1 specifikt besvaret af dem alle. Besvarelse af resten af spørgsmålene vil være op til den enkeltes lyst til at deltage i diskussionen.

Tema A: Erfaringer med brug af evaluering. I guidens tema A spørger jeg indledningsvis, hvad informanterne forbinder med en evaluering. Da evaluering forekommer i mange klassiske og socialfaglige formuleringer, er dette en mulighed for at opnå en forestilling om, hvor informanten placerer sig i evalueringsspørgsmålet. Derefter spørger jeg til de erfaringer, informanterne har gjort sig med brug af evaluering. Dette anses for væsentligt set i sammenhæng med mit teoretiske fokus på habitus. Jeg forventer samtidig at opnå et indblik i, hvilke former for evalueringer de anvender, og hvad deres generelle indtryk af evaluering er. Det giver mig en mulighed for at pejle mig ind på, hvad der optager netop disse professionelle. Eftersom de professionelle arbejder i forskellige afdelinger i organisationen, bidrager det også til en forståelse af, hvilke felter der dominerer, og om der er andre overordnede felter, der dominerer. Ved at lade dem komme med bud på en 'optimal evaluering', mener jeg ligeledes at kunne uddrage noget generelt om professionelles værdisæt og holdninger i forhold til evaluering. Det kan ud fra en eventuel diskussion blandt informanterne desuden være medvirkende til at opnå en fornemmelse af, hvilke kræfter og kampe der eksisterer i feltet.

Tema B: Ændringer på evalueringsområdet. Dette tema fokuser på erfaringerne omkring ændringer på evalueringsområdet. Hermed forventer jeg både at kunne anvende svarerne som billede på, hvorledes hele evalueringsfeltet udvikler sig, men ligeledes som billede på den professionelles udvikling. Ved at lade dem reflekterer over deres egen viden, mener jeg igen, det giver en pejling af, hvilke kræfter der dominerer i feltet, men også hvorledes deres habitus er blevet

Metode

præget af tidligere erfaringer. Og ved til sidst at lade dem komme med bud på forbedringer i evalueringer, giver det et indtryk af professionelles ønsker og forventning, der ligger ud over egne erfaringer, men som giver et umiddelbart billede af deres holdning og mening til evaluering.

Tema C: Intern forståelse af evaluering i kommunen. Sidste tema fokuserer på forholdene internt i organisationen og internt i fokusgruppen. Med dette tema forventer jeg at opnå viden omkring praksis i organisationen og dermed også viden omkring evalueringsfeltet. Det kan formentlig give mig et billede af, hvilke kampe der kæmpes og dermed mulighed for at reflektere over, hvorfor nogle kapitaler dominerer andre. Det afsluttende spørgsmål er dels tænkt som en afrunding, hvor man får mulighed for at sige noget, der evt. ikke er blevet sagt. Men det er også en mulighed for mig til at få dem til at opsummere deres holdninger i få termer som efterfølgende kan hjælpe mig som pejlemærker til besvarelse af min problemformulering.

Overordnet set kan alle temaerne være mig behjælpelige i forhold til at opnå et indblik i, hvordan hver informant forholder sig til evaluering samt hvilke kræfter, værdier, meninger, forestillinger og sammenhænge, der er på spil i feltet. Deres udtalelser og de måder de vælger at udtrykke sig, kan resultere i, at jeg får mulighed for at udlede tegn på symbolsk vold eller doxa. Hvis det er muligt at fremanalyserer sådanne kampe eller interesser, vil det samtidig bidrage til besvarelse af problemformuleringen, da det indirekte siger en del omkring den betydning, hele evalueringsfeltet har for informanterne.

Før, under og efter selve interviewet

Omkring en uge før interviewet blev der udsendt et fælles brev til de udvalgte informanter. Dette brev ansås som en 'reminder' om, at de havde indvilliget i at deltage i interviewet. Men det fungerede det også som ekstra information. Jeg havde inden da, gjort mig mange overvejelser omkring brugen af ordet *evaluering*. Som det er set i begrebsafklaringen, eksisterer der divergerende opfattelser af evaluering, hvilket selvfølgelig er også tilfældet for de udvalgte informanter. Overvejelserne gik derfor på, hvorvidt informanterne selv skulle definere begrebet evaluering, eller om jeg skulle fastlægge en definition, som der skulle diskuteres ud fra. Det kunne på den ene side være hensigtsmæssigt i forhold til at komme uklarheder og forvirring til livs. På den anden side ville jeg risikere at opstille en definition, som lå så langt fra deres praksis, at de i mindre grad ville være i stand til at deltage konstruktivt i samtalen. Men det var dog i forlængelse af min problemformulering, at jeg traf beslutningen om *ikke* at nedskrive en overordnet forståelsesramme af begrebet. Mit formål med undersøgelsen var, at få belyst den umiddelbare betydning

Metode

professionelle tillægger redskabet, og jeg kunne risikere, at min definition og deres betydningstillæggelse ikke stemte overens. Jeg fandt det derfor mest hensigtsmæssigt at have en åben tilgang, hvor de fik mulighed for at ytre sig omkring det, de netop fandt relevant. Brevet som jeg sendte dem, kom derfor 'kun' til at indeholde de temaer, som jeg ønskede diskuteret, som de så på forhånd fik mulighed for at reflektere over⁸. Derudover forsøgte jeg forud for interviewet at finde et 'egnet' lokale, hvor selve gennemførelsen kunne foregå. Dette skulle være stort nok til at rumme alle, og samtidig var mit mål at kunne opstille bordene, så alle kunne se hinanden. Her fik jeg ligeledes hjælp fra min kontaktperson, som sørgede for, at vi kunne være i en offentlig bygning, hvor der var god plads til alle, og som var centralt beliggende for alle, således de ikke var nødsaget til at bruge tid på transport.

Proceduren under selve interviewene blev ligeledes ledsaget af nogle overvejelser. Som moderator forsøgte jeg at placere mig så vidt muligt i midten af gruppen. Jeg bad informanterne skrive et navneskilt, da jeg ikke kendte navnene, hvorved det ville lette min funktion. Jeg gav ved interviewenes begyndelse en kort information om undersøgelsen emne og formål, og om fokusgruppeinterviewets placering heri. Herefter fik informanterne mulighed for at afklare eventuelle spørgsmål, og i samme omgang oplyste jeg om, hvordan optagelsen ville blive anvendt. Jeg valgte under interviewet at anvende diktafon, så jeg dermed kunne koncentrere mig fuldt ud om selve interviewsituationen frem for at skulle tage notater undervejs. Det gav mig en mulighed for efter interviewet var slut, at vende tilbage til enkelte passager, lytte på ny og evt. opnå ny erkendelse. Jeg introducerede derefter hovedspørgsmålene, der som udgangspunkt skulle besvares i rækkefølge, men som samtidig ikke skulle lukke af for en eventuel diskussion, hvis denne afdækkede nogle af de andre spørgsmål.

Efter selve gennemførelsen af interviewene valgte jeg som afsluttende procedure at sikre mig, at alle informanterne havde fået sagt det, de ønskede samt forhørte mig, om nogen havde sagt noget, som de evt. ikke kunne stå inde for efterfølgende. Jeg tilbød dem efterfølgende et sammenfattende referat af specialets resultater efter forsvaret var overstået.

Transskribering af interviews

Som opfølgning på mit fokusgruppeinterview har jeg gjort mig nogle overvejelser i forhold til, hvordan diktafonoptagelserne bliver klargjort til en egentlig fortolkningsanvendelse. Med hensyn til

⁸ Se bilag 6.

Metode

transskriberingsprocedurer fremgår der ikke nogen specifikke litteraturhenvisninger, hvorfor det er op til den enkelte forsker at redegøre for sin valg (Kvale, 1997:171) Det er således væsentligt at gøre sig overvejelser omkring, hvad empirien skal anvendes til, da det kan sætte nogle standarder for, om der skal foreligge hele eller delvise udskrivninger af optagelserne (Launsø & Rieper:159-60). Jeg lader i dette tilfælde analyseformålet være styrende for, hvordan jeg vil håndtere transskriberingsudskrifter, og jeg vælger dermed ikke at transskribere fra start til slut af fokusgruppinterviewet, men udelukkende hvor jeg finder det relevant. Den analytiske procedure jeg etablerer, vil i høj grad tage udgangspunkt i min interviewguide, da jeg derigennem, har produceret en analytisk "ledetråd". Dog vil jeg ligeledes vælge andre interessante fokuspunkter ud, hvis der eksempelvis optræder passager i samtalen, som ydermere anses for relevant i forhold til analysen. Der er således bestemte ting, jeg vil fokusere på, hvorfor jeg i transskriberingsprocessen sorterer i materialet. De steder jeg undlader at transskribere, markerer jeg med [...] i teksten. Samtidig vil jeg rense udskrifterne for diverse 'talevaner'. Hermed menes, at personer i samtale ofte har til vane at sige bestemte ord eller sætninger, som ikke i sig selv har nogen betydning. Det kan være brug af ordene "ikke", "altså" eller "jeg synes/synes jeg". På samme måde har folk ofte til vane at starte en sætning med "øhhh" eller "ja, men". Her er jeg opmærksom på, at disse ord kan være meningsfulde, netop når det drejer sig om fremskaffelse af betydning og synspunkter. Jeg forsøger derfor efter bedste evne at skrive dem ned, men kun når jeg fornemmer, at det giver mening i forhold til resten af sætningen samt i forhold til helheden. De steder hvor de fremstår som 'fyld', bliver de udeladt. Ligeledes udelader jeg pauser, baggrundsstøj, latter og suk, hvor jeg ikke anser dem for relevante. Jeg tillader mig endvidere at anvende almindelig tegnsætning, dog i henhold til stemmeføringen på båndet, hvorved udtalelserne fremgår mere læsevenligt. Endelig er det værd at bide mærke i, at der i en fokusgruppesituation eksisterer en stemning, som er stort set umulig at gengive på udskrift, men som dog kan have relevans for analysen. Derfor vælger jeg at skrive mine fornemmelser af stemninger ind i parenteser, de steder jeg anser det for væsentligt i forhold til forståelsen af det udtrykte. Et dybt suk efterfulgt af tavshed siger en hel del om en informants holdning til et emne, ligesom latter, let og hurtig talestrøm informanterne imellem ligeledes sender forskellige signaler⁹.

⁹ Se bilag 7.

Metode

Verificering af interviewtekst hos informanterne

Der kan træffes et valg om at transskribere interviewene og efterfølgende lade informanterne godkende det skrevne. Den største fordel ved en sådan procedure er, at man sikrer specialets validitet, dvs. at man opnår et 'mere sandt' billede af virkeligheden, da informanterne får mulighed for at reflektere over det, de har sagt og efterfølgende godkende det materiale, som skal anvendes i analysen. Ulempen er modsat, at det er et stort stykke arbejde, som kan komme til at kræve meget af forskeren. Man kan komme ud for en situation, hvor en informant hårdnakket påstår, at han/hun ikke har udtalt, det der fremgår af transskriptionen, og det kan betyde, at man må lave interviewet om eller helt undvære at anvende det i analysen. Jeg har valgt ikke at tilbyde informanterne en kopi af transskriptionen. Dette er gjort af tids- og ressourcemæssige årsager. Hvis jeg skal udsende transskriptioner af 2 timers varighed til 6 personer, har vi dels at gøre med rigtig store mængder papir, dels kan jeg risikere at skulle slette eller ændre mit datamateriale. Jeg vil i stedet, umiddelbart efter at fokusgruppeinterviewet er foretaget, give informanterne mulighed for at redigere, hvis der er passager eller holdninger, som de fortryder, hvilket jeg så enten vil rette eller slette i datamaterialet.

Den fortolkningsvidenskabelige tilgang

På baggrund af de mange mulige tilgange til en analyse lader jeg min videnskabsteoretiske position samt mine tidligere metodevalg være afgørende og strukturerende for udformningen af analysestrategien i nærværende speciale. Videnskabsteoretisk tilkendte jeg mig socialkonstruktivismen, hvor udgangspunktet er, at verden og virkeligheden er socialt konstrueret. I denne forståelse opfattes bevidsthedsdannelsen og omverdensbilledet som konstrueret og kommer til udtryk igennem betydninger. Ud fra denne position er intentionen med analysestrategien således ikke at aflæse en social virkelighed i entydige årsager og effekter. Jeg fremhævede senere i det videnskabsteoretiske afsnit Bourdieus position, hvor det bl.a. fremgik, at hans tilgang giver en vis metodefrihed. Med henvisning til hans placering mellem det strukturalistiske/objektivistiske og konstruktivistiske/subjektivisme fremhæves vigtigheden af at forholde sig til begge positioner, da det er mellem disse to positioner at praksis tager form.

"Den analytiske konstruktion foregår typisk på den måde, at man vender tilbage til de samme kampe igen og igen, for at finde flere betydningssammenhænge, identificere flere agenter, positioner og interesser..." (Bourdieu, 1996:209).

Løsningen for Bourdieu bliver en analyse, som forener et strukturalistisk perspektiv med et konstruktivistisk/hermeneutisk, dvs. forener forestillingen om, at der findes objektive sociale

Metode

strukturer med tanken om, at mennesker deltager i konstruktionen af den sociale virkelighed, og studiet af praksis må omfatte forholdet mellem disse to perspektiver. I dette tilsyneladende modsatrettede tankesystem mellem strukturalisme, hermeneutik og fænomenologi ligger der således samtidig op til metodiske modsætninger, men hvor det dog åbner muligheden for at forene og blande positionerne. Jeg placerer mig i specialet ikke tæt op af hverken strukturalismen, hermeneutikken eller fænomenologien, men bevæger mig til gengæld imellem dem. Dette valg kan ses i relation til bl.a. Martin Heidegger, som repræsenterer en nyere udvikling indenfor hermeneutikken, hvor der i højere grad sker en sammensmeltning af fænomenologi og hermeneutik. Hans udgangspunkt er stadig den fænomenologiske tilgang med individet i centrum, men ved overgangen inddrages en tolkning af en konkret historisk verden, og han fremhæver menneskets skabende og fortolkende egenskaber. Han har samtidig en forståelse af, at alting foregår i cirkler mellem helhed og del og således mellem historie og nutid. Ligeledes hos Hans Georg-Gadamer er der en interesse i at forholde sig til begge positioner. Han påpeger, at få at opnå forståelse af andre mennesker, må man engagere sig i en fælles dialog hvorved ens egen forståelsehorisont smelter sammen med en anden horisont, og der viser sig en ny meningssammenhæng. Han sætter således fokus på forholdet mellem forståelse og forforståelse. Han fastholder samtidig, at betingelsen for at opnå en andens meningsforståelse er ved at sætte det i sammenhæng med samtidens kulturelle og historiske betingelser. Begge finder således, at opdelingen imellem fænomenologien og hermeneutikken bør være mere flydende (Rendtorff i Hansen & Sehested, 2003:110-112).

Det er fristende i den sammenhæng at skabe fusion mellem de to positioner eksempelvis ”hermeneutisk” eller ”fænomenutisk”, da den analytiske bevægelse er en kombination af dem begge. Denne ordleg vil dog ikke konsekvent anvendes gennem specialet, da jeg tror, det skaber mere forvirring end det gavner. Men det er medtaget for at vise, at min position ikke umiddelbart lader sig placere i ét perspektiv, men at jeg ser en mulighed for at forene dem. Det er med det udgangspunkt, at der i analysen vælges et fortolkningsvidenskabeligt paradigme. Dette valg bidrager ydermere med en klarere forståelse af inddragelsen og anvendelsen af Kvale, som netop indtager og bifalder en postmoderne konstruktivistisk/hermeneutisk position.

Hermeneutisk tilgang

En grundtanke i hermeneutikken er, at man bevæger sig i et kontinuum mellem beskrivelse og fortolkning, og det er via fortolkningen, at man når frem til gyldige og almene forståelser af teksters betydning. Man tillader således en legitim mangfoldighed af fortolkninger i en hermeneutisk tilgang

Metode

(Kvale, 1997:186, 207). Samtidig må man være opmærksom på, at man i dette perspektiv fortolker og forstår noget, som allerede er fortolkninger, dvs. social aktørers fortolkninger og forståelser af sig selv og den fysiske verden. En anden grundtanke i hermeneutikken er, at der altid forstås noget på grundlag af bestemte forudsætninger, som kaldes forforståelser:

”Når vi skal fortolke en tekst eller et andet meningsfyldt fænomen, må vi starte med visse ideer om, hvad vi skal lede efter. Uden sådanne ideer ville vore undersøgelser i udgangspunktet ikke have nogen retning. Vi ville ikke vide, hvad vi skulle rette vores opmærksomhed mod” (Gilje & Grimen, 2002: 171).

Forforståelsen er med andre ord nødvendig for, at forståelse overhovedet er mulig, når man undersøger fænomener. Forforståelse indebærer både sprog og begreber, trosopfattelser og forestillinger samt personlige erfaringer, og er således elementer, enhver aktør bringer med sig i omgang med andre mennesker (Ibid:172). Jeg kan dermed ikke komme nærmere en forståelse af den betydning professionelle tillægger evaluering gennem en neutral, værdifri iagttagelse. Ethvert menneske er på forhånd placeret i en fakticitet, som gør, at min forståelse af professionelle og evaluering altid vil rumme min egen forforståelse. Det bliver således afgørende, hvorledes jeg tænker om og opfatter individet. I forhold til tidligere diskussioner understreges det her, at jeg i specialet ikke anser individet som statisk og uden indflydelse på objektive strukturer, men derimod som et historisk processuelt tænkende individ som er indplaceret i verden. I forlængelse heraf er det ligeledes vigtigt, at jeg er bevidst om sin forforståelse, så den ikke udelukker uventede forståelser eller fortolkninger. Forforståelse kan umiddelbart virke uforenelige med henvisning til den tidligere pointering af en fænomenologisk tilgang, hvor forforståelser i bund og grund lægges fra sig. I specialets sammenhæng bør forforståelser i højere grad betragtes som forståelseshorisonter, der er mulige at påvirke, provokere og udvide i mødet med informanterne. Åbenhed og måden spørgsmålene stilles til informanterne har således betydning for, hvordan forståelseshorisonterne påvirkes. Endelig er også konteksten væsentlig i et hermeneutisk perspektiv, da vigtige indsigter kun er forståelige i den sammenhæng, de forekommer i. Den erfaring jeg opnår i mødet med informanterne på baggrund af min forforståelse og den givne kontekst, benytter jeg til at opnå endnu mere erfaring og på den måde inddrages den hermeneutiske cirkel. Denne peger på forbindelsen mellem det, jeg skal fortolke, forforståelse og den kontekst, det må fortolkes i (Gilje & Grimen, 2002:178). Det empiriske datamateriale kan på den baggrund ikke bearbejdes uden at tage højde for den kontekst, indsamlingen er sket i – med andre ord i hvilken sammenhæng historierne er blevet fortalt, og diskussionerne er foregået. Der kan omvendt heller ikke siges noget om hele

Metode

datamaterialet uden at henvise til en fortolkning af enkelte dele af materialet. Der er på denne måde tale om en cirkel, hvorigennem man opnår viden, som rækker ud over de enkelte dele.

Analysestrategi

Kvale fremhæver i sin bog, at der ikke findes nogen analytisk "hovedvej" til afsløring af interviewudskrifters mening og betydninger (Kvale, 1997:186). Dette tydeliggøres af litteraturen på området, som fremhæver en række forskelligartede strategier, som hver især er redskaber, der er nyttige til nogle formål og relevante for visse interviewtyper. Her kan bl.a. fremhæves *grounded theory*, som er en sensitiv, empirinær kodning, hvor der genereres nye begreber og sammenhænge, som kan indfange et undersøgt fænomen og konteksten for dette fænomen (Launsø & Rieper, 2005:170) I den *narrative analyse* fortælles nye historier på baggrund af informantens forklaring på og forståelse af begivenhedsforløb ved at fremstille forløb som en sekvens af hændelser, så de skaber mening (ibid:174). Endvidere kan der gøres brug af en interaktionel samtaleanalytisk tilgang, hvor nøgleordene er 'sekvenser' og 'modtagerdesign', og der er fokus på udsagn, observationer og handlinger i en samtale. Der søges en forståelse af den enkelte episode eller sekvens og f.eks. de handlinger, der er gået forud, og de handlinger der følger i en interaktion mellem informanterne. I forhold til specialets teoretiske position, ville *diskursanalyse* som analysestrategi være relevant, da netop betegnelsen *praktisk diskursanalyse* er blevet anvendt om Bourdieus sociologiske feltanalyser (Mathiesen & Højbjerg, 2004:245). Diskurser kan forstås som måder at tale på, der giver betydning til aktørers egne oplevelser ud fra bestemte perspektiver. Diskursanalysen er en metode til bl.a. at analysere interviews med den hensigt at opdage, hvorledes virkeligheden er konstrueret gennem sproget. Ved anvendelse af denne strategi er man således ikke i samme grad interesseret i, hvad informanten mener, men i stedet interesseret i virkeligheden bag diskursen. Der er fokus på det subjektive, da sociale fænomener og deres betydning defineres af sociale aktører. Det er med andre ord et middel til at skærpe blikket for *diskursens sociale betydning* (Ibid:241), hvorved der foretages en sproglig analyse. Dette kunne findes relevant i forhold til specialets problemformulering, som netop søger svar på, hvad der ligger bag begrebet evaluering. Dermed ville der fremkomme et fokus mod identifikation af, i hvilke ord og begreber evaluering kommer til udtryk. Denne tilgang fravælger jeg i henhold til min socialkonstruktivistiske tilgang, da jeg i højere grad har fokus mod den enkelte informants fortolkning og forståelse af evaluering i en konkret kontekst og ikke mod en specifik feltanalyse.

Metode

Som det sås i det foregående afsnit bærer specialet præg af en fortolkningsvidenskabelig tilgang, hvorfor analysestrategien vil være rettet mod fortolkning af det empiriske materiale. Der er med andre ord tale om empirisk analyse, der graver udsagn frem fra empirien, som bliver forståelige i en kobling med teori. Specialets analysestrategi vil være præget af et analysestrategisk miks af induktion og deduktion, og kan samlet betegnes abduktion (Olsen, 2002:111, Launsø & Rieper, 2005:163). Analysen vil tage afsæt i en deduktiv tilgang, da jeg har udformet temaer på baggrund af min teoretiske forforståelse. Disse temaer vil fungerer som fokuspunkter under interviewet for at sikre mig, at informanterne diskuterer det ønskede. Samtidig ses elementer af den kvalitative undersøgelses fænomenologisk positionering og de deraf induktive tilgange til empirien, da jeg under fokusgruppeinterview vil søge indlevelse i informanternes forståelsesunivers ved åbent at lade dem reflektere over førnævnte temaer. Samtidig vil jeg uddybe deres meningsforståelse samt sætte min forståelseshorisont i spil ved at stille uddybende og afklarende spørgsmål.

For at gentage fra tidligere påpeges det af Bourdieu, at: *"Teori uden empirisk forskning er tom, empirisk forskning uden teori er blind"* (Bourdieu i Prieur & Sestoft, 2006:212). Med dette citat opfatter Bourdieu teori og empiri som to nødvendige sider af videnskabelig forskning, og teorien skal ikke prioriteres på bekostning af empirien. Videnskab er med andre ord en praktisk anvendelse af teoretiske problemer på empirisk materiale. Teorien kan siges at angive to funktioner. Først og fremmest tjener den i specialet som pejlemærke i det empiriske felt, hvilket betyder, at jeg udfordrer empirien med en vis teoretisk forudsætning. Det bevirker således, at undersøgelsen arbejder indenfor en teoretisk ramme, uden dog at være rent deduktivt. Konkret betyder det, at de opstillede temaer i interviewguiden berører områder, jeg finder interessant taget min teoretiske forforståelse i betragtning. Efter indsamling af empiri spiller teorien imidlertid en ny rolle, da informanternes svar og diskussioner har bevirket til og frembragt nye nuancer, som i analysen må begribes og forstås.

Tolkningsniveauer som analysemetode

Jeg vil ikke blind og uden mål gå til min analyse, men vælger i stedet kontinuerligt at vende tilbage til mine empiriske data og bygge videre i en dialog mellem teori, empiri og ny viden. På baggrund af temaerne og teorien udvælger jeg relevante sekvenser eller passager, der vil blive behandlet gennem fortolkning. Der opereres hos Kvale med tre fortolkningsniveauer, som kan anvendes til egentlige fortolkninger af interviewudsagns mening. De er henholdsvis betegnet selvforståelsesniveau, common sense-niveau og teoretisk niveau (Kvale, 1997:211-212). Disse niveauer er hierarkisk placeret, hvorved en analyse af selvforståelsesniveauet åbner øjnene for nogle

Metode

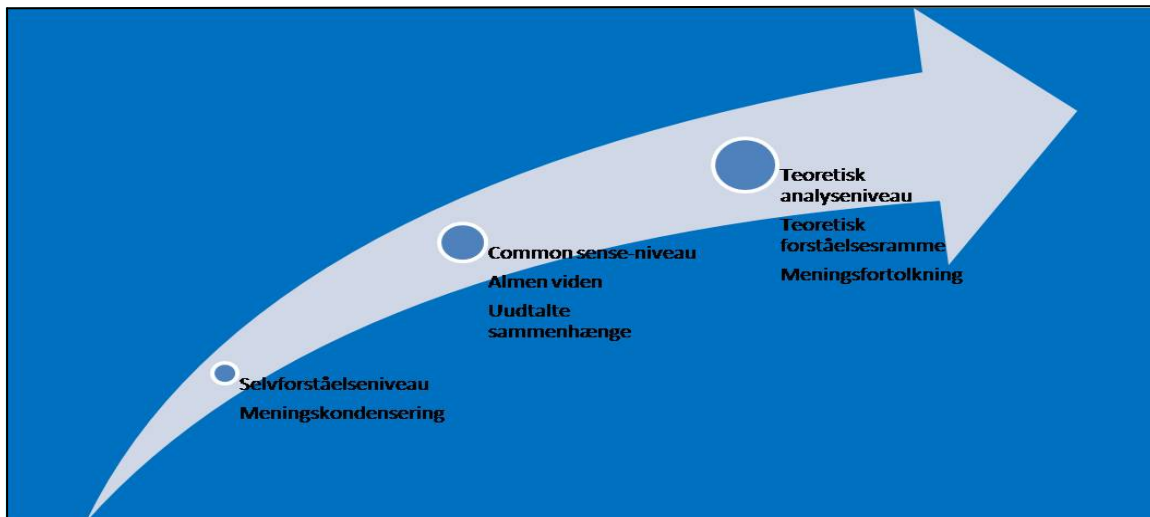
dybere betragtninger på common sense-niveauet, og det samme gør sig ligeledes gældende i den følgende overgang. Det sikrer dermed, at man som forskere får fat i empiriens forskellige dybder og forhindre samtidig, at forskerens perspektiv og tolkningskontekst forbliver implicit i analysen, hvorved den kan fremstå vilkårligt og subjektivt. Mit første skridt i analysen vil således være på et selvforståelsesniveau, hvor jeg lader den induktive, fænomenologiske tilgang komme i anvendelse. Her analyserer jeg udelukkende og loyalt på baggrund af det, der er blevet sagt i interviewet, hvorved den nødvendige indlevelse og åbenhed overfor informanternes betydningsdannelser sikres. Som analytisk redskab til dette første niveau vil der blive anvendt meningskondensering, hvor de forklaringer jeg udvælger med udgangspunkt i temaerne, trækkes sammen til kortere formuleringer, og hvorigennem jeg vil opnå værdifuld indsigt i informanternes motiver, præferencer og forståelsesunivers. Der stræbes efter en så præcis gengivelse som muligt, men i samme omgang udelades det, som jeg ikke finder væsentligt i en samlet forståelse. Næste analytiske skridt vil være en uddybende forståelse af empirien, hvor min almene viden og opfattelse inddrages, og som skal belyse det, som ikke specifikt er blevet udtrykt, men som kan ”læses mellem linjerne”. Her sættes bl.a. fokus på måden, ting bliver sagt på, hvem der siger hvad, og sammenhænge de siges i. Det kan siges at være en søgning efter mønstre, som informanten ikke selv er bevidst om (ibid:180). Der vil på dette niveau endvidere forekomme observationsanalyse, hvorved der fokuseres på informanternes performative aspekter i interviewet. Sidste skridt i analysen vil med udgangspunkt i betragtninger fra selvforståelse- og common sense-niveauet bryde det empiriske materiale yderligere og ved inddragelse af teori, opnå en dybere forståelse. På baggrund af mine empiriske iagttagelser udvælger jeg centrale passager, som fungerer som illustration. Samtidig har min teori bidraget med en begrebsliggørelse af det, jeg vil fokusere på. Det er i mødet mellem disse to, at fremstilling opstår. Hvis fremstillingen virker uklar, er der i samme omgang mulighed for at vende tilbage efter mere teoretisk information eller flere iagttagelser, hvorved fremstillingen fremstår tydeligere. Det er ligeledes på dette sted, at det hermeneutiske får lov at udfolde sig, netop ved at der vendes tilbage til delene for at forstå helheden. Dette tredje niveau vil i specialet bearbejdes ved hjælp af meningsfortolkning. Denne metode fremhæves hos Kvale som én mulighed blandt fem¹⁰. Ved meningsfortolkning forstås ifølge Kvale, at metoden:

¹⁰ De fire andre metoder til interviewanalyse er meningskondensering, kategorisering, narrativ strukturering samt skabelse af mening gennem ad hoc-metoder (Kvale, 1997:191).

Metode

”...går videre end en strukturering af tekstens manifesterede betydninger til dybere og mere eller mindre spekulative interpretationer af teksten...vil fortolkning rekontekstualisere udsagnene inden for bredere referencerammer” (Kvale, 1997:191).

Det bliver således klart, at der i analysen vil foregå en bevægelse mellem niveauerne, og hvor denne bevægelse vil være præget af en dybere søgning efter betydningsstrukturer og – relationer. Forståelsen bliver først tydelig via den opadgående bevægelse og ved inddragelse af både common sense og et teoretisk bidrag, der dermed rekontekstualiserer det sagte. Overordnet set vil analysen i henhold til min teori og den socialkonstruktivistiske position inddrage min faglige og sociale position eller placering i forhold til feltet, da mit perspektiv i forhold til at betragte feltet, anses som relevant i en samlet forståelse af helheden. Jeg vil med andre ord lægge konteksten og min egen placering i denne nedover analysemodellen, hvorved jeg opnår en teoretisk indsigt i den sociale virkelighed. Den opadgående bevægelse mellem de forskellige niveauer er grafisk afbilledet i figur 4

FIGUR 4 OPADGÅENDE FORTOLKNINGSNIVEAUER.

Analysestrategien vil med andre ord være præget af en opadgående tolkning, hvor informanternes selvforståelse overskrides med inddragelse af viden samt ved at empirien konkret konfronteres med teorien. Det betyder, at både den almene viden og teorien bruges til at stille spørgsmål til empirien. Og er begge samtidig med til at give andre svar end de professionelle. Tolkningen er således en dialog, der føres mellem viden, teori og empiri, hvorved der produceres ny erkendelse.

Med etiske briller

Når der foretages undersøgelser med mennesker, er det ikke kun et spørgsmål om at vælge de rigtige værktøjer eller teknikker til frembringelse af viden, men der bør ligeledes reflekteres over, hvordan og om undersøgelsen påvirker de inddragede personer. Der bør med andre ord foretages

Metode

nogle moralske overvejelser over sine arbejdsprocesser. Følgende afsnit vil bidrage med nogle generelle etiske betragtninger i forhold til en forskningsproces samt kort gennemgå nogle etiske teorier. Der vil efterfølgende blive foretaget nogle etiske refleksioner og valg i forhold til nærværende speciale.

Som udgangspunkt bør etiske valg og overvejelser ikke specifikt foretages i begyndelsen eller i slutningen af et forskningsprojekt.

”... etiske beslutninger er ikke knyttet til et enkelt stadium af interviewundersøgelsen, men melder sig hele forskningsprocessen igennem. [...] ... der tages hensyn til etiske spørgsmål lige fra undersøgelsens spæde start til den afsluttende rapport” (Kvale, 1997:116).

Man bør således forholde sig til etikken igennem alle dele af processen, men også den enkelte forskers evne til at frembringe etisk forsvarligt data eller empiri har betydning. Ligeledes bør man gøre sig etiske betragtninger i forhold til de personer, man involverer i sin undersøgelse. Kvale konstaterer:

“En interviewundersøgelse er et moralsk foretagende. Den personlige interaktion i interviewet påvirker den interviewede, og den viden, interviewet producerer, påvirker vor forståelse af menneskets situation” (Kvale, 1997:115).

Personlige egenskaber såsom integritet, ærlighed, viden og erfaring hos forskeren kan ligeledes have afgørende relevans for opnåelse af brugbare data. Men også videnskabelig ansvarlighed, forholdet til informanter samt forskerens uafhængighed kan anses som etiske aspekter, man bør forholde sig til (Ibid:123).

Etiske betragtninger i specialet

Ovenstående har givet et ganske kort, men generelt billede af, hvordan man som forsker etisk bør overveje sine valg igennem hele forskningsprocessen, samt hvorledes man bør tilnærme sig sine informanter. Jeg betragter disse henvisninger som minimumskrav i enhver forskersituation, hvorimod man i hvert enkelt tilfælde bør forholde sig specifikt til sit forskningsobjekt. Forskellige undersøgelser kræver forskellige etiske valg og fravalg, og det er således væsentligt, at der tages stilling i de forskellige situationer. I nærværende speciale har jeg forsøgt at lade mine etiske refleksioner fremgå implicit ved gennemlæsningen af specialet, da jeg har forsøgt at skrive det ind, de steder det har vurderedes for relevant. Jeg vil dog alligevel her fremhæve enkelte af de etiske valg og overvejelser, jeg har foretaget gennem processen. Overordnet set har jeg forsøgt at beskrive arbejdsprocessen gennem specialet så gennemskelig for læseren som muligt samt beskrive de til-

Metode

og fravalg, jeg har taget i forhold til samtlige af specialets dele. Derudover har jeg gjort mig nogle etiske overvejelser i forhold til samarbejdet med informanterne. Mange er disse valg fremgår allerede tidligere i metodeafsnittet såsom sikring af anonymitet og fortrolighed, information om formål med specialet samt med deltagelse i fokusgruppeinterviewet, overvejelser over verificering hos informanter, overvejelser i forhold til lokaliteten ved indsamling af empirien samt omkring transskribering. Derudover fordres bl.a. til, at jeg som forsker, formår at opretholde en tryk, respektfuld og tillidsvækkende situation, hvor hver enkelt informant får mulighed for at ytre sig om det, de finder relevant. Dette finder jeg især væsentlig i forbindelse med valget om fokusgruppeinterview, hvor der er risiko for, at enkelte ikke føler sig ”trygge nok” i relationen med de andre professionelle. Denne følelse af utryghed ville sikkert have været mere nærværende, hvis der i interviewet ønskedes information om personlige, følsomme emner såsom psykisk sygdom eller misbrug. På baggrund af mit valg om at fokusere på professionelle i en arbejdssammenhæng, er der i denne relation ikke samme ”risiko” for at berøre sådanne emner, men det sætter andre etiske aspekter i spil, som jeg bør være opmærksom på. Der kan opstå en loyalitetskonflikt imellem informanterne og arbejdsplads eller mellem øvrige kollegaer, hvis de ytrer sig om ting, som vedkommende oplever som problematisk, og som vil berøre deres arbejdsmæssige relationer og samarbejde senere hen. Dette vil selvfølgelig være svært for mig at gardere imod, da jeg ikke kender den interne, daglige arbejdsgang. Men opstår der alligevel situationer, hvor en informant føler, at vedkommende har ytret sig om noget følsomt, kan jeg kun henvise til informanternes mulighed for efterfølgende at trække udsagnet tilbage eller tilføje noget til forståelsen. Desuden er der kun få spørgsmål, hvor jeg ønsker alles svar, resten af spørgsmålene er baseret på, at informanten selv vurderer, om han/hun ønsker at byde ind. Jeg finder det ydermere som min opgave at sikre, at informanterne er indforståede med, hvad interviewet skal anvendes til, samt sikre at de deltager på frivillig vis, og til hver en tid er i deres ret til at trække sig. Derudover har jeg gjort mig etiske overvejelser i forhold til min analyse. I denne udleder og konkluderer jeg på baggrund af diskussioner, og jeg vil på grund af min hermeneutiske tilgang uddrage og konkludere ting, som ”rækker ud over” det sagte. Jeg bør i den forbindelse gøre mig overvejelser over, hvor dybtgående og kritisk jeg kan analysere og fortolke uden at få det verificeret hos informanterne. Dette er selvfølgelig et dilemma, der generelt optræder i hermeneutiske analyser, hvor man som forsker forsøger at finde en dybere sandhed, og i overgangen mellem informantens udtalelser og forskerens fortolkninger kan der fremgå et magtmæssigt forhold om retten og magten til at tillægge andres udsagn en bestemt betydning (Kvale, 1997:222). Dette vil jeg så vidt muligt forsøge at undgå ved i

Metode

teksten at tydeliggøre, hvornår det er informanternes mening henholdsvis mine fortolkninger, der fremgår. For at tydeliggøre dette vil citater fra informanterne være i *kursiv* samt fremstå indrykket på linjer for sig selv. Der kan desuden henvises til de tidligere beskrevne tolkningsniveauer, hvor informanternes forståelser og meninger kommer til udtryk på selvforståelsesniveauet, mens det i højere grad er mine fortolkninger, der fremgår på common sense- og det teoretiske niveau.

Kvaliteten i undersøgelsen

Som indledning til dette afsluttende afsnit, bør det understreges, at kvaliteten i en undersøgelse ikke specifikt bør opsamles i et afsluttende metodisk afsnit, men i stedet fremgå implicit gennem hele forskningsprocessen qua de valg, der træffes (Olsen, 2002:149, Kvale, 1997:231). Dog kan der alligevel knyttes nogle overordnede kommentarer. Når en undersøgelses kvalitet skal vurderes, peger en stor del af litteraturen på anvendelse af begreberne validitet, reliabilitet og generaliserbarhed. Anden litteratur foretrækker at opererer med begreberne gyldighed og pålidelighed (Fx Fowler (1995) og de Vaus (2002) i Olsen, 2005:23). I nærværende speciale er det i forlængelse af Kvalets terminologi valgt at benytte førstnævnte. Disse begreber ligger sig op af en konstruktivistisk/hermeneutisk tilgang, og der skulle evt. have været anvendt et andet begrebsæt, hvis specialet eksempelvis havde haft en positivistisk tilgang. Spørgsmålet om validitet kan søges på forskellige niveauer (Kvale, 197:232). Jeg har i undersøgelsen efterstræbt validitet ved konsistens mellem alle dele af forskningsprocessen og ved at relatere alle valg direkte til min problemformulering. Jeg har måttet overveje, hvorvidt mine metoder overhovedet har været anvendelige i forhold til anskaffelse af de informationer, jeg havde intentioner om. I og med jeg ønskede at fokusere på professionelles betydningstillæggelse, finder jeg brugen af fokusgruppinterview værende en brugbar metode. Gruppedynamikken har formentlig, qua informanternes større mulighed for refleksion, frembragt betydninger, som eksempelvis et livsverdensinterview ikke ville have berørt. Samtidig har jeg spurgt mig selv, om mine indsamlede data stemmer overens med den komplekse virkelighed, jeg ønsker at indfange? Dette mener jeg ligeledes til dels at kunne bekræfte, i og med at metoden netop sikrer, at der er *overensstemmelse* mellem den information, som en informant udtrykker, og virkeligheden - her professionelles praksis. Netop overensstemmelse er for mig det tætteste, jeg kan komme på en gengivelse af en virkelighed, som aldrig helt lader sig indfange. Jeg er desuden opmærksom på, at graden af validiteten afhænger af graden af rimelighed i tolkningen. Som det påpeges af Kvale er det den professionelle selv, der er kriteriet for gyldighed, og der skal derfor være overensstemmelse mellem det, der er blevet sagt og min fremstilling af det. Det kan således gøres mere validt ved at

Metode

fremlægge tolkningen for informanten. Lignende diskussion gennemgik jeg i afsnittet om 'verificering af interviewteksten hos de adspurgte', hvor jeg fravalgte at lade informanterne gennemse transskriptionen. Jeg har truffet samme valg i forhold til min analyse, og derfor kan validiteten i undersøgelse siges at være lav. Dog skal det her påpeges, at jeg tilbyder informanterne et referat af de samlede resultater efter forsvaret af specialet. For at højne validiteten af undersøgelsens resultater, kunne jeg have foretaget triangulering, hvorved kombinationen af flere metoder kunne have produceret uddybende viden. Indsamlingen af forskellige typer data om samme emne ville have fungeret som et slags tjek på hinandens validitet. Deltagerne ville evt. ikke sige det samme i fokusgrupper som ved deltagende observation, og det kunne således forklare noget om de sociale relationer (Halkier, 2002:18) Derudover kan der også foretages teorivalidering. Ved tolkningen af teori er det teorien selv, der er gyldighedskriterier. I vurderingen af teorien bør der således foretages et skøn af, om teorien er relevant for det anvendte område. På baggrund af tidligere foretagne refleksioner over anvendelsen af Bourdieu som teoretisk forståelsesramme, finder jeg denne valid. Det kan i forlængelse heraf dog have højnet validiteten, hvis jeg havde inddraget anden teori, som kunne anskue den sociale virkelighed på helt anden vis og udfordret Bourdieus teoretiske betragtninger. Overordnet set er det således afgørende, at jeg som interviewer i forvejen havde et vist kendskab til emnet, området og teorien, så jeg kunne spørge ind til almindelige vendinger og fraser og fortolke disse løbende i henhold til det hermeneutiske paradigme.

I forhold til spørgsmålet om reliabilitet bør undersøgelsen vurderes i forhold til en gentagelse eller reproduktion. Som udgangspunkt må reliabiliteten konstateres at være lav, da fokusgruppeinterviewet er foregået i en intersubjektiv kontekst, hvilket betyder, at den er unik og derfor ikke kan genskabes på præcis samme måde ved et nyt interview. Ved at gentage samtalen med de samme professionelle, vil samtalen i sig selv producere ny erkendelse. Dette vil i øvrigt være tilfældet i alle socialkonstruktivistiske opgaver, da forholdet mellem forsker og det udforskede altid vil være en unik situation. Spørgsmålet om reliabilitet i en socialkonstruktivistisk kvalitativ undersøgelse handler derfor i stedet om at undgå fejkilder og tilfældigheder i datamaterialet samt yde gennemsigtighed i forhold til metoder og fremgangsmåder. Dette er i specialet forsøgt ved løbende at argumentere for mine valg og diskutere implikationerne heraf. En undersøgelses reliabilitet kan godt være høj, uden at være valid. Dermed kan jeg have anvendt de korrekte metoder til undersøgelsen, men ikke have undersøgt det, som jeg som udgangspunkt gav udtryk for. Det omvendte scenarie kan derimod ikke finde sted.

Metode

Som afslutning på dette afsnit vil jeg understrege, at specialets generaliserbarhed bærer præg af en humanistisk opfattelse, hvor hver situation er unik, og hvor hvert fænomen har sin egen indre struktur og logik (Kvale, 1997:227) Jeg er bevidst om, at undersøgelsen ikke kan generaliseres til at være gældende for alle professionelle i offentlige organisationer. På baggrund af kun ét fokusgruppeinterview med i alt 6 deltagere, vil der aldrig kunne tales om en generalisering, hvilket dog heller ikke fra start har været undersøgelsens formål. Jeg er således opmærksom på, at de betydninger, forståelser og meninger der kommer til udtryk, ikke kan siges at være gældende for offentlig praksis generelt. Det giver mig i stedet en mulighed for at udpege nogle lokale tendenser i forhold til den betydning evaluering tillægges i offentlige organisationer. Disse kan evt. overføres til andre områder i offentlig regi eller blot anvendes som afsæt i en yderligere forståelse af evalueringens fremtræden karakter.

KAPITEL 6

ANALYSE

Den kvalitative analyse baseres på et fokusgruppeinterview foretaget i en mindre dansk kommune. Analysen hviler på udsagn fra seks ansatte ved pågældende kommune¹¹, som i specialet er betegnet professionelle, og som enten besidder en chef-, mellemlider- eller konsulentfunktion. De arbejder alle med evaluering og dokumentation som redskab i deres daglige praksis. Analyseproceduren vil være præget af skridt på tre niveauer, som har en indbyrdes hierarkisk sammenhæng og påvirkning, og som samlet set skal medvirke til at svare på problemformuleringen. På selvforståelsesniveau vil jeg foretage meningskondensering baseret på informanternes udtalelser, hvor jeg vil sammenfatte og ekspliciterer den selvforståelse, der ligger i det samlede materiale. Næste skridt er en analyse af empirien med specifik inddragelse af min common sense-forståelse, hvor jeg dykker dybere ned i materialet og betragter de ting, som ikke umiddelbart fremtræder. På dette niveau vil jeg ligeledes inddrage mine observerede betragtninger fra fokusgruppeinterviewet, og der vil på dette niveau således også blive analyseret på informanternes performative aspekter. Sidste analyseskridt vil være med inddragelse af Bourdieus teoriapparat, som i samspil med empirien skal frembringe nye lag og perspektiver. På alle tre niveauer vil blive der blive udvalgt og inddraget relevante citater, som skal fungerer som illustration af analysen. Jeg vil ligeledes igennem hele analysen forsøge at holde mig til de temaer, der er opsat i interviewguiden, hvorved disse fungerer som analysens "røde tråd". Hver del vil blive afrundet med en delkonklusion, hvor de væsentligste pointer sammenfattes. Det skal her understreges, at samme sekvens eller passage fra interviewet kan give anledning til fortolkninger på forskellige niveauer, hvorfor der kan forekomme citatgentagelser.

Del 1 – Informanternes selvforståelsesniveau

Tema A - Erfaringer med brug af evaluering på et selvforståelsesniveau:

Informanterne er alle hurtige til at præcisere, hvorledes de definerer evaluering, og deres umiddelbare beskrivelser har alle positivt og udviklende karakter. Med deres tilkendegivelser fremgår det, at evaluering anses som et redskab, der kan anvendes til at sætte fokus på deres praksis og få et billede af, hvordan der specifikt skal arbejdes. Der benyttes ord som "*opfølgning på mål*",

¹¹ Se evt. bilag 2.

Analyse

"dokumentation", "synliggørelse", "bredere perspektiv", "legitimitet" og "evidens". Gennem diskussionen fremgår det, at på trods af evaluerings mange "ansigter", har samtlige informanter umiddelbart en meget ensrettet definerings af evaluering, hvilket fremgår af deres indledende beskrivelser. Dette kan dels tolkes ud fra det forhold, at de befinder sig i en gruppesituation, hvor de påvirker hinanden, og hvor der således er øget sandsynlighed for, at de frembringer gruppens betydningsdannelse og i mindre grad deres personlige. Når den første informant giver udtryk for sin positive tilkendegivelse overfor redskabet, påvirkes resten af gruppen til at sammenstemme. Jeg mener samtidig, at denne enstemmighed også kan tolkes som et tegn på en symbolsk evalueringsanvendelse, hvor de kommunikerer over for hinanden og over for mig, at de følger organisationens forventning om modernitet, rationalitet og legitimitet, da de netop benytter evaluering. Ikke på ét tidspunkt igennem interviewet stoppes der op og stilles kritiske spørgsmål ved evaluering som overordnet organisatorisk procedure, hvilket kan tolkes som om, de professionelle ligefrem anser evaluering som noget "helligt". Dermed kan evaluering betragtes som omgivet af en "protected discourse", som ifølge James March er "en beskyttet gruppe af ord, der er hellige og aftvinger særlig respekt" (Dahler-Larsen, 1998:14). Gennem udtalelsen fra informant JH, illustreres det sammenfattende, hvordan informanterne betragter redskabet:

"For mig er evaluering en opfølgning af, virker det, vi går og siger, vi gerne vil lave? Hvordan virker det, hvad virker godt, hvad virker ikke så godt? Det er også et middel til, hvad skal man sige, at få en fornemmelse af, hvad er det, man har at arbejde videre med, og hvad er det, man måske skal sige, dét skal vi lave om".

Hos informant LJ er evaluering det led, der for hende binder tingene sammen i praksis, giver arbejdet mening, og giver hende mulighed for fordybelse. Hun påpeger desuden, at for hende adskiller evaluering sig fra dokumentation ved, at der kommer noget subjektivitet, vurdering og viden ind over, og det bliver i mindre grad blot tal og anbefalinger, der skal følges.

"Det skaber sammenhæng, synes jeg. Mellem alle de forskellige lovkrav der er, lokalpolitiske krav der er, forældrekrav, kvalitetskrav, alt det vi nu bliver mødt med...[...] Og det skaber mening, det giver mening, fordi det ikke bliver sådan noget hovedkulds, gående fra det ene til det andet middel uden overvejelser og uden omtanke".

Det bliver i diskussionen klart, at informanterne, taget deres lederposition i betragtning, også anser evaluering som et middel til at påskønne, synliggøre og fremhæve det arbejde, deres medarbejdere udfører. På den baggrund får evaluering betydning som et anerkendende

Analyse

redskab, som kan anvendes til yderligere formål end det officielle. Informant EH sidder i en anden position end resten af informanterne, da hun er chef i en forebyggelses- og rådgivningsafdeling. Det fremgår af hendes udtalelser, at hun har et mere overordnet blik på evaluering, hvorved hendes udtalelser mere er fokuseret mod produktivitet end de resterendes mere overordnede kommentarer. For hende er det væsentligt, at evalueringen har en anvendelse for øje, og hun har en oplevelse af, at hendes personlige kompetencer er blevet forbedret, da hun konkret har opnået en øget og præciseret målformulering i evalueringsskemaer til brug i resten af kommunen. Denne erfaring understreges af JH, som er konsulent i samme afdeling. Også han oplever en højere grad af frihed end tidligere til selv at definere, hvad der skal måles på. Samtidig er det for ham væsentligt, at der i evalueringsskemaerne indarbejdes forandringsteori, så der tænkes projektorganisering og evaluering sammen fra start. Dermed fremstår evaluering for ham som en betydningsfuld faktor i det samlede billede af hans arbejdsmæssige indsats. Endvidere er det for informant EH væsentligt, at evaluering også tænkes som læringsredskab, som ved at blive anvendt konstruktivt udvikler sektorerne, afdelingerne og den enkelte medarbejder.

”... evalueringen kan ikke være en succes eller ikke en succes. Evalueringen er det, vi lærer af. Sætte nogle mål op, og så kan det godt være, at vores indsats lever op til de mål. Det kan også godt være, at vi ikke lærer noget af det, men det er jo en risiko, man må tage, når man sætter noget i gang, og vi flytter os jo aldrig, hvis vi ikke også lærer af dem”.

Til trods for de indledningsvist positive tilkendegivelser overfor evaluering som et vigtigt og anvendeligt redskab i praksis, drejer diskussionen sig hurtigt mod ulemper i procedurerne ved brugen af evaluering. Bl.a. har manglende IT-redskaber besværliggjort praksis for informant MAn, da de i deres afdeling er nødsaget til at foretage optællinger manuelt, hvilket har ført til, at konkrete evalueringer undlades, og der bliver i stedet handlet på baggrund af ”synsninger”. I den sammenhæng kommer evaluering til at fremtræde som en uoverskuelig pestilens for informanten, hvilket påvirker hendes opfattelse af redskabet. De mangler i afdelingen desuden hardcore data, som de kan måle deres arbejde på frem for handlinger på baggrund af medarbejdernes interne diskussion om, hvad de tror og mener. Der må ifølge informanterne udstikkes konkrete retningslinjer i den daglige praksis, som medarbejderne kan forholde sig til, så de ikke føler sig usikre og rådvilde, hvilket kan være årsag til barrierer for det videre arbejde. På den baggrund kan evaluering betragtes som et redskab, der yder informanterne arbejdsmæssige guidelines, så de har

Analyse

nemmere ved at gennemskue og argumenterer for sociale tiltag. Dette understreges af informant MW:

”Men også fordi, jeg kan mærke på mit personale, at f.eks. travlhed og så møde dem på fornemmelsen, så er det altså noget skidt, hvis ikke man har noget at evaluerer på og sige: Jamen, faktisk så siger tallene sådan her”.

Informant MAn, som ikke er i besiddelse af de nødvendige IT-programmer, påpeger i forlængelse heraf, at hun ligeledes personligt føler sig for dårligt klædt på til at udarbejde og udføre gode, brugbare evalueringer. Hun anvender i højere grad sin erfaring til at svare på spørgsmål om evalueringer, hvilke hun dog finder svære at gennemskue. Hun føler, hun mangler tydeligere præcisering af, hvad det er for forskellige former for evaluering, hun foretager. For hende er evaluering ikke et udelukkende positivt anvendeligt redskab, men også en ubrugelig procedure hvis man som hende ikke er i besiddelse af de nødvendige kvalifikationer.

”... jeg har rigtig svært ved at gennemskue, hvad er det rent faktisk, de har undersøgt. Og hvad måler vi os i forhold til hvad, det er jo, jeg kan simpelthen ikke finde ud af det, og det står ikke ordentlig i papirerne [...] Så det er der, jeg tænker, der bliver også lavet en rigtig masse lort, som der er svært at bruge i hvert fald – når man ikke ved noget om det”.

Det bakkes til dels op af informant MA, som har oplevet, at det indledningsvist har været vanskeligt at præcisere målene for en indsats, da disse kan anskues fra en række forskellige perspektiver, og at det dermed ikke altid er klart, hvorfor og for hvem man foretager den pågældende evaluering. Evaluering kan således også medføre forvirring og uklarhed:

”Noget af det, jeg også synes, der kan være rigtig svært, det er netop, at det jo er utrolig vigtigt at få fastsat målene for indsatsen allerførst, det er evalueringen jo dybt afhængig af. For hvad er det, vi skal måle på? [...] Altså hvad er succeskriterierne? Hvem er det, der skal være tilfredse”?

En væsentlig erfaring som samtlige informanter har gjort sig, er erkendelsen af, at der er sammenhæng mellem ressourcer og det arbejde, der udføres. Flere af informanterne har befundet sig i situationer, hvor de har været nødt til at foretage bestemte arbejdsprocedurer eller lave en bestemt evaluering, da det netop ville sikre dem økonomisk støtte fra puljer. De nikker derfor alle anerkendende, da informant MW siger:

Analyse

”Men der kan man sige, der var vi nødt til at forme ansøgningen og noget af evalueringen sådan, at det passede med at vi kunne få pengene. Sådan er virkeligheden også”.

Netop på grund af en reducere af ressourcer i organisationen har informant LJ oplevet tendens mod at snævre ind og foretage selvevaluering for at indfri evalueringsforventningerne. Hun udtrykker desuden ærgrelse ved de mange puljer, som kan gribe forstyrrende ind i forhold til at gøre sig sine erfaringer lokalt, fordi de af økonomiske og budgetmæssigt årsager søger puljepenge til at sætte projekter i gang, så snart muligheden byder sig. Således udelades eller nedprioriteres de dybe og udviklende refleksioner i forhold til udført eller kommende arbejdsprocedurer eller projekter på grund af det tids- og ressourcemæssige pres, de er underlagt i deres offentlige praksis. Evaluering bliver dermed ikke i alle tilfælde anvendt på en måde, som er ønsket, men bliver modificeret og tilpasset, hvorved dens oprindelige hensigt udelades.

”... der har vi bare ikke ro nok til altid helt at få det implementeret godt nok og få gjort os de erfaringer, og hvad virker og hvad virker ikke”.

Endelig udtrykker informant EH forståelse for, at resten af gruppen finder evalueringsområdet komplekst, og at brugen af evaluering ikke er entydigt. Erfaringsmæssigt har hun oplevet, at en evaluering ikke bare er en evaluering, men at der er mange andre elementer, der påvirker og spiller ind på arbejdet og resultaterne af en evaluering, og at det på den baggrund derfor er enormt vigtigt, at evalueringens formål fremgår tydeligt. Med sådanne betragtninger i mente kan det være vanskeligt at frembringe en entydig betydning i forhold til evaluering, da der for informanterne spiller mange udefrakommende faktorer ind, og som dermed påvirker deres svar.

”Men uanset hvor meget, det er da i hvert fald min erfaring efter et langt liv, det er at der er så mange faktorer, der spiller ind i forhold til, om et projekt bliver en succes eller ej. Og så længe du lader ildsjæle drive det i første ombæring, så kan det gå hen og blive en succes næsten uanset hvad. Men i det øjeblik det skal implementeres og køres videre, så opdager man, at man måske havde, at det var det forkerte, man havde fokuseret på, for at det her skulle blive en succes”.

Så på trods af at ovenstående passager illustrerer, at professionelle også til tider oplever evaluering som et redskab uden fastsatte formål og på flere måder som barriere i deres praksis, er der stadig stor opbakning til redskabet, hvilket de indledende sekvenser vidner om. Det tolker jeg på den måde, at evaluering hos professionelle har opnået status af ritual. De kompetencer der forbindes med evaluering, betragtes som attråværdige, faglige kvaliteter, som professionelle finder væsentlige

Analyse

at fremhæve. Det symboliserer dermed deres responsivitet, omstillingsparathed og ansvarlighed overfor både organisationen og omverdenen, og de aspekter ved redskabet som er mindre eftertragtede ignoreres samtidig ubevidst.

Således har ovenstående analyse på selvforståelsesniveauet bidraget med en kondensering af, hvilke erfaringer informanterne fremhæver i forhold til evaluering samt et generelt billede af, hvordan de opfatter, definere og forstår evaluering som redskab.

Tema B - Ændringer på evalueringsområdet på et selvforståelsesniveau:

Indledningsvis gør informant EH opmærksom på, at hun med sine mange år i faget, oplever, at der er sket meget på evalueringsområdet. Tidligere oplevede hun, at evaluering var en procedure, der blev foretaget til slut i et projekt, og som oftest kun blev udført og læst af de involverede partere. Dermed kan det tolkes, at nuværende evalueringer i højere grad end tidligere bliver anvendt, bl.a. ved at foretage midtvejsevalueringer hvorved der er mulighed for at tilpasse enten mål eller indsats, hvilket dermed kvalificerer arbejdet. Således er der sket ændringer i både procedurer og konkrete arbejdsmetoder, og det har endvidere efter hendes mening opkvalificeret medarbejdernes faglige kompetencer.

”Jeg synes, vi er blevet skarpere til at få stillet de rigtige spørgsmål, når projekterne skal starte”.

Informant MA har ligeledes oplevelsen af, at anvendelsen af midtvejsevalueringer er med til at effektiviser, optimere og kvalitetssikre tilbud, og for hende er der sket en ændring i forhold til hele den kognitive opfattelse af redskabet, da hun ikke længere anser evaluering som nødvendigvis noget stort og indgribende, men kan foretages på forskellige niveauer og med forskellige arbejdsmæssige indsats. De sociale projekters tilrettelæggelse og gennemførelse må på den baggrund fremgå mindre standardiseret for informanterne og dermed både åbne mulighed for refleksion men også give plads til, at der lægges det arbejde i den pågældende evaluering, som informanten finder nødvendigt.

”Heldigvis er ved at ske et skred i opfattelsen af evaluering. At evaluering er ikke nødvendigvis et kæmpe projekt, at nu skal du igennem en kæmpe proces. Men at evaluering er mange ting”.

Denne betragtning deles ikke af informant MW. Hun oplever modsat, at evaluering er blevet meget tidskrævende, og hun efterspørger i stedet enkelthed. Dette kan tolkes som om, at informanten

Analyse

oplever, at der skal lægges et større stykke arbejde i selve evalueringen, end de resultater hun afslutningsvis opnår. Procedurene står med andre ord ikke mål med det, de rent faktisk får ud af evalueringen. Samtidig understreger hun dog også, at hendes personlige viden omkring evaluering har ændret og udviklet sig, og at hun er blevet langt mere nysgerrig på, at arbejdsgange og procedurer konstant skal forbedres. Så samtidig med at selve processen for hende kan være langvarig, finder hun dog også processen lærerig og interessant.

Hvor evaluering tidligere var en opgave, man var pålagt i slutningen af et projekt for at dokumenterer sit arbejde, har informant LJ nu oplevelsen af, at tankegangen har ændret sig. Evaluering bliver i højere grad et værktøj, som kan give deres arbejde legitimitet ved bl.a. intern udvikling af viden samt inddragelse af forskningsbaseret viden. I sin praksis arbejder hun med dagtilbudsområdet, og hun anser det som en stor fordel, at Evalueringsinstituttet konkret er koblet på dagtilbudsloven, da det synliggør evalueringens betydning for medarbejderne samt langsomt klæder folk på til i højere grad selv at foretage evaluering internt i institutionerne.

”... så er min oplevelser også, at vi trækker selv evalueringer til os i øjeblikket, fordi den begynder at give god mening for os. Og vi vil gerne selv udvikle vores læreplansarbejde”.

JH påpeger endvidere, at han har en forventning om, at kommunerne fremover vil opleve fortsatte ændringer på evalueringsområdet i retning mod større inddragelse og medbestemmelse i forhold til forskningsprojekter. Dermed sætter det nye krav til professionelles faglige kompetencer, hvilket dermed må forventes at påvirke den betydning, de tillægger redskabet. Evaluering bliver med det udgangspunkt en endnu større del af deres daglige praksis, hvilket må bevirke, at der kommer til at foregå endnu flere ændringer på området, og dermed også ændringer i deres opfattelse og holdning til redskabet.

”Det er også tegn i sol og måne og stjernerne over, at kommunerne kommer til at spille en større og større rolle i forhold til forskning [...] at kommunerne i langt højere grad vil spille en rolle som deltager i forskningsprojekter”.

Endeligt konstaterer EH, at hun har oplevet, at der fra både regeringens og organisationens side løbende er kommet øget fokus på behovet for inddragelse af kvalificeret evalueringskompetencer. På den baggrund kan der tolkes en sammenhæng mellem tidligere evalueringers manglende udnyttelse og inddragelsen af ekstern viden. Evalueringsparadokset, som blev omtalt i afsnittet om problemfeltet, kan evt. skyldes, at evalueringerne ikke har været omgivet af tilstrækkelig

Analyse

kvalificeret, evidensbaseret viden, hvorfor resultaterne reelt ikke kunne videreføres til praksis. Dermed understreges det, at det ikke er nok bare at foretage selvevalueringer af sit arbejde, men der skal i højere grad inddrages kvalificeret viden.

”Der er flere og flere af de der projekter, specielt dem der er udmeldt af ministerierne, hvor det er et krav, at der skal være en ekstern evaluator. Og helst en akademisk evaluator på en eller anden led. Og det er jo også fordi, man har fundet ud af, at der er måske for meget ”vi tænker og føler” i mange evalueringer. Og hvis der skal være noget evidens på det her, der kan bruges bredere en i den enkelte kommune, der får projektmidler, så er det også vigtigt at have nogen, der er dygtige til det her”.

Ovenstående tema har på et selvforståelsesniveau belyst, hvordan og hvilke ændringer informanterne har oplevet på evalueringsfeltet, og som har været medvirkende til at forme den betydning de tillægger redskabet. Sidste tema på dette niveau vil behandle deres interne forståelse af evaluering både i denne gruppe og i organisationen generelt.

Tema C - Intern forståelse af evaluering i organisationen på et selvforståelsesniveau:

I diskussionen omkring den interne holdning og forståelse af evaluering fremkommer det tydeligt, at alle informanterne til tider føler sig alene med evalueringsansvaret, og at de i nogle tilfælde ender med at sidde alene og svare på evaluerings spørgsmål, som de måske ikke føler sig helt trygge i. Dermed kan det ses som tegn på, at de ikke i alle tilfælde føler sig godt nok klædt på til at varetage evalueringsopgaver, og at de mangler faglige evalueringskvalifikationer.

”Jeg synes sådan helt overordnet, når man igangsætter nogle ting, så er man meget overladt til sig selv i forhold til evaluering, med mindre det er projektmidler, hvor de stiller krav om evaluering, hvor er en formidler med til evaluering. Ellers synes jeg generelt, i hvert fald rent ledelsesmæssigt, at man godt kunne bruge nogle redskaber i forhold til selve det at kunne lave evaluering”.

Denne diskussion udvikler sig til en længere drøftelse omkring fordelene ved at indføre mere vidensdeling i kommunen og bruge hinandens erfaringer og kvalifikationer på tværs af grupper, afdelinger og sektorer. Alle informanterne bifalder ideen om at oprette en vidensbank centralt i kommunen, hvor der decideret ansættes medarbejdere til at udføre evalueringer eller til at fungere som sparringspartnere specifikt i forhold til evaluering. Således åbner der sig en mulighed for, at der opstår bedre samarbejde på tværs af afdelingerne og dermed videregives noget af den viden, de

Analyse

hver især besidder i deres respektive sektorer. Samtidig kan en sådan vidensbank fungere som en afdeling, der har overblikket, og som kan se sammenhænge og samarbejdsmuligheder sektorerne imellem, hvorved evalueringerne forventes at blive mere skarpe og stringente i forhold til udførelse og anvendelse. Praksis vil på den baggrund i mindre grad blive baseret på hypoteser, som udformes i mangel af bedre.

”For så tænker jeg også, så mødes noget viden og noget evidens, så mødes nogle forskellige holdninger og noget kultur og nogle forskellige værdier, som man måske kunne få til at gå op i en højere enhed. Det var egentlig spændende”.

Ved oprettelse af en vidensbank kan der samtidig åbnes mulighed for refleksion og fordybelse, hvilket informanterne tidligere har efterspurgt. Med en intern vidensbank vil informanterne samtidig kunne undgå at skulle pålægge deres medarbejder, at de konstant skal skifte mellem forskellige arbejdsmetoder og procedurer, hvilket ikke gavner arbejdsmiljøet.

”Og vi kommer til at bruge så meget tid til det her metodeudvikling, så vi bliver aldrig nogen sinde eksperter i noget, vel. Vi bliver eksperter i at sætte os ind i noget nyt hele tiden”.

I forlængelse af diskussionen omkring medarbejderne gør både informant LJ og MA det klart, at det er vigtigt, at en evaluering ikke i talesættes som kontrol af medarbejdernes arbejde, men at en evaluering internt blandt medarbejderne i stedet opfattes som en hjælp frem for en kontrol af deres arbejde. Dette vidner dermed om, at der tidligere har eksisteret en negativ diskurs omkring evaluering, og at de professionelle nu er opmærksomme på at få den ændret i retning af et mere positivt og udviklende redskab. Dette kan dels skyldes, at de er bevidste om, at det netop er deres medarbejdere, der i det daglige skal arbejde på baggrund af evalueringens resultater. Men det kan også betragtes med den rituelle betragtning i mente. Dermed vil evaluering automatisk omgives af en positiv diskurs, som de ubevidst vil forsøge at videreføre til deres medarbejdere:

”... det er der, vi også skal passe på, som du siger, som man i talesætter evalueringen på, at det ikke er kontrol, men at det er noget med at blive klogere og fremhæve...”.

Det fremgår fra informanternes udtalelser, at der i organisationen er stor forståelse for, at der udvikles nye ting og tiltag på baggrund af evaluering. Men samtidig føler informant MA, at der foreligger en forventning både internt og eksternt om, at man er med på den nyeste trend. På baggrund af denne og ovenstående betragtning, må de professionelle dermed være fanget i et

Analyse

dilemma, hvor de på den ene side udsættes for eksternt pres om at sætte nye tiltag i værk, men samtidig undgå et internt pres på medarbejderne, som ikke skal opleve, at arbejdsprocedurerne jævnlige forandres. I forhold til hendes medarbejdere påpeger hun endvidere, at det kan være vanskeligt at præsentere igangsættelsen eller brugen af en ny evaluering for sine medarbejdere, da hun kan have vanskeligt ved at præcisere de nøjagtige fordele. Således vanskeliggøres overleveringen til medarbejderne, da der ikke fremgår nogle klare og konkrete fordele og hensigter med evalueringen.

”... man bør gå på listesko i forhold til at fremlægge en evaluering for medarbejdere. De skal kunne se fordelene lige med det samme [...] at det så også kan give en lettelse i den anden ende, hvis de skal bruge noget tid på det”.

Afslutningsvis mener informant JH, at evalueringstræthed især kan opstå, hvis man ikke får afstemt evner og forventninger, og påpeger, at det i bund og grund drejer sig om differentiering af sit arbejde. Således er det vigtigt, at professionelle fra start gør sig nogle overvejelser omkring, hvad hensigten med evalueringen er, og dermed tilpasser sin metode og procedure derefter. Med henvisning til ovenstående tolkning kan denne henvisning virke modsigende, da der før efterspurgtes klarhed og præcisering. Det vidner dermed om, at der er at gøre med en gruppe informanter, som har forskellige tilgange til evaluering, og har forskellige arbejdsbetingelser i forhold til udførelsen af evaluering.

”Så man tænker differentieringen lige fra starten af. For ellers risikerer vi, hvis alle skal køre den samme metode, jamen så er der nogen, som ikke magter det, og nogen som aldrig vil være tilfredse. Det er bare det, vi skal have den differentiering”.

Dermed afrundes analysen på selvforståelsesniveauet. Jeg har på dette niveau udelukkende forholdt mig til informanternes egne forståelser, og med det udgangspunkt fremanalyseret hvorledes de forholder sig til de tre temaer. En opsamling af disse vil afslutningsvis fremgå i nedenstående delkonklusion.

Delkonklusion på del 1

Med udgangspunkt i informanternes egne forståelser, kan jeg på dette analyseniveau som udgangspunkt konkludere, at alle informanterne besidder en række erfaringer med evaluering. De oplever det alle som værende et positivt, legitimerende og anerkendende redskab i og af deres praksis, og som desuden yder dem arbejdsmæssige guidelines. Dog fremgår det modsætningsvis, at

Analyse

den betydning der tillægges, også er påvirket af eksterne krav og forventninger, og ikke alle informanter føler, at de besidder de evalueringskompetencer, der kunne være ønskelige, hvorved evaluering for dem i stedet er forbundet med forvirring og uklarhed. På trods af evaluerings negative faktorer kan de positive tilkendegivelser dog konkluderes som værende indikation på ritualiserede evalueringer, hvorigennem de signalerer, at de er på højde med samfundets kulturelle betingelser, og udviser ansvarlighed. I forlængelse heraf konkluderer jeg dog, at denne umiddelbare enighed ligeledes kan skyldes gruppedynamikkens påvirkning, som smitter af informanterne imellem, og påvirker dermed også den betydning, som informanterne giver udtryk for. Samtidig er der foregået ændringer på feltet, hvorved informanternes viden om evalueringsprocedurer har ændret sig, hvilket på den ene side har medført en kvalificering af den faglige indsats. På den anden side kan evalueringsparadokset fortsatte eksistens netop forstås på baggrund af manglende kvalificeret, evidensbaseret viden, hvilket bevirker, at resultaterne ikke er brugbare nok til at videreføre til praksis. Informanternes diskussion omkring det tredje tema giver mig endvidere anledning til at konkludere, at der internt i fokusgruppen er et behov for at udvikle evalueringskompetencer og et behov for vidensdeling afdelingerne og sektorerne imellem. Samtidig kan jeg konkludere, at der tidligere har eksisteret en negativ diskurs omkring evaluering, og at de professionelle nu er opmærksomme på at få den ændret i retning af et mere positivt og udviklende redskab, hvilket igen kan skyldes, at professionelle opfatter evaluering som ritual. Den betydning de professionelle tillægger evaluering, er samtidig påvirket af et organisatorisk dilemma, hvor de på den ene side udsættes for eksternt pres om at sætte nye tiltag i værk, og samtidig udsættes for et internt pres fra medarbejderne, som ønsker stabilitet i deres praksis. Som afslutning på dette analyseniveau må det konkluderes, at der er at gøre med en gruppe informanter, som har forskellige tilgange til evaluering, hvilket deres forskelligartede udtalelser og betydningstillæggelse bærer præg af.

Selvforståelsesniveauet har bidraget med vinkler på empirien, som i det følgende vil blive uddybet og fortolket ved hjælp af min common sense. Jeg vil ligeledes under denne analyse benytte mig af de observationer, jeg foretog under interviewet og analysere informanternes performative karakterer.

Del 2 – Common sense-niveau

Tema A - Erfaringer med brug af evaluering på et common sense-niveau:

Jeg konstaterede på det foregående niveau, at alle informanterne oplever evaluering som havende væsentlig betydning i deres praksis. I forlængelse heraf må det samtidigt konstateres, at nogle af informanterne ikke føler sig trygge i forhold til, hvordan evaluering udformes og gennemføres. Det ses bl.a. ved informant MAn, som dels påpeger, at hun er stor tilhænger af evaluering, men samtidig efterspørger hun hjælp og samarbejde i forhold til en konkret gennemførsel. Det kan på den baggrund analyseres som tegn på, at den faglige identitet netop i forhold til evaluering, er utydelig for enkelte af informanterne. De krav og forventninger der er til deres evner som evaluator, er måske ikke fra organisationens side blevet tydeliggjorte eller tillærte, og de bliver derfor rådvilde i deres evalueringspraksis. Det medfører nervøsitet hos den enkelte, hvorved informanten selv stiller spørgsmålstejn ved sine egne evalueringskompetencer. Hvis det forholder sig således, er der behov for organisatoriske ændringer, hvor man i højere grad oplærer de enkelte sektionsledere til at foretage brugbare evalueringer. Det bekræftes af følgende kommentar fra informant MAn:

”Jeg føler mig i hvert fald meget alene omkring de ting. Og jeg synes også, jeg har ikke den store erfaring med at udvikle alle mulige evalueringsmetoder[...]”.

Lidt i tråd med denne påstand bider jeg mærke i, at samtlige informanter anvender betegnelsen ”vi” eller ”man” frem for ”jeg”, når de omtaler deres evalueringspraksis. Det analyserer jeg som signal om, at informanterne netop ikke føler sig godt nok klædt på, og således ikke ønsker at stå alene med opgaven. Jeg mener, det fremtræder mere distanceret, når en informant omtaler sit forhold til praksis med ”man”, hvorimod brugen af ”jeg” indikerer ejerskabsfølelse og større ansvarlighed. Betegnelsen ”man” kan dog ligeledes tolkes som et signal om en fællesskabsfølelse i kommunen sektorerne imellem eller mellem den enkelte informant og deres medarbejdere, som på mange måder inddrages i gennemførslen af evaluering. Modsat kan deres anvendelse af ”man” ganske enkelt også tolkes med det udgangspunkt, at de sidder i en gruppe og diskuterer, og hvis der konstant bliver henvist til ”jeg”, vil det opfattes selvcentreret. ”Man” er med andre ord en betegnelse, der generelt anvendes i daglig tale om både distancerede og nærliggende handlinger.

Analyse

Tema B - Ændringer på evalueringsområdet på et common sense-niveau:

Som det sås på foregående analyseniveau, har informanterne oplevet ændringer på området. Dog bemærker jeg, at hele den diskursive tilgang omkring evaluering, som værende en del af organiseringen af praksis, ikke til fulde er blevet implementeret hos alle informanterne. Hvis informanterne således ikke føler sig trygge i evalueringsarbejdet, kan det ikke undgås at have indflydelse på den betydning, de tillægger redskabet. Dette uddybes af informant MA:

”... der heldigvis er ved at ske et skred i opfattelsen af evaluering. At evaluering er ikke nødvendigvis et kæmpe projekt, at nu skal du igennem en kæmpe proces”.

Det kan skyldes, at især informant MAn, MA og MW oprindeligt er praktikere, som efterfølgende har uddannet sig til ledere, og som derfor ikke fra start har fået indarbejdet procedureerne som en naturlig del af deres arbejde. Sammenligningen foretager jeg dels i forhold til informant LJ, som er akademisk uddannet, hvorved hendes evalueringskompetencer er oplært gennem uddannelse. Dels i forhold til JH og EH, som begge i deres praksis specifikt arbejder med evaluering og dokumentation, og derfor har en anden tilgang og opfattelse. For dem er evaluering blevet en naturlig del af diskursen i deres praksis. Den omtalte utryghed og rådvildhed bliver endvidere bekræftet, da diskussionen retter sig mod vidensdeling af evaluering i kommunen. Da bliver informanterne ivrige og opstemte, da de dermed øjner en mulighed for i mindre grad at stå alene med problematikkerne og måske endda overlade andre opgaven:

”Jeg synes egentlig, det kunne være rigtig godt, hvis der var nogen i X kommune, der simpelthen havde det som job, det var ikke sikkert, de skulle lave det hele, men om ikke andet, så i hvert fald lave noget af det”.

Analysen af tema B på common sense-niveau har vist, at nogle af informanternes kompetencer evt. ikke står mål med de udviklinger og ændringer, der er sket på feltet, hvilket får dem til at betragte evaluering med en vis distance. Følgende tema vil i særlig grad blive analyseret på baggrund af mine observationer, hvor jeg med udgangspunkt i dem, vil benytte min common sense til at sige noget om deres interne forståelser i gruppen.

Tema C - Intern forståelse af evaluering i organisationen på et common sense-niveau:

Det bliver hurtigt tydeligt for mig, at der blandt informanterne eksisterer en særlig respekt i forhold til informant EH og JH, som begge arbejder med udformning af evalueringsskemaer,

Analyse

dokumentation samt gennemførelse af konkrete evalueringer. Denne respekt udtrykkes bl.a. ved, at en stor del af argumentationen bliver henvendt til de to, der bliver ro, når de har ordet, og de bekræftes ofte i deres udsagn af de andre informanter. Jeg registrerer i øvrigt, at de begge virker mere trygge i evalueringslandskabet, og de øvrige informanter ”læner” sig op af deres erfaringer:

”Og jeg vil give EH ret i...”
”Men jeg tror lidt, det også handler om, som JH siger...”
”Det er fantastisk spændende, at vi har, du har JH, fundet ud af...”

På samme vis er der heller ingen, der afbryder de to, når de taler, og EH er ligeledes den, der får gruppen tilbage mod fokus, da de begynder at slutre løs om andet irrelevant. Det kan give indikation om, at der, ikke blot i denne gruppe, men generelt i kommunen er opbygget nogle forventninger og en form for niveaudeling afdelingerne og sektorerne imellem. Måske giver det mere prestige at være stillingsbetegnet chef og konsulent frem for afdelingsleder. Eller der eksisterer evt. blot mere prestige omkring den afdeling, som udfører hårde, kvantitative organisationsopgaver frem for de mere bløde og menneskenære opgaver, som resten af informantgruppen udfører.

På et tidspunkt påpeger informant MA, at omkring fordybelse og refleksion som bør følge med før, under eller efter en evaluering, ofte er en tendens til, at *”det bliver ikke lige i dag, der er så meget andet”*, hvilket følges op af bekræftende nik fra de andre informanter. Dermed understreges det indirekte, at arbejdet i offentlige organisationer er præget af tidspres og for store arbejdsbyrder, hvilket ikke levner tid til det dybe, reflekterende sociale arbejde. Det sætter dermed informanterne i et arbejdsmæssigt dilemma, da de både i forhold til borgere og medarbejdere ønsker at fordybe sig og leverer brugbare resultater, men samtidig er underlagt overordnede økonomiske og tidsmæssige krav. Et andet tegn på den interne forståelse af, hvorledes der arbejdes i offentlige organisationer, viser sig, da informant MAn i forlængelse af en diskussion omkring de konstant skiftende metoder, påpeger:

”Og hvad er der kommet ud af det? Vi hopper på noget nyt igen”.

Dette er der ingen af de andre informanter, som ønsker uddybet eller spørger undrende ind til, og det giver en udefrakommende et indirekte billede af, at arbejdsprocedurerne i denne kommune er præget af skift og manglende fordybelse i de indførte metoder. Tendensen er i øvrigt den samme, da der efterfølgende bliver snakket frem og tilbage omkring evalueringens kontrolfunktion. Heller ikke i

Analyse

det tilfælde er der nogen, der mangler forklaring på, hvad der menes med kontrol. Kontrol kan med andre ord analyseres som et underlagt vilkår i offentlige organisationer, som informanterne i mere eller mindre grad har accepteret som en del af praksis.

På dette common sense-niveau er der adskillige passager, som jeg mener, er væsentlige at analysere, men som ikke lader sig indpasse i ét af de ovenstående temaer. Derfor har jeg valgt at udforme endnu en underkategori, hvor jeg påpeger de ting, der foregår, og bliver sagt under interviewet, og som jeg mener, har betydning for en dybere forståelse af de professionelles syn på evaluering.

Yderligere refleksioner på common sense-niveau:

Omkring midt i interviewet bliver samtalen informanterne imellem mere løssluppen, hvilket kan være signal om, at de føler sig mere trygge i gruppeinteraktionen og trygge ved, at deres holdninger til og frustrationer omkring evaluering deles af andre. Der grines meget, og de forsøger hver især at gøre stemningen mere afslappet ved at komme med sjove bemærkninger. Specielt bidrager informant JH med bemærkninger, som de andre griner af: "... så kan I lære det", siger han henvendt til én af de andre informanter, underforstået at procedureerne fungerer meget bedre, der hvor han er. I diskussionen omkring den anerkendende tænkning, indskyder han med anerkendelse i stemmen: "Jeg synes, det er rigtig fint, det du siger", hvorefter de andre griner, og MW giver ham følgende kommentar: "Han øver sig. Det synes jeg er godt, JH. Du tager humoren og glæden ind, JH". Til slut lader jeg informanterne komme med bemærkninger, hvis de ønsker at sige mere. JH henvender sig derefter mod mig, og bidrager med endnu en humoristisk kommentar, som vækker stor jubel i resten af gruppen:

"Jeg vil gerne evaluere, at der burde være indlagt en frokost".

Jeg mener på den baggrund, at kunne analysere, at JH har påtaget sig en underholdende rolle i gruppen. Grunden til at resten af informanterne følger med på hans morsomheder, mener jeg kan have flere årsager. Dels er han den eneste mand blandt 6 kvinder, hvorved der automatisk opstår "et spil" mellem de to køn. Samtidig kan det ligeledes skyldes hans interne position, som qua de tidligere refleksioner blev betegnet som attråværdig. Det, at han er i en position, hvor han foretager dokumentation og evaluering, gør således hans person beundringsværdig, hvilket gruppen viser ved at bekræfte hans morsomme indslag. Endvidere er jeg dog også opmærksom på, at grin og latter bliver anvendt i situationer, hvor man ønsker at dække eller sløre over noget, og det kan dermed

Analyse

indikerer noget helt modsat som eksempelvis utryghed, usikkerhed eller forlegenhed. Disse faktorer kan evt. have spillet ind i begyndelsen af interviewet, hvor informanterne skulle fornemme, hvor de hver især placerede sig i forhold til evaluering. Men længere hen i interviewet virker morsomhederne mere som befriende indslag, som i et øjeblik giver informanterne mulighed for at slappe af og ikke tænke fagligt.

Jeg registrerer på samme vis, at informant LJ griner utrolig meget, og er meget opmærksom på, hvad de andre siger, hvilket hun igennem hele diskussionen bekræfter med små nik og ”mmmhhh”, ”ja”, ”rigtigt”. Denne opførsel kan analyseres med hendes alder taget i betragtning. Hun er den yngste af de seks informanter, og jeg har derfor en formodning om, at hun i højere grad kæmper for de andres faglige accept til trods for, at hun har sine evalueringskompetencer i orden. For yderligere at forstå hendes og resten af informanternes adfærd, kan det være relevant at føre disse betragtninger et stykke ud af en lidt afvigende tangent og skelne til psykologen George Kellys teori om personlige konstruktioner (Payne, 2005:211) som påpeger, at mennesker styrer deres adfærd i overensstemmelse med konstruktioner i deres psyke om, hvordan man bør opføre sig. Disse konstruktioner er, på samme vis som habitus, udledt af tidligere erfaringer, hvilket bevirker, at vi hver især konstruerer eller forstår begivenheder forskelligt. Således er informant JHs og LJs adfærd styret af nogle tidligere erfaringer omkring, hvordan man begår sig i en gruppe, hvor henholdsvis sjove kommentarer for hans vedkommende og hvor latter og anerkendende nik for hende, anses for positive konstruktioner i forhold til resten af gruppen. På samme vis kan resten af gruppens adfærd overfor hinanden ligeledes betragtes som personlige konstruktioner, som de hver især har opbygget på baggrund af tidligere erfaringer. Overordnet set har de alle opnået en personlig konstruktion omkring, at man blandt mennesker, som er samlet i et fagligt regi, generelt opfører sig meget diplomatisk og lyttende og forstående. Der er således ingen af informanterne, der så og sige ”falder udenfor”, men alle har en vis pli i forhold til at begå sig i forummet. Denne pli er uden tvivl også opbygget samfundsmæssigt og kulturelt, da der eksisterer en ikke-italet forventning om, hvordan man opfører sig i det offentlige rum. Denne iagttagelse omkring deres indbyrdes opførsel kan på samme vis analyseres i forhold den pointering, der i problemfeltet blev anført via Deirdre Boden, hvor hun understreger, at det har relevans, hvem der taler til hvem, på hvilket tidspunkt, og på hvilken måde der tales. Organisationens, og her gruppens, kontekst så og sige skabes på baggrund af den interaktion og handling, der foregår mellem de involverede.

Analyse

En anden tanke der dukker op hos mig igennem interviewet, er fornemmelsen af, at det for dem alle er vigtigt at vise resten af gruppen, at de reelt foretager evaluering. Det hænger selvfølgelig i høj grad sammen med, at det er hele omdrejningspunktet for deres deltagelse i gruppen, men samtidig kan det også fortolkes som en måde indirekte at vise og bekræfte, at de tager evaluering alvorligt. Og at diskursen i offentlige organisationer netop er blevet, at der skal evalueres på de fleste aktiviteter. Ingen af deltagerne ønsker at give indtrykket af, at de ikke følger retningslinjerne eller generelt er imod evaluering. *For ingen kan jo være imod at indsatses forbedres*, synes der nærmest at blive sagt indirekte. Derfor er der i gruppen heller ikke ”plads til”, at man har en mening, der går imod den herskende diskurs, tværtimod gøres alt for at diskursen opretholdes. Med andre ord kan mine fornemmelser i det empiriske materiale atter føres tilbage til problemfeltets fokus på evaluering som en rituel handling. Deres meget ukritiske betragtninger kan analyseres som tegn på, at evaluering ligeledes er blevet en integreret del af strukturerne i denne organisation, og det har på den baggrund opnået en ikke-italesat status som ritual. Og med Bodens perspektiv i mente skabes og bekræftes den rituelle opfattelse omkring evaluering netop i interaktionen mellem informanterne.

Generelt anvendes der i løbet af interviewet mange ord, som for informanterne falder helt naturligt, og som jeg tolker som dagligdagsprog inden for offentlige organisationer. Disse ord er for informanterne blot blevet så ”almindelige” i deres hverdag, at der ikke længere søges konsensus omkring deres betydning. Samtidig oplever jeg, at informanterne ikke tager sig tid til at forklare mig disse ord, da de har en forventning om, at jeg er i besiddelse af samme forudindtagede forestillinger qua min position som socialrådgiver og studerende på AAU. På den baggrund har jeg samtidig en klar forestilling om, at hvis jeg besad en anden position, ville de sikkert have taget sig tid til at forklare tingene for mig. At de alle er ansat inden for samme socialfaglige organisation, bevirker dermed at de har opnået et fælles organisatorisk sprog.

”Om man bruger Marte Meo eller ISDP eller LP, det er jo ikke det, der er det store spørgsmål, vel?”

Generelt for talemåden kan den siges at være præget af ”et offentligt sprog”, som tales i kommunen, hvilket jeg selvfølgelig også indledningsvis bad dem om. Men sætninger som *”bliver nysgerrig på”*, *”det synes jeg er interessant, da...”*, *”vidensdeling”*, er evt. ikke ord man vil anvende i sit private liv, men som i dette forum virker naturligt.

På baggrund af dette og de to ovenstående temaer vil følgende delkonklusion samle op på de væsentligste pointer.

Delkonklusion på del 2

Muligheden for at betragte det empiriske materiale ud fra mine personlige og almene forståelser, åbner sig på common sense-niveauet, hvorved jeg får lejlighed til at påpege passager og observationer, som ikke direkte står i datamaterialet, men som alligevel bidrager til en yderligere forståelse eller belysning af den betydning, evaluering tillægges hos informanterne. Jeg kan på den baggrund konkludere, at flere af informanterne giver udtryk for usikkerhed og uklarhed i forhold til deres evalueringskompetencer, hvorfor forslaget om en vidensbank internt i kommunen vækker stor begejstring. Det kan i forlængelse heraf endvidere konkluderes, at informanterne ofte befinder sig i et arbejdsmæssigt dilemma mellem interne og eksterne krav, hvilket bevirker, at der ligeledes opstår splittelse i den betydning, evaluering som redskab, tillægges. Derudover fremgår der blandt informanterne tydelige positionsforskelle, og der kæmpes for den faglige accept internt i fokusgruppen. Jeg kan på baggrund af min observation konstatere, at jo mere trygge informanterne føler sig i forhold til hinanden og hinandens holdninger, jo mere lettes stemningen ved hjælp af befriende latter og sjove bemærkninger. Endeligt kan jeg ligeledes på dette niveau konkludere, at der blandt informanterne eksisterer holdninger og tilkendegivelser, der indikerer, at evaluering ubevidst betragtes som et ritual.

Sidste skridt i analysen tages med retning mod inddragelse af teori. Selvfølgelig- og common sense-niveauet rummer begge en række interessante aspekter, der påkalder sig teoretisk forklaring. Det er således i samspil mellem teoriens analyseramme og empiriens umiddelbare iagttagelser, at følgende forestillinger opstår.

Del 3 – Teoretisk forståelsesniveau

Tema A - Erfaringer med brug af evaluering på et teoretisk niveau:

På selvfølgeligsniveauet sås det, at informanternes definition og opfattelse af evaluering bærer præg af deres konkrete erfaring med evaluering. De mange ord og vendinger der bliver knyttet til evaluering, giver et billede af, hvilke mentale strukturer der styrer individet. Deres definitioner og forståelser af evaluering kan anvendes til en belysning af informantens habitus og en forståelse af, hvorfor de taler og tænker om evaluering, som de gør. At de frembringer meget ensartede tilkendegivelser omkring evaluering i begyndelsen af interviewet, kan ses som et billede af, at disse informanter er forankret i et fælles socialt system, hvor der på grund af de internaliserede

Analyse

strukturelle dispositioner, på mange måde handler og tænker på samme vis som resten af dette sociale systems individer. De kan siges at være disponeret for at se de samme muligheder og begrænsninger i forhold til evaluering (Wilken i Esmark et al. (red), 2005:219).

”Det skaber sammenhæng, synes jeg. Mellem alle de forskellige lovkrav der er, lokalpolitiske krav der er, forældrekrav, kvalitetskrav, alt det vi nu bliver mødt med, der synes jeg evaluering skaber sammenhæng mellem det der er mål, og det der er midler, og det der er handlinger”,

Det billede der tegnes, når informant LJ udtaler ovenstående, bidrager til en forståelse af, hvilke udefrakommende krav hun er underlagt i praksis, og at hun tidligere har følt sig splittet og ude af stand til at se et sammenhængende hele af sit konkrete arbejde. Hendes habitus er således blevet påvirket af sådanne krav, hvilket har bevirket, at hun betragter evaluering som et redskab, der for hende har kunnet give praksis en meningsfuld sammenhæng. Citatet medvirker samtidig til at danne sig et billede af denne informants historiske baggrund, som kan have været præget af orden og systematik. Denne orden og systematik kan ifølge teorien både relateres tilbage til hendes tidlige barndom, og således være en omstændighed hun er vokset op under (Mathisen & Højbjerg, 2004:255). Men det kan også være noget, der er blevet formet efterfølgende igennem eksempelvis hendes uddannelsesforløb, hvor der i en universitetsverden netop vægtes systematik og orden. Sådanne tidligere livsomstændigheder bliver en del af personen, og påvirker dermed også den måde hun optræder og de svar, hun afgiver i fokusgruppeinterviewet. Således kan informantens ageren analyseres som det system af dispositioner, som hun gennem sin socialisering har inkorporeret, og som derfor får betydning for den måde, hun handler i dette specifikke sociale rum (Bourdieu, 2000 i Praktiske Grunde, 2/2008). I og med at informant LJ anvender et ord som *sammenhæng* i sin definition af evaluering, er det ikke en egenskab, hun har tillært sig, men det udtrykker derimod, at hendes habitus er disponeret til at tænke og handle med sammenhæng for øje, og at hun i sit konkrete arbejde anvender evaluering til netop at skabe dette. Det er ikke et sæt regler, hun har tillært sig ved arbejdet med evaluering, men i stedet et generativt princip, der bevirker, at hun vil være disponeret for at handle på en bestemt måde (Bourdieu & Wacquant 1996:29-30 og 106-107, Bourdieu, 1999:16).

De ord som informanterne tillægger evaluering, og her er eksemplet ordet *sammenhæng*, kan endvidere tolkes som en måde at definere, hvad der anses som ønskede egenskaber i det pågældende felt. De er med deres definitioner og betragtninger, som er skabt af deres mentale strukturer, medvirkende til forme og skabe feltet, hvilket kan understreges af teorien, som netop

Analyse

viser, at de objektive strukturer i de sociale felter og de kropsliggjorte strukturer, som er strukturerne i informantens habitus, gensidigt påvirker hinanden, hvorfor felt og habitus skal forstås relationelt (Prieur & Sestoft, 2006:212). Når informant LJ er udsat for krav fra flere forskellige positioner, er hun samtidig udsat for en proces, hvor udefrakommende krav, er medvirkende til at forme, hvilke mentale strukturer eller holdningssystemer, der dominerer et felt. Dermed er hendes habitus med til at skabe feltet, da denne tildeler, det der foregår, mening og værdi.

Udtalelsen fra informanten giver endvidere en analytisk mulighed for at betragte et felt, som er præget af krav og travlhed, og som bifalder, at de involverede parter er i stand til at imødekomme disse krav. Kravene fremsættes fra en række forskellige niveauer, både internt og eksternt, hvilket overordnet set sætter arbejdet i offentlige organisationer under pres. Dette kan tolkes som udtryk for, de arbejdsmæssige forhold medarbejdere i offentlige organisationer er underlagt og således et billede af, i hvilken kontekst det specifikke felt agerer. Det viser dermed, og i henhold til teorien (Bourdieu & Warquant, 2004:91), at dette felt er påvirket af andre overordnede felter, og hvor staten i denne sammenhæng kan betragtes som et magtfelt. Internt i fokusgruppen kan der, den kunstigt opstillede situation sat i parentes, siges at være tale om et evalueringsfelt eller et udpluk af et evalueringsfelt. De specifikke beføjelser som informanterne qua deres lederposition er i besiddelse af, har de opnået gennem opbygning af deres kulturelle kapital, gennem eksempelvis længerevarende uddannelse, hvorigennem de har udviklet specifikke kvalifikationer. De egenskaber og positioner som informanterne besidder, kan med andre ord analyseres som kvalifikationer, der over tid er blevet formet og efterspurgt af evalueringsfeltet.

På samme vis er det interessant at fremhæve informant EH, hvis habitus i evalueringsfeltet kan tolkes som formet af hendes position som chef i en afdeling, der specifikt arbejder med udarbejdelse og gennemførelse af evaluering. Hun er derigennem blevet præget af de krav og forventninger en chefstilling medfører, og er således blevet disponeret til at betragte evaluering fra en anden position end resten, og det har yderligere disponeret hende for en solidaritet med de personer, der skal udføre evaluering. Hendes habitus kan være påvirket af de magtstrukturer, der eksisterer i en offentlig organisation og i samfundet generelt. Magtstrukturer, der ligeledes har været medvirkende til at placere hendes afdeling og dermed evalueringsarbejdet højere end f.eks. arbejdet i familieafdelingen. Hendes brug af ”stærke” ord som *”mantraet”* og *”evidens”* kan i den forbindelse tolkes i henhold til teoriens pointering af hierarki (Bourdieu, 1997:52). Feltet er således præget af hierarkiske positioner, hvor hun dominerer, og indtager derfor en dominerende position i feltet.

Analyse

Men analysen kan også rettes mod den udvikling, der har fundet sted inden for evalueringsfeltet, som EH har observeret og været en del af, og som dermed har medvirket til udformningen af hendes nuværende habitus. Det kan altså betragtes som kulturelle forandringer, hun er blevet præget af og taget til sig, og som over tid har ændret hendes habitus, hvilket ses ved hendes pointering af, at evalueringer nu skal foretages løbende og ikke til slut i et projekt. Således ses der også her et gensidigt forhold mellem hendes kropsliggjorte forudsætninger eller konstruktioner og de udefrakommende krav, som har formet hinanden gennem fortsat påvirkning. Det kan med andre ord hos hende ses som et eksempel på en internaliseret struktur (Bourdieu & Warquant, 1996:112). Således har der langsomt fundet en udvikling sted, og som er blevet optaget i hendes kropslige strukturer, hvorved hun ureflektet har accepteret, at det er tingenes tilstand.

Et andet eksempel på internaliseret strukturer mener jeg, der kan udledes hos samtlige informanter og i evalueringsfeltet generelt, da alle virker til ureflektet at have accepteret, at der i det hele taget skal evalueres. Ingen stiller spørgsmålstejn ved selve redskabet som en del af offentlig praksis, men opfatter det som en selvskrevet og udiskutabelt arbejdsprocedure, som over tid er blevet indført og gjort til daglig praksis både i offentlige organisationer samt i mange andre sammenhænge. Der eksisterer således i offentlige organisationer en mængde viden om evaluering, som der handles ud fra, uden at man konkret har forholdt sig til eller er bevidst om den viden, men blot tager den for givet. Evalueringsfeltet kan med andre ord siges at være præget af doxa, da der hos informanterne ikke sættes spørgsmålstejn ved selve brugen af evaluering. Det må betragtes som en præmis, der *inden for* feltet ikke kan problematiseres eller sættes til diskussion, men som må påpeges af andre felter, hvor principperne og kapitalerne er anderledes. Evaluering så og sige sidder i kroppen, under deres bevidsthed, hvorfor de handler på baggrund af en ubevidst, ureflektet og umiddelbar erfaring. Redskabet er blevet "selvfølgelig" (Järvinen i Meeuwisse & Swärd (red), 2004:243, Järvinen i Andersen & Kaspersen, 2000:356).

I forlængelse af diskussionen omkring habitus kan denne også betragtes som et symbolsk socialiseringsredskab, der muliggør, at informanterne kan begå sig i den kultur, der eksisterer i feltet og i organisationen generelt. Ved at informanternes habitus over tid er blevet formet til evalueringsfeltet, har de samtidig forbedret deres mulighed for accept, respekt og indlemmelse i det pågældende felt. Når informanterne i fællesskab udvikler positive mønstre af fortolkninger og meninger om evaluering, kan det tolkes som en forståelse af det liv, der hersker i organisationen, og dermed fremtræder kulturen. Informanternes oplevelse af at tilhøre et fællesskab er væsentligt for

Analyse

både skabelse af identitet samt deres mulighed for at udtrykke sig overfor omgivelserne. Ved at føle sig som en del af en gruppe, opnår informanten samtidig en mulighed for at tillægge sin egen og de andres handlinger betydning. Kulturen skabes dermed i det øjeblik, informanten oplever og hører andre informanternes erfaringer (Jerlang & Jerlang, 1997: 368). Igennem kommunikation med gruppen, viser de overfor sig selv og de andre informanter, at evaluering er en kulturel praksisform, som i denne sammenhæng er accepteret og har betydning. Evalueringens symbolske betydning fremtræder dermed, da det giver en fælles mening og forståelse for en gruppe. Så når informant EH skal svare på spørgsmålet omkring, hvad hun forbinder med evaluering, og hvor hun siger: *"Det er svært at finde nye ord for det samme"*, viser hendes bekræftende formulering i forhold til det, der er blevet sagt tidligere, at netop evaluering er en praksis, som hele denne socialt afgrænsede gruppe opfatter som kulturelt betydningsfuld.

Det kan endvidere fortolkes på den måde, at der blandt informanterne eksisterer et fælles sprog og nogle fælles antagelser, som de alle er bekendte med, hvilket bekræfter teorien, som understreger, at kulturen er en fælles oplevelse af den sociale verden (Olsen, 2002:157). At interviewet i lange perioder uafbrudt kører frem og tilbage, kun afløst af bekræftende nik og tilkendegivelser, vidner om, at informanterne hver især besidder en række forudsætninger, der tages for givet af resten af gruppen, hvilket bevirker, at de forholdsvist nemt kan forstå andres adfærd og selv gøre sig forståelige. Et andet eksempel kan fremhæves, da informant MAn lader de andre informanter forstå, at hun har vanskeligt ved at udføre og gennemskue evalueringer, og at hun derfor ofte føler sig personlig og faglig utilstrækkelig. Ved at berette om denne erfaring til andre, som i samme omgang forstår og imødekommer hendes fortvivlelse, viser eksemplet således, hvordan kulturen *også* ser ud, og at det samtidig har indvirkning på den betydning, informanten tillægger evaluering som redskab. Dermed kan empirien også bruges til at vise, at kultur ikke bare opstår af sig selv i mødet mellem to mennesker, men at det samtidig bestemmes af andre mere kropsliggjorte strukturer.

Under første tema har jeg på det teoretiske niveau haft mulighed for at vise, hvordan de udtryk og den måde, informanterne anser evaluering, er billeder af deres habitus, som over tid er blevet formet, og som gensidigt påvirker det felt, der ageres i. Det har endvidere været muligt at vise, at evaluering er blevet en del af kulturen i organisationen, hvilke bidrager til at opnå en fælles forståelse og betydning.

Analyse

Tema B - Ændringer på evalueringsområdet på et teoretisk niveau:

Når informanterne giver udtryk for, at de har oplevet, at der er sket ændringer på evalueringsområdet, kan det samtidigt tolkes som udsagn om, at et helt felt har ændret sig. For at forstå hvad der er årsag hertil, må der ifølge teorien inddrages historiske perspektiver samt underliggende strukturer. Derfor er det væsentligt at have en forståelse for, dels hvordan og på hvilke præmisser evalueringens udvikling har foregået, dels en forståelse af hvorledes offentlige organisationer fungerer. Sådanne oplysninger kan ikke læses direkte ud af det empiriske materiale, men det fremgik tidligere i specialets kapitel 2, hvordan evalueringens historie har taget form. Denne gennemgang kan bidrage til at få en overordnet fornemmelse af, hvilke kræfter der var årsag til, at der i første omgang indførtes evaluering af offentlige aktiviteter. Der er således over tid foregået en magtkamp i feltet mellem de dominerende kapitaler, som hver især både har formet og været præget af individernes habitus, hvilket bevirkede, at evaluering over tid blev anskuet og anvendt forskelligt. På den baggrund kan det tolkes, at feltet gradvist har ændret sig. De dominerende i feltet har igennem hele perioden besiddet høj kulturel kapital, men den værdi og de egenskaber der har været knyttet til den kulturelle kapital, har ændret sig over tid. Gennemgangen af historien kan tolkes på den måde, at der i et felt eksisterer magtrelationer, som er med til at definere, hvilke egenskaber der er gyldige og brugbare på forskellige tidspunkter. Med de historiske ændringer fra 60'ernes fokus på kontrol og legitimering til 70'ernes øgede fokus på dialog mod 80'ernes prioritering af borgeren og til i dag, hvor evaluering bl.a. fungerer som symbol på handlekraft og ansvarlighed, giver det således et billede af, at kapitalformerne i feltet har ændret sig (Dahler-Larsen & Kroghtrup (red.) 2001, 24-28). Derfor har de historiske kampe betydning for, hvordan evaluering opfattes i dag. Dette kan samtidig betragtes som en illustration af, at udviklingen samt menneskers holdninger og meninger ikke er tilfældige og subjektive, men er forbundet med systematiske forskelle i sociale og samfundsmæssige egenskaber. Der eksisterer dermed en sammenhæng mellem evalueringsfeltets historie og dens nuværende fremtoning.

I forlængelse heraf kan det være relevant at betragte evaluering i lyset af symbolsk vold, som ifølge Bourdieu kan siges at være en samfundsmæssig magtudøvelse (Bourdieu & Wacquant 1996, 130). Det må på den baggrund have betydet, at de personer der tidligere dominerede evalueringsfeltet, alle har kæmpet for, at evaluering var vejen frem, hvorved de dominerede ubevidst nedvurderede egen mening og holdning. Individene har tørnet sammen, og har således været medvirkende til at forme og forandre feltets struktur. Dermed kan de historiske og samfundsmæssige begivenheder

Analyse

tolkes som værende medvirkende til at ændre kapitalkonfigurationen i et felt, så den symbolske kapital hos individerne sammensættes forskelligt end tidligere. I denne sammenhæng og på baggrund af tidligere fortolkninger på common sense-niveau, må informant EH og JH anses som havende symbolsk kapital. Igennem deres kommunikation både internt i fokusgruppen men også i organisationen generelt, bliver de andre informanter påvirket af de to dominerende informanter, som gennem besiddelse af symbolsk kapital og en vedvarende dominans er i stand til at udløse automatiske reaktioner omkring brugen af evaluering hos de andre informanter. Så når de andre informanter i stort omfang tilkendegiver overfor EHs og JHs kommentarer, kan det tolkes som automatiske reaktioner, der understreger, at de resterende dominerede informanter ubevidst anerkender den vold eller magt, de udsættes for.

Hele den evalueringsbølge der i øjeblikket hersker i samfundet, kan dermed på samme måde være et tegn på symbolsk vold. Med det udgangspunkt kan den doxiske betragtning, jeg foretog tidligere, hvor jeg fastslog, at tankegangen omkring evaluering var blevet ”selvfølgelig”, relateres til et nuanceret billede af det paradoks, der blev omtalt i problemfeltet. Hvis offentlige organisationer og de ansatte heri, er udsat for symbolsk vold samt omgivet af doxiske betragtninger, bliver deres uanvendelige evalueringsarbejde legitimeret ved, at de reelt påvirkes af en undefinerbar og ubevidst magt, som de ikke har kapital til at kæmpe imod. Netop oplevelsen af at have udarbejdet nytteløse evaluering bliver bekræftet af flere af informanterne, hvilket viser, at de reelt er bevidste om paradokset, men at de samtidig ikke er i besiddelse af kapitalkræfter, der kan ændre dette paradoks.

Dog finder jeg det i den sammenhæng nødvendig at inddrage konteksten i denne analytiske sammenhæng. Jeg mener ikke, at der i denne forbindelse kan ses bort fra de krav, der stilles til organisationer fra de ministerier, der finansierer det sociale arbejde. På den baggrund bør det medtænkes, at der ganske enkelt foreligger nogle krav og betingelser, som offentlige organisationer ikke kan sige sig fri for, men som er nogle vilkår, de er nødsaget til at forholde sig til, fordi det er den styringsmæssige tanke. Således er professionelle underlagt organisationseksterne krav og ”tvunget” til at bruge tid og ressourcer på evaluering, som reelt ikke bliver anvendt. Det virker paradoksalt, at der i tråd med New Public Management-tankegangen tales om evaluering som styringsredskab, hvis der alligevel er uklarhed om, hvad der styres efter. Dermed bliver billedet af paradokset atter en smule differentieret. Dette mener jeg, bekræftes af følgende kommentar fra informant LJ:

Analyse

”Men jeg er jo ked af at sige det, Louise, men evalueringen af modulordningen, den bliver ikke anvendt til noget som helst. Udover at vi skulle følge op efter et år, og det gør vi så”.

Følgende analyse fører mig en smule væk fra Tema B og anvendelse af Bourdieus teoriudlægning, men jeg finder det dog relevant i forlængelse af ovenstående betragtninger at belyse evaluering i forhold til den samfundsforståelse, der i dag præger. Som vi har set indledningsvis i specialet og senere i det empiriske materiale, så rettes der i offentlige organisationer et enormt fokus mod evaluering. Med kapitels 2's inddragelse af Anthony Giddens' teori om refleksivitet, kan evaluering på den baggrund betragtes som et træk mod eller i forhold til individers stigende refleksivitet (Kaspersen i Andersen & Kaspersen (red.), 2000:426). For at opnå legitimitet og en fortsat tillid til eksperter, er evaluering blevet et redskab til at forklare, bortforklare og stille handlinger i relation til konsekvenser eller andre muligheder. I denne optik anvendes udarbejdelsen af evaluering således som et våben i kampen om viden og om opretholdelse af den sociale orden. Samtidig kan evaluering ses som udlejret, hvilket bevirker, at individet støtter sig til og tillidsfuldt stoler på de forskellige eksperter. Dette kommer bl.a. til udtryk i datamaterialet, hvor informant LJ udviser en ureflekteret tillid til og glæde ved, at der inddrages udefrakommende ekspertise.

”... det der er rigtig spændende lige med partnerskabsprojektet på vores område, det er det med, at der bliver inddraget forskning i det, så vi får noget evidensbaseret viden koblet på...”

Dette kan ligeledes tolkes i den henseende, at for yderligere at legitimerer brugen af evaluering i offentlige organisationer udlejres redskabet, således at der inddrages eksperter, som ifølge informanten er i besiddelse af den rette viden. Efter brugen af det pågældende ekspertsystem bindes evalueringens resultater til lokale betingelser og kontekster, hvorved de opretholdes eller transformeres til kendte situationer, og en genindlejring har fundet sted (Giddens, 1994:123).

”Det er rigtig godt, at Evalueringsinstituttet er koblet direkte på dagtilbudsloven og blevet en del af den lovgivning lige nu, fordi nu ligger der en ekspertise centralt...”

Brugen af evaluering i offentlige organisationer kan i refleksivt perspektiv samtidig anvendes til at signalerer en tilslutning til den refleksive modernitets kulturelle koder. Det viser udadtil, at organisationens medlemmer inkorporerer ny viden og information, hvorved der udvises ansvarlighed og opretholdes tillid og mellem dem og borgerne. Med henvisning til den tidligere anførte evalueringsdefinition af Peter Dahler-Larsen, hvor evaluering anses som et ritual, som aktivt

Analyse

spiller med i den løbende udpegning af, hvad der er nødvendig og muligt i organisatorisk sammenhæng, kan refleksiviteten betragtes som ”inkorporeret” i evalueringer, hvorved de udover deres officielle formål, også spiller en aktiv rolle i forhold til forståelsen af det omkringværende samfund. Daginstitutionsafdelingens samarbejde i et partnerskabsprojekt kan samtidig betragtes ud fra Ulrich Becks samfundsforståelse, hvorved samarbejdet må anses som en nødvendighed, da informanterne ikke selv er i stand til at overskue konsekvenserne af de teknologiske udviklinger i samfundet. Hvad teorien så efterfølgende påpeger, er at informanten bør stille sig kritisk og refleksiv overfor brugen af ekspertsystemet, og samtidig vende blikket mod sig selv og sin egen praksis, og ved at accepterer at der foreligger risici, er denne erkendelse med til at skabe den sociale orden (Harste i Andersen & Kaspersen, 2000:452-53). Dette efterlader empirien dog ikke noget konkret billede af.

Således har ovenstående tema bidraget til at tydeliggøre, at den historiske kontekst er med til at definere, hvorledes et felt ser ud i dag. Afsnittet har i øvrigt vist, at der i et felt eksisterer kapitaler, og at kapitalinvesteringer kan medføre prestige i et felt. Desuden kan besiddelse af symbolsk kapital føre til udøvelse af symbolsk vold, som ubevidst styrer informanterne. Sidste tema vil med hjælp fra teorien analysere informanternes og feltets interne forståelse af evaluering.

Tema C - Intern forståelse evaluering på et teoretisk niveau:

Da empirien indledningsvis viser, at informanterne er meget tilbøjelige til at genkende sig selv gensidigt i hinanden og genkende hinanden i et fælles projekt, kan det teoretisk betragtes som om, at de forsøger at skabe en homogen gruppe, hvor der eksisterer så få kampe så muligt og dermed fastholde feltets nuværende struktur. Denne gensidighed fortsætter dog ikke interviewet igennem, da der kan tolkes en række kampe informanterne imellem.

Da alle informanterne i fokusgruppeinterviewet besidder en position som leder i en offentlig forvaltning, kan det tolkes som, at de alle er i besiddelse af en mængde kulturel kapital, som bl.a. er blevet opbygget gennem uddannelse og mange år i praksis. Den kulturelle kapital er samtidig et udtryk for værdier og meninger, og da samtlige informanter indledningsvis forsøger at overbevise hinanden om evalueringens positive relevans i den offentlige praksis, er det en indirekte illustration af, at de alle er i besiddelse af kulturel kapital. Men denne ”kamp” for at overbevise hinanden om evalueringens relevans, mener jeg samtidig, kan betragtes som informanternes magtkamp om feltet og en kamp om anerkendelse mellem de forskellige positioner i feltet. Dermed må der eksisterer en

Analyse

bestemt form for magt og kapital, der gør sig gældende i netop dette felt, og som anses for eftertragtet blandt informanterne. Et eksempel herpå, kan være den føromtalte observation på common sense-niveauet af informant LJ, som i løbet af interviewet griner meget. Til trods for at hun har sine evalueringsteknikker i orden, er hun yngst i feltet, og kæmper dermed for anerkendelse fra eksempelvis informant EH, som på baggrund af sin erfaring har en anden position i feltet.

Ud fra den betragtning burde samtlige informanter, qua deres position som leder, være lige stillet og i stand til at fastsætte en gældende dagsorden, som har gennemslagskraft i feltet. Men som det ligeledes fremgik i ovenstående analyser, forekommer der hierarki i feltet, hvilket er tegn på, at den enkelte informant netop ikke er i stand til dette, eller er i besiddelse af den kapital, der kræves. Deres position i hierarkiet afhænger af den kombination, den enkeltes kapital indbyrdes antager, hvorfor det bliver væsentligt, hvorledes disse arbejder sammen og anerkendes af resten af gruppen (Bourdieu & Wacquant 1996, 86-87). I det empiriske materiale er det mindre relevant at fokusere på økonomisk kapital, da forhold som penge og materiel besiddelse ikke har betydning for evaluering i offentlige organisationer. Det er derfor i forlængelse heraf væsentligere at se nærmere på den sociale og symbolske kapital. Med kommentarer som *"jeg synes det samme som EH"* og *"jeg er i øvrigt enig med JH"*, vidner det om, at de to omtalte informanter i højere grad end resten af gruppen, er i stand til at påkalde sig de andres opmærksomhed og bifald. De er således besiddelse af social kapital, som har givet dem højere anseelse blandt de andre ledere. Årsagen kan være, og som det tidligere blev nævnt, at den afdeling de arbejder indenfor, anses for prestigefyldt, hvorved de associeres hermed og dermed også opnår prestige. De kan ligeledes selv have opbygget deres sociale kapital gennem en bestandig arbejdsindsats, hvor de har udvekslet erfaringer med de "rigtige" mennesker inden for feltet, deltaget i betydningsfulde møder eller plejet båndene til indflydelsesrige poster, hvilket alt sammen er medvirkende til, at de har en større mængde social kapital end resten. Et afgørende parameter i den sammenhæng er, at den positivt rettede kommunikation mod disse to understreger, at der blandt informanterne foreligger en ubevidst anerkendelse af netop denne kapitalform som værende værdifuld og brugbar i forhold til resten af feltet. Anerkendelsen fra de resterende informanter skal altså forekomme, før en kapital kan anses som havende værdi (ibid). Det er således kombinationen af og kampen for social og kulturel kapital, der placerer informanterne øverst i hierarkiet i feltet.

Modsat mener jeg yderligere, at kunne fremanalysere en kamp om anerkendelse og prestige mellem tre informanter, som for mig besidder en ligeværdig lederposition, og dermed en nogenlunde ens

Analyse

mængde kulturel kapital. De er hver især opsatte på at øge denne kapital og dermed forbedre deres hierarkiske placering, hvilket gøres ved hjælp af en diskursiv kamp imellem dem, hvor jeg på baggrund af, det efter min opfattelse kølige og distancerede toneleje, mener at kunne analysere, at den kulturelle kapital alene ikke er i stand til at give informant MW den fornødne respekt hos de to andre. Samtidig kan det i et overordnet blik på hele interviewet noteres, at informant MW generelt har mindre taletid end resten af informanterne. Så på trods af at hendes kulturelle kapital er høj, kan hun alligevel anses som "taberen" i dette felt, da denne kapital alene ikke giver hende samme grad af anerkendelse, og hendes position må formodes at placerer sig nederst i felthierarkiet.

MA: *"Bliver I så klogere på, hvad der skal til?"*

MW: *"Med det evidens vi har nu og tage afsæt i, så har vi faktisk udtænkt og[...]"*.

MA: *"Men så bruger I jo også evalueringen."*

MW: *"Ja, det er også det, jeg siger, det er ikke gået så godt, men vi prøver atbrugeden."*

MA: *"Jeg spørger lige igen [...]"*.

Det kunne i forlængelse heraf være interessant at videreføre disse betragtninger til informanternes respektive afdelinger. Jeg har således en formodning om, at når informant MW antager leder i sundhedsplejen, vil hun modsat her, være placeret øverst i hierarkiet, da hun i den gruppesammensætning er i besiddelse af en kapitalkombination, som bifaldes i netop det felt. Ved brug af eksempelvis observationer af deres daglige praksis, ville jeg kunne have analyseret, hvilke andre kapitaler der anses for virksomme i de forskellige felter.

Den symbolske kapital blev under ovenstående tema betragtet i et samfundsmæssigt perspektiv. Det er under dette tema relevant at undersøge, om der forekommer symbolsk vold internt i organisationen eller internt mellem informanterne. For mig at se bør der igen fokuseres på informant EH og JH. Alene via deres tilstedeværelse som repræsentanter for en evalueringsafdeling samt ud fra deres stærke hierarkiske positioneringer i feltet, dominerer de ubevidst de andre informanter til at opfatte, vurdere og inddele verden ud fra deres perspektiv. De er med andre ord i besiddelse af symbolsk kapital, som deres øvrige kapitaler så og sige har transformeret sig til, og som giver dem et forspring i relation til resten af gruppen (Kaspersen i Andersen, 1998:69). Således kan der spores symbolske vold i kommunikationen, ved at der i diskussionen ikke bliver stillet spørgsmål til deres udtalelser, og ved at de øvrige informanter flittigt henviser til dem og nikker anerkendende, når de taler. Det kan i henhold til den tidligere omtalte symbolske vold, derfor tolkes

Analyse

på den måde, at JH og EH er ”ofre” for denne, og som efterfølgende bliver en del af deres egen indforståethed, hvilket bevirker, at de per automatik selv bliver bærere af symbolsk vold. Denne bringes videre til resten af informanterne i dette felt, som efterfølgende bringer den videre til deres medarbejdere i afdelingerne. På den måde afgrænses den symbolske vold ikke til kun at gælde nærværende felt, men spredes automatisk ind i andre felter og kan optræde i en hel organisation, og virker således begge veje. I og med at informant EH udtrykker, at hun har oplevet store ændringer på evalueringsområdet, kan det samtidig være en illustration af, at den symbolske kapital hos medarbejderne i organisationen har ændret form, således at det rationale, der før var doxa, netop at man udelukkende foretog evaluering til slut i et projekt, i dag er et alternativt rationale.

I forlængelse heraf bør jeg endvidere vende betragtningerne rundt og med Bourdieus udtryk *objektiverer* mig selv (Prieur & Sestoft, 2006:214). Jeg indleder fokusgruppediskussionen med at præsenterer mig selv som specialestuderende ved et dansk universitet samt som uddannet socialrådgiver. Vi befinder os således i forskellige positioner med dertilhørende interesser og forståelser, hvilket uvilkårligt får betydning for relationen mellem mig og informanterne. Oplysningerne omkring min position opbygger samtidig en forventning hos dem om mig som værende i besiddelse af viden omkring den offentlige sektors kontekst. Det bevirker, som jeg skrev tidligere, at informanterne ikke i samme grad giver sig tid til at forklare sammenhænge, men automatisk forventer, at jeg besidder den viden. Jeg bør derfor også gøre mig overvejelser omkring, hvorvidt min position i feltet har betydning for den holdning, der fremgår. I slutningen af fokusgruppeinterviewet giver informant MAn udtryk for, at hun personligt har opnået nogle nye indsigter på baggrund af fokusgruppediskussionen, hvilket resten af gruppen bekræfter med nik og positive tilsagn.

”... jeg synes, det har været rigtig spændende den her snak her. Og jeg håber, du får noget ud af det til dit speciale, ikk?”

Men det er ikke selvsagt, at hun har haft samme oplevelse af situationen, hvis jeg ikke har haft den position med den viden og de tilkendegivelser, som jeg havde. Hvis jeg havde antaget en anden position end universitetsstuderende, ville jeg have stillet andre spørgsmål, og så er det ikke sikkert, at diskussionerne ville have ført i den retning, som de endte med, og oplevelsen havde evt. ikke på samme vis været positiv for informanterne. Det kan dermed tolkes som, at der i selve interviewsituationen kan være tale om symbolsk vold. Den symbolske vold kan siges at forekomme, når informanterne siger noget, som de forventer, at jeg som interviewer gerne vil have, at de siger.

Analyse

Eller hvis jeg ”dirigerer” dem i en bestemt retning, hvilket jeg til en vis grad gjorde ved inddragelse af temaerne. Men også i løbet af interviewet stiller jeg spørgsmål, som leder dem i den retning, som jeg finder interessant. Et eksempel kan se ved, at jeg på baggrund af min interesse i evalueringsparadokset, spørger:

”... så kunne jeg godt tænke mig at høre, om der er nogen af jer, der har eksempler på, at have sat en evaluering i gang, som faktisk ikke bliver anvendt”?

Dette spørgsmål er tricket af min nysgerrighed og ikke som sådan afledt af diskussionens forløb. Jeg lever dermed i tilstrækkelig grad ikke op til min på forhånd fastsatte intention om at lade diskussionen alene, fører vejen. Det betyder endvidere, at jeg ikke har opnået den størst mulige objektivitet og gyldighed af den viden, som jeg efterfølgende i analysen frembringer.

Hermed afrundes analysen på det teoretiske niveau, som via sidste tema gav mig mulighed for at påpege, at der i evalueringsfeltet foregår magtkampe om kapital, anerkendelse og positionering. Det blev derudover muligt at analysere tegn på symbolsk vold både i et samfundsmæssigt perspektiv men også i forhold til evaluering internt i feltet, hvilket ligeledes medførte, at jeg gjorde mig analytiske overvejelser over min position som interviewer i feltet.

Delkonklusion på del 3

Med teoretisk inspiration fra Bourdieu bliver det på dette analyseniveau muligt at konkludere, at den betydning informanternes tillægger evalueringspraksis, er formet af deres habituelle dispositioner, og som indgår i et socialt system, hvor de sammenstemmende begreber de tillægger evaluering, må ses som resultat af internaliserede strukturelle dispositioner. Men begreberne skal samtidig forstås relationelt, hvilket betyder, at de egenskaber som informanterne fremhæver, dels er egenskaber som netop dette felt bifalder, men samtidig er med til at forme feltet over tid. I den forbindelse viser den kulturelle praksisform sig i form af et fælles sprog og nogle fælles antagelser omkring evaluering, som deles af alle informanterne, og som ligeledes har indflydelse på den betydning, de tillægger redskabet. Samtidig kan det konstateres, at der i feltet eksisterer doxiske forestillinger, og at evaluering derfor bliver betragtet som noget ”selvfølgelig”. På baggrund af evaluerings historiske islæt konkludere jeg endvidere, at feltet over tid har ændret sig, hvilket er ensbetydende med, at kapitalkonfigurationerne har ændret sig over en længere periode. Tidligere dominerende skikkelser har medvirket til udøvelse af symbolsk vold, hvilket således præger betydningen i feltet i dag. Desuden kan det i et modernistisk perspektiv konkluderes, at evaluerings

Analyse

anvendelse og legitimitet kan betragtes som et våben i kampen om viden og om opretholdelse af den sociale orden. Afslutningsvis bidrager dette niveaus analyse til en konklusion gående på, at der i feltet foregår magtkampe mellem professionelle om anerkendelse og positionering, og at kombinationen af kapitalen har betydning for deres hierarkiske placering i feltet.

Således har ovenstående analyse samt de tre delkonklusioner, bidraget med betragtninger på forskellige niveauer, som alle kan være med til at belyse og konkludere på det spørgsmål, der blev stillet i problemfeltet. Konklusionen vil fremgå i det følgende kapitel 6.

Konklusion

KAPITEL 7

KONKLUSION

Ovenstående analyse har bestået af tre gensidigt supplerende analyseniveauer, hvor der med et socialkonstruktivistisk perspektiv er blevet sigtet mod at besvare problemformuleringen: **Hvilken betydning tillægger professionelle evaluering i offentlige organisationer?** Aktørperspektivet er metodisk blevet belyst ved hjælp af et fokusgrubeinterview med seks professionelle fra en mindre dansk kommune.

Som det fremgår i afsnittet om problemfeltet, er *betydning* ikke entydig, hvorfor der heller ikke kan fremsættes én entydig konklusion på problemformuleringen. Tværtimod kan jeg på baggrund af den Bourdieu-inspirerede teori og analysen konkludere, at der eksisterer adskillige faktorer, som hver især påvirker den betydning, redskabet tillægges.

Jeg påbegyndte specialet med en forventning om, at evaluering i praksis har fået status af ritual eller symbol, hvilket analysen på både selvforståelses- og common sense-niveauet efterfølgende antyder. Samtlige professionelle tillægger indledningsvist evaluering den samme positive, anerkendende og legitimerende betydning, og anser det som et uundværligt redskab, der guider dem i deres praksis. De forsøger desuden bevidst at lade evaluering indgå i en positiv diskurs, hvilket gør det lettere for dem at præsentere og argumentere for gennemførelse af nye evalueringer overfor deres medarbejdere. Men analysen viser sig samtidig, at der eksisterer andre divergerende lag i deres evalueringsforståelse. De oplever forvirring og uklarhed i anvendelsen af redskabet, hvorved jeg konstaterer, at flere af de professionelle mangler faglige og metodiske værktøjer til udførelse af gode og brugbare evalueringer. På den baggrund konkluderer jeg, at betydningen af evaluering hos professionelle samtidig er præget af et behov for vidensdeling og udvikling af evalueringskompetencer afdelingerne og sektorerne imellem. Professionelle er endvidere påvirket af organisatoriske dilemmaer mellem eksterne krav og forventninger om forandring og interne krav og ønsker om stabilitet. Sådanne krav og forventninger forsøger de ubevidst at imødekomme ved at signalerer, at de netop finder evaluering positivt og anvendeligt, og at de dermed står mål med samfundets fastsatte kulturelle vilkår og forventninger. Så til trods for at der eksisterer faktorer, der peger i retning af, at professionelle oplever usikkerhed og manglende kvalifikationer i forhold til evaluering, kan de umiddelbare positive holdninger og tilkendegivelser dog betragtes som indikation på, at evaluering er blevet en del af deres internaliserede strukturer, og derfor ubevidst bliver tillagt rituel og symbolsk betydning hos professionelle. Således bliver den trang til

Konklusion

gennemskuelighed og kontrol, som evaluering officielt er omgivet af, i stedet styret af uigennemskuelige forudsætninger og normer.

Ved at inddrage min common sense i analysen har det bidraget med en mulighed for at konkludere på baggrund af fornemmelser, observationer, og på ting der bliver sagt ”mellem linjerne”. Indledningsvis bærer besvarelsene og stemningen i gruppen præg af en vis tilbageholdenhed eller nervøsitet over, hvorvidt deres personlige evalueringsprocedurer skiller sig ud i forhold til resten af gruppen. Da der i løbet af diskussionen bliver ”løsnet op” ved hjælp af humoristiske kommentarer og befriende latter, sættes der ord på disse fornemmelser, og de professionelle giver udtryk for både fordele og ulemper ved redskabet. På den baggrund kan det atter konkluderes, at betydningen af evaluering er forbundet med en vis usikkerhed, samt at der foregår en vedvarende kamp om faglig accept og behov for bekræftelse internt hos professionelle. Således påvirkes den betydning, der tillægges evaluering, af andres mening, holdning og generelle tilstedeværelse. Det bliver på samme vis tydeligt, at der er at gøre med en gruppe professionelle, som har forskellige tilgange til evaluering i praksis, hvilket smitter af på den måde, de betragter og opfatter redskabet.

Endeligt kan det konkluderes, at Bourdieus teori om habitus, felt og kapital har vist sig anvendelig til en forståelse af, hvilke faktorer der ligger til grund for den betydning professionelle tillægger evaluering. Betydningen må bl.a. betragtes som afledt af deres habituelle dispositioner, der over tid er blevet inkorporeret, og som påvirker dem til at handle og tænke på bestemte måder. Betydningen må samtidig forstås i relation til det felt, de professionelle indgår i samt de kapitalformer de besidder, da alle tre begreber gensidigt former hinanden. Det bliver på den baggrund muligt at konkludere, at den betydning der tillægges evaluering, påvirkes af et hierarki, der eksisterer i feltet, og som er opstået på baggrund af professionelles individuelle kapitaler samt magtkampe om anerkendelse og positionering. Det kan i forlængelse heraf konkluderes, at deres holdning til og mening om redskabet ligeledes er påvirket - og dannet af doxiske erfaringer, som dominerer feltet, og derfor gør professionelle ude af stand til at betragte evaluering med kritiske øjne. I forlængelse heraf må betydningen endvidere ses påvirket af en symbolsk vold, der hersker både samfundsmæssigt og internt blandt professionelle, og som over en længere tidsperiode er blevet videreført af dominerende skikkelser, hvorved det også præger feltet i dag. Det fælles sprog og de fælles antagelser, de professionelle indledningsvis giver udtryk for, kan konkluderes som værende tegn på, at evaluering også betragtes som en kulturel praksisform, der tages for givet af resten af gruppen. Dermed bliver evaluering et symbolsk socialiseringsredskab, der bevirker, at de

Konklusion

professionelle kan begå sig i kulturen. Endeligt kan det i et moderne refleksivt perspektiv konkluderes, at professionelle anser evaluering som et legitimerende redskab, der kan anvendes i kampen om viden og opretholdelse af den sociale orden, hvorved det igen bærer præg af et ritual.

Med afsæt i ovenstående konklusioner vil jeg afslutningsvis vende tilbage til specialets udgangspunkt og betragte det evalueringsparadoks, som oprindeligt vækkede min nysgerrighed. Der er i det empiriske materiale ingen direkte indikatorer, at professionelle specifikt er optaget af eller lader sig påvirke af paradokset. Dermed kan paradokset til dels konkluderes som værende årsag til en skolastisk fejlslutning, da det kan betragtes som en uoverensstemmelse mellem de forskningsmæssige og empiriske fund. Men paradokset kan samtidig ses i lyset af den konklusion, at evaluering betragtes som et ritual. Således er en brugbar anvendelse reelt ikke målet for dem, og paradokset kan med det udgangspunkt ikke siges at have betydning. Årsagen til paradoksets fortsatte eksistens, kan desuden skyldes, at professionelle er omgivet af symbolsk vold samt af doxa, der ubevidst påvirker dem og bevirker, at de ikke stiller spørgsmålstejn ved evalueringers manglende anvendelse. Evaluering er blevet en ”protected discourse”, der nærmest opfattes som hellig blandt professionelle. Endeligt kan det konkluderes, at en årsag til paradokset kan skyldes mangel på kvalificeret, evidensbaseret viden i organisationen, der kan producere anvendelige evalueringsresultater. Modsætningsvis udtrykker flere af de professionelle dog, at de oplever, at de har opnået en øget viden om evaluering og evalueringsprocedurer, hvilket for dem har medført en kvalificering af den faglige indsats. Således kan der på baggrund af analysen og ovenstående betragtninger ikke konkluderes én indlysende årsag til det evalueringsparadoks, der ved indgangen til specialet blevet stillet spørgsmålstejn ved.

Specialet har, som jeg indledningsvis understregede, ikke haft til formål at frembringe nogle definitive betydninger eller finde nogle endelige svar eller løsninger på evalueringsparadokset. Den har af metodemæssige årsager heller ikke haft til hensigt at påpege nogle generelle tendenser omkring evaluering. Den har derimod haft til formål at betragte en betydning set med professionelles øjne samt evt. sætte nye tanker i gang hos disse, som bevirker, at de overvejer deres evalueringspraksis på en ny og anderledes måde. Som afrunding på konklusionen vil jeg benytte mig af et citat fra en professionel, som jeg mener, kan anvendes som illustration på, at jeg i specialet har nærmet mig dette mål:

”... jeg synes egentlig også, at det sådan og sidde og snakke om sådanne nogle ting her en gang imellem, det synes jeg faktisk også er rigtig god ting for os, for vi bliver også lidt mere skarp på nogle ting, ikk? Og kommer ikke

Konklusion

til at sidde helt alene med det. Så på den måde synes jeg egentlig også, at jeg har fået noget ud af det”.

KAPITEL 8

PERSPEKTIVERING

Som specialet har understøttet, er evaluering omgivet af langt mere end de officielle fastsatte mål og procedurer. Den rituelle og symbolske konsensus som professionelle ubevidst giver udtryk for, kan for mig at se, derfor ikke ignoreres i en evalueringssammenhæng, og må, som det understreges i *Den rituelle refleksion*, fremover forstås som en del af organisationen og som et bevidst kulturelt element i professionelles daglige praksis. Ved grundigere at overveje og tilpasse de på forhånd fastsatte mål for evaluering, kan der i højere grad tages højde for og inddrage professionelles indvirkning på arbejdet samt opbygge deres evalueringskapacitet (Krogstrup, 2008:195). Først da bliver det muligt at udføre mere konkret anvendelige evalueringer til gavn for eller til forbedring af gruppes vilkår samt en generel mulighed for at optimere socialt arbejde. Udfordringen bliver at få dette ubevidste aspekt synliggjort og implementeret i organisationer, så det i stedet kan vendes til en fordel for både professionelle og de brugere, der involveres i eller på baggrund af evalueringsspraksis. For mig at se kommer det problematiske til at bestå i at få ændret den magt, som brugen af evaluering i øjeblikket udøver på den politiske debat, hvor den bevidst anvendes som legitimering af politiske beslutninger (Albæk i Dahler-Larsen & Krogstrup (red.), 2001:39).

Dog kolliderer en sådan tanke med New Public Management-filosofien, som offentlige organisationer i øjeblikket styres af. For at undgå at evaluering fortsat betragtes som et hardcore styringsredskab, uden skelen til de menneskelige faktorer der også har betydning for evalueringens mål og resultater, skal der samtidig ske en ændring i hele konteksten omkring evaluering. Det kræver med andre ord en politisk og samfundsmæssig holdningsændring i forhold til at betragte evaluering på anden vis end med resultatorientering for øje. Her løber man dog samtidig ind i problematikken omkring indsamling af valid viden, da det af mange vil påpeges, at de ovenstående forslag ikke medfører en pålidelig, evidensbaseret viden. Således bekræftes det blot endnu engang, at evalueringsuniverset er komplekst og sammensat.

Afslutningsvis vil jeg kort reflektere over videreudvikling og supplement til specialet. For at undgå den gensidige påvirkning professionelle udøver under et fokusgruppeinterview, ville jeg ved gennemførelsen af en lignende undersøgelse *også* foretage individuelle interviews med professionelle, hvor jeg ville opnå andre differentierede betragtninger på evaluering. Udfordringen for mig ville så blive at integrere de to forståelse i nogle samlede betragtninger. Der kunne på baggrund af ovenstående betragtninger desuden være grundlag for at gå et skridt videre i

Perspektivering

dataindsamlingen og fremlægge de professionelle resultaterne af specialet. Ved at høre deres refleksioner på mine faglige analyser og betragtninger, vil jeg kunne undersøge, hvilke fornyede overvejelser og tanker, de gør sig. Således ville de blive gjort bevidste med, at deres evalueringspraksis kan betragtes med andre perspektiver end de umiddelbare, hvilket forhåbentligt kan sætte tanker og diskussioner i gang, og evt. medføre første spæde skridt i ændringen af evalueringsopfattelsen.

KAPITEL 9

LITTERATURLISTE

- Andersen, Heine.** 1998 (2. udgave). Sociologi – en grundbog til et fag. Hans Rietzels Forlag.
- Andersen, Heine & Kaspersen, Lars Bo.** 2000 (2. udgave). Klassisk og moderne samfundsteori. Hans Rietzels Forlag.
- Beck, Ulrich.** 1997. Risikosamfundet. Hans Rietzels Forlag.
- Berger, Peter & Thomas Luckmann.** 2. udgave, 3. oplag. 1999. Den samfundsskabte virkelighed. Lindhardt og Ringhof.
- Boden, Deirdre.** 1994. The Business of Talk. Polity Press.
- Bourdieu, Pierre.** 1997. Af praktiske grunde. Hans Rietzels.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc.** 2004 (4. udgave). Refleksiv sociologi. Hans Rietzels Forlag.
- Bømler, Tina.** 2008 (3. udgave). Sociale organisationer i en omstillingstid. Hans Rietzels Forlag.
- Callewaert, Staf et al (red.).** Bourdieu, Pierre. 2008. Centrale tekster indenfor sociologi og kulturteori. Frydenlund.
- Dahler-Larsen, Peter.** 1998. Den Rituelle Refleksion. Odense Universitetsforlag.
- Dahler-Larsen, Peter og Hanne Katrine Krogstrup (red).** 2001. Tendenser i evaluering. Odense Universitetsforlag.
- Dahler-Larsen, Peter.** 2002. Evaluering kortlagt. Systime A/S.
- Esmark, Anders Carsten Bagge Laustsen og Niels Åkerstrøm Andersen (red.).** 2005 Socialkonstruktivistiske analysestrategier. Roskilde Universitetsforlag.
- Frederiksen, Birthe, Palle Rasmussen og Preben Horsholt Rasmussen.** 2004. En kritik af Pierre Bourdieus sociologi. LEO-serien nr. 20. Uniprint, AAU.
- Giddens, Anthony.** 1994. Modernitetens konsekvenser. Hans Rietzels Forlag.
- Giddens, Anthony & Pierson, Christopher.** 2002. Samtaler med Anthony Giddens. Hans Rietzels Forlag.
- Gilje, Nils & Grimen, Harald.** 2002. Samfundsvidenskabernes forudsætninger. Hans Rietzels Forlag.
- Glavind Bo, Inger i Jacobsen, Michael Hviid, Søren Kristiansen & Annick Prieur.** 2002. Liv, fortælling, tekst. Aalborg Universitetsforlag.

Litteraturliste

- Halkier, Bente.** Fokusgrupper. 2002. Samfundslitteratur & Roskilde Universitetsforlaget.
- Hansen, Allan Dreyer & Sehested, Karina.** 2003. Konstruktive bidrag: Om teori og metode i konstruktivistisk videnskab. Roskilde Universitetsforlag.
- Hutchinson, Gunn Strand & Oltedal, Siv.** 2006 (2. udgave). Modeller i socialt arbejde. Hans Reitzels Forlag.
- Jerlang, Esben & Jerlang, Jesper.** 1997. Socialisering og habitus. Munksgaard.
- Kvale, Steinar.** Interview. 1997. Hans Reitzels Forlag.
- Krogstrup, Hanne Katrine.** 2003 og 2008 (webudgave). Evalueringsmodeller. Academica.
- Køppe, Simo et al.** 2004. Kroppen i psyken. Hans Reitzels Forlag.
- Launsø, Laila & Rieper, Olaf.** 2005 (5. udgave). Forskning om og med mennesker. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.
- Lipsky, Michael.** 1980. Street-Level Bureaucracy. Russel Sage Foundation.
- Madsen, Bent, Janne Hedegaard Hansen, Benedicta Pécseli og Mette Siersted (red.)** 2002. Tæt på relationen. Betydningsdannelse i pædagogisk arbejde. Nordisk Forlag A/S.
- Mathiesen, Anders & Højbjerg, Henriette.** 2004. Sociologiske feltanalyser – om at anvende Bourdieus feltbegreb i historisk konkrete analyser. I Fuglsang, Lars & Bitsch Olsen, Poul: Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne. Roskilde Universitetsforlag.
- Meeuwisse, Anna & Hans Swärd (red.).** 2004. Perspektiver på sociale problemer. Socialpædagogisk Bibliotek.
- Olsen, Poul Bitsch og Kaare Pedersen.** 2002 (2. udgave). Problemorienteret projektarbejde – en værktøjsbog. Roskilde Universitetsforlag.
- Olsen, Henning.** 2002. Kvalitative kvaler. Akademisk forlag.
- Olsen, Henning.** 2005. Fra spørgsmål til svar. Akademisk forlag.
- Payne, Malcolm.** 2005. Teorier i socialt arbejde. Hans Reitzels Forlag.
- Poulsen, Jørgen.** 1999. Kultur og betydning. Kommunikation som kulturel og social praksis. Samfundslitteratur.
- Priur, Annick & Sestoft, Carsten.** 2006. Pierre Bourdieu. En introduktion. Hans Rietzels Forlag.

Litteraturliste

Sognstrup, Hanne. 2003. Professionelle i afdelingsledelse. P.h.D. afhandling. Centertrykkeriet, Aalborg Universitet.

Stewart, David, Prem Shamdansani & Dennis Rook. 2007 (Second Edition). Focus Groups. Theory and Practice. Sage Publications.

Thellefsen, Torkild Leo (red.). 2001. Tegn og betydning. Betydningsdannelse i filosofisk, biologisk og semiotisk perspektiv. Akademisk forlag.

Vedung, Evert. 1991. Utvärdering i politik och förvaltning. Studentlitteratur.

Wenneberg, Søren Barlebo. 1999. Den nye videnskab. Samfundslitteratur.

Wenneberg, Søren Barlebo. 2002. Socialkonstruktivisme – positioner, problemer og perspektiver. Samfundslitteratur.

Internetsider

www.selvevaluering.emu.dk/evaluering.html

www.itu.dk/courses/DFMN/F2005/Kulturel%20afgraensning.htm

<http://www.hexis.dk/praktiskegrunde-02-2008.pdf>

Tidsskrifter

Praktiske Grunde, 2/2008. Bourdieu, Pierre. En praktisk orienteringssans. Hele tidsskriftet kan læses i bilag 1. Artiklen begynder på side 72.

KAPITEL 10

ABSTRACT

Thesis Title: Evaluation – A Meaningful Context. A qualitative study of the impact of evaluation.

A wave of evaluation has hit us. Evaluations are being institutionalized and are made as routines in almost every part of the political administrative world, in many private organizations and in our personal life. There are lots of things at stake in evaluations and they are used in very different ways. There are therefore many factors that can explain why evaluations are used so much. Evaluations can, among other things, serve to legitimate political decisions and to develop an organization to provide it with a qualitative look. Moreover, it reviews a temporary platform to argue on and an argument for the steps being taken by management, and in this context, it is a fact that knowledge becomes an increasingly important factor. Evaluation produces knowledge of sociology, which is no longer only in the hands of the researchers. Through the spreading of evaluations in all kinds of contexts a number of the methods, which used to be reserved for academic trained researchers, are now available and are used throughout the organization. This has set new challenging requirements for the involved players as they now in far bigger scales have to deal with both goals and means. However, there can be noted an evaluation paradox, as surveys shows that the biggest part of the evaluations which are launched, are rarely used in practice. The question is why is evaluation still seen as a productive management tool in public organizations?

The study aims to illuminate the involved player's attitudes, opinions and understandings of evaluation, and thereby gain a clearer understanding of the paradox. This leads me to the following question for further examination in this thesis:

What significance attaches a professional evaluation of public organizations?

Methodically I have carried out focus group interviews involving six informants from a smaller Danish municipality. The empirical data is being coupled with parts of Pierre Bourdieu's theoretical concepts. Based on the analysis, I have set out a number of conclusions all of which can illuminate the problem raised. At the beginning of the thesis, it was pointed out that evaluation can be seen as a symbol or ritual. Based on the analysis it becomes clear that professional broadly attach the same importance to evaluation and that they find evaluation to be an effective, positive and evolving tool in their daily practice. The discussions between the professionals also lead to a constructive

Abstract

discussion about the necessity and feasibility of setting up a central “evaluation bank” in the organization, which could contribute to qualified assistance to individual departments. Based on these findings, I conclude that the evaluation is a tool, which professionals to a certain extent feel insecure and inadequate in relation to. But despite the existence of factors that suggest that professionals are uncertain and lacking evaluation skills, the immediate positive attitudes and manifestations can be seen as an indication that evaluation unconsciously assign ritual significance of the professionals, which the analysis of both self-and common sense levels suggests.

At the same time, the analysis made it possible to conclude on the basis of feelings and common sense, which leads me to conclude that the importance professionals attach to evaluation, is influenced by other professional’s positions in the field.

By the inclusion of parts of Pierre Bourdieu’s theory professional’s attitudes and opinions to evaluation is being considered in the context of their habitual operations, which over time have incorporated certain dispositions, which enables them to act and think in certain ways. Furthermore, it is also possible to conclude that the meaning attached to evaluation is influenced by a hierarchy that exists in the field. Also by the involvement of Bourdieu, it is possible to conclude that the field is dominated by doxa, and that evaluation is seen as "obvious".

At the same time it leads me to conclude that many that many evaluations are carried out with symbolic violence, and that the informants themselves are carriers of this symbolic violence. According to the aforementioned paradox this analysis can be understood in the context of evaluation as a ritual. The paradox can also be understood in light of the symbolic violence that unconsciously affects them, which means that they are not questioning the failure to use evaluation.

The purpose has no sweeping aim, but hopefully it can be used as the impetus for new ideas among those involved and help to put the evaluation paradox in a slightly different light.

By Louise Bro Pedersen.

Aalborg University, 2009.

Master of Science in Social Work (MSc).

Figur- og bilagsfortegnelse

FIGURFORTEGNELSE

Figur 1: s. 16. 8 dimensioner der virker ind på professionelles faglige identitet

Figur 2: s. 43. Samspil mellem en agents mulige kapitaler

Figur 3: s. 52. Proces i et fokusgruppeinterview

Figur 4: s. 66. Opadgående fortolkningsniveauer

BILAGSFORTEGNELSE.

Samtlige bilag er vedlagt som cd-rom

Bilag 1: Brev til informanter med forespørgsel om medvirken i fokusgruppeinterview

Bilag 2: Præsentation af informanter ved køn og stilling

Bilag 3: Organisationsplan

Bilag 4: Interviewguide til fokusgruppeinterview

Bilag 5: Reminder-brev til informanter

Bilag 6: Transskription af fokusgruppeinterview d. 27.11.08.